GORAN
PETROVIĆ

UNUTRAŠNJE DVORIŠTE

BalkanDownload

GORAN
PETROVIĆ

UNUTRAŠNJE DVORIŠTE

Izbor i pogovor
Dejan Mihailović

Laguna
Beograd, 2018.

IZABRANA DELA
GORANA PETROVIĆA

ATLAS OPISAN NEBOM
OPSADA CRKVE SVETOG SPASA
SITNIČARNICA „KOD SREĆNE RUKE“
ISPOD TAVANICE KOJA SE LJUSPA
UNUTRAŠNJE DVORIŠTE

PRIČA O PRIČANJU

Veruje se, ili se makar priča, da je nekada davno postojao nekakav knez koji se nikuda nije micao iz svoje palate, već je predvajao dokolicu, a i hranio taštinu, tako što je strasno premeravao sve što je posedovao – koliko je ovoga u ostavama, a koliko onoga u stajama, dokle se prostire njegovo imanje, a dokle glas o njegovom bogatstvu… Lično je, kaže povest, prebrojao i popisao svaku dlačicu u veđama svoje lepe žene, svaki odsjaj u njenim očima, svaki njen uzdah, pa onda svaki dragi kamen, svaki žeženi dukat, naposletku i svaku bakrenu paricu u uglovima riznice… Lično je, nastavlja povest potanko, razmerio svaki rif svile, težinu srebrnog svećnjaka, zapreminu ćupa za med ili bačve za vino, pa i obim paučine u lagumima ispod palate… A svakodnevno su tom oholom knezu, pripoveda se nadalje, dolazili razni nameštenici zaduženi za ovo ili ono, podnoseći mu izveštaje: gde je zaplakalo novorođenče, gde se oglasilo zvono za umrlog, koliko je koje mlađi u gospodarevim potocima, koliko se zrnevlja zametnulo u klasju raži ili pšenice, koliko su od juče granuli hrastovi, koliko je pak izleglih fazana, prohodalih zečeva i okota druge divljači u njegovim lugovima i šumama… Pa su stizali, razume se, i doušnici da prijave svaki zalogaj, svaki šapat, svaku kletvu i svako ćutanje podanika… A od te silne svite, najviše su se namnožili pisari, na stotine i stotine njih je vodilo, te izjutra, u podne i naveče izvodilo dugačke, složene račune… Odužili su se popisi kneževe imovine, najveća soba u dvoru beše određena za knjige i svitke, a nešto manja za spiskove tih knjiga i svitaka, dok je treća služila za spiskove spiskova, i tako dalje, i tako dalje, zaključno sa jednom prečetvorenom tapijom na sve, tapijom takođe utvrđene veličine, koju je knez držao ispod uzglavlja u svojoj ložnici; treba li dodati – u ložnici tačno dvanaest skokova dužine, devet koračaja širine i sedam hvati visine.

Pa opet, jedanput, morao je da osvane i dan kada je sve bilo zabeleženo, sve izmereno i prebrojano, ništa više nije imalo da se pridodaje, za sve se tačno znalo gde je i koliko je. Tako se samoljubivi knez nađe u nedoumici, život mu se učini potrošenim, a svaki čas očajnički besmislenim. Osim, pomisli tada, osim što nije

znao – pade mu na um spasonosna misao – osim što nije znao težinu priče. Dabome, priče o sebi, jer ga je težina te priče jedino i zanimala.

Savetovao se knez sa mnogima – kako izmeriti priču? Stavljao je na jedan kraj terazija svoje popise ukoričene u nabrekle knjige, a na drugi kraj iste takve knjige praznih listova. Ali razlika je bila jednaka samo težini utrošenog mastila. Merio je on praznu bocu, te bi u nju rekao svoje ime i plemićke titule, ali razlika je bila taman kao kada se reč pretvori u dah, a dah u kaplju vode, rosicu na staklenom zidu one boce. Probao je razne načine i lukavstva, ali do razmere priče nije mogao da dođe dok se ne doseti da nađe čoveka iste težine, da tom i takvom ispriča svoju priču i da onda vidi za koliko će taj drugi da pretegne.

– A, bogme, sigurno je da neće malo, samo kada čuje šta sve posedujem! – naglas je rekao, pre nego što je zapovest izdao.

Razmileše se nameštenici po kneževini, tragaše za takvim i takvim gospodarevim parnjakom, merkaše odoka ovog i onoga, pa naposletku, u jednom pukom svratištu, nađoše skitnicu ili hodočasnika koji se po težini nije razlikovao ni za broj slova u imenu; zvao se naime kao i gospodar, samo što nije bio gospodar ama baš ničega, ako se ne računa da je svojim životom sasvim sam raspolagao, hodajući po svetu tamo i ovamo, kako mu se kad prohte.

Već u zoru, ispred palate, postavljena je jednostavna sprava, koju deca zovu klackalicom. Na jednom njenom kraju imao je sedeti knez, na drugom onaj skitnica. I zamisao beše jednostavna: prvi će ispričati svoju priču, drugi će je saslušati, pa će se onda videti za koliko je pretegao. Tako i bi. Prvi je pripovedao, drugi je slušao, jutro se pomerilo ka podnevu, sunce je dostiglo vršnu tačku, a onda počelo da omiče, već se i sumrak stao sukati po krajevima dana, ali se ništa nije događalo – ravnoteža, bez obzira na raskošnu kneževu priču, nije bila narušena, klackalica se nije pomerila ni za treptaj, ni gore ni dole.

Pred samo veče, sasvim promukao od duga kazivanja i srdžbe što njegova priča ne urađa vidnim pomakom, knez uzviknu:

– Slušaš li ti mene?

– Slušam, gospodaru – uzvrati onaj. – Pomno slušam, mogao bih sve i da ponovim…

– Ali, to nije moguće, toliko sam toga vrednog rekao, zar ni za zavist da pretegneš od obilja moje priče…

– Tvoja je priča, plemeniti kneže, zamašna – sledio je odgovor. – Ruku na srce, ima je, ima, život ti nije bio sirot. Međutim, bez obzira na njenu težinu, mi ostajemo na istom zato što si ti sam nekako lakši dok je nekome pričaš, a meni je

za isto toliko lakše dok te slušam. Zato, iako se mnogo toga u tvojoj priči zbilo, među nama se ništa nije promenilo. Ako ne računaš da nam je obojici za priču lakše. A to nikako nije malo. Rekao bih i da je sasvim dovoljno.

U isto vreme sišavši sa sprave, knez i skitnica se lagano, nogu pred nogu, uputiše ka palati. Sada je drugi, onaj što nije posedovao silna imanja, nešto potanko kazivao prvome, valjda šta je sve video hodeći svetom. I obojici je opet bilo podjednako lakše, kako to i biva kada neko nekome pripoveda priču ovakve ili onakve sadržine.

SAVETI ZA LAKŠI ŽIVOT
(roman uz kafu)

PRETHODNA NAPOMENA

RECEPT

Za jednu kafu potrebno je sledeće: decilitar vode, po volji šećera, kašičica do dve kafe.

Vodu sipati u metalnu posudu, zašećeriti i pustiti da provri. Posle prvog ključa skinuti sa vatre, pa tada dodati i kafu. Promešati i ponovo vratiti dok ne izbije još jedan ključ. Sipati u odgovarajući broj šoljica, zavisno od toga koliko ste kafa skuvali. Služiti sasvim vruće. Prvo piriti, zatim piti u malim gutljajima. Praviti zadovoljan izraz lica. Otvoriti ovaj roman i početi sa čitanjem…

I

KAKO VODITI RAZGOVOR UZ KAFU

Godinu dana pre razgovora uzabrati listove muškatle. Staviti ih u neku obimniju knjigu i pustiti da se dobro osuše. Posle prvog gutljaja kafe, ustati od stola, izvaditi knjigu iz police, listove staviti u pepeljaru i zapaliti. Razgovor možete početi rečima: „Ovo su bili listovi muškatle.“

II

KAKO NAPISATI SAVET ZA VOĐENJE RAZGOVORA UZ KAFU

Sesti za sto. Uzeti papir i olovku. Usredsrediti se. Na nečije kucanje odgovoriti sa „da“. Podići glavu i videti da u sobu ulazi vaša sestra sa pismom u rukama. Savet za „razgovor“ prepisati iz sećanja.

III

ŠTA UČINITI SA PISMOM TUŽNOG SADRŽAJA

Zažmuriti. Uzeti pismo u levu ruku. Desnom pažljivo otvoriti koverat. Sadržaj baciti u korpu za otpatke. Brzo napisati pismo veselog sadržaja, vratiti ga u omotnicu i zapečatiti. Otvoriti oči. Nožem za hartiju nestrpljivo recnuti koverat. Pri čitanju paziti da ne prepoznate rukopis. Kada padne mrak, rešiti se onoga što je u korpi za otpatke.

IV

KAKO ZABORAVITI DA JE VESELO PISMO U STVARI TUŽNO

Pogledati na sat. Videti da je 9 časova i 21 minut. Zažmuriti u ogledalo i kraće vreme se pitati: „Zašto sebe lažem?“, „Zašto sebe obmanjujem?“ itd. Opet pogledati na sat. Videti da je 9 časova i 22 minuta. Pomisliti kako je dobro što ste objektivan i istinoljubiv čovek.

V

KAKO ZNATI MERITI VREME

Uzeti sat i manju kutiju. Sat staviti u kutiju, pa sve gurnuti u džep. Odlaziti na posao i vraćati se, spavati, obedovati, pariti se, raditi sve što i inače radite. Ovo činiti mesec ili dva, godinu, deset godina ili više. Kada onemoćate i padnete u postelju, ili kada ka vama skrene automobil sa nepažljivim vozačem, ili kada jednostavno *To* osetite, zavucite ruku u džep i izvadite kutiju. Otvorite je i pogledajte. Zavisno od okolnosti, sekundara će se još neko vreme micati, a potom stati. Tada ćete znati da je vreme.

VI

KAKO ČINITI UOBIČAJENE STVARI

Radite ih poletno. U tom cilju ukrasite nešto zanimljivim detaljima. I najobičniju radnju možete oplemeniti nečim novim. Na primer, mogli biste, dok kusate čorbu, da na stolu držite pticu Feniks. Kada vas i prisustvo ptice Feniks zasiti, obojite je. Vremenom, pošto istrošite raspoložive vrste boja, zamolite svoju ženu da vam spremi neko novo jelo. Uz to drugo jelo opet možete bojiti pticu Feniks.

VII

KAKO PRONAĆI PTICU FENIKS I KAKO JE BOJITI

Potrebno je da barem nekoliko dana neprestano gledate u sunce. Kada vam se učini da ćete obnevideti, naglo skrenite pogled u oblake. Nemojte se uplašiti jer ćete tamo zateći krda slonova, antilopa, konja, jata riba, dobre i zle džinove… Pticu Feniks možete lako prepoznati. Popnite se u nebo i povedite je sa sobom. Bojenje vršite samo kada se ista pretvori u pepeo. Navedeno radite isključivo kada ne duva vetar.

VIII

ODAKLE JE NAJBOLJE GLEDATI U SUNCE

Ovo, svakako, možete činiti i sa prozora stana, ili iz parka, ali najbolje je ako to radite sa mesta gde ste bili dete.

IX

ZAŠTO SU „DETINJA MESTA“ BITNA

Narečena mesta su značajna zbog sunca, ptice Feniks, uobičajenih stvari, vremena, tužnih i veselih sadržaja, saveta, razgovora i, naravno, zbog toga da biste znali kako da se ponašate kada doživite nešto neverovatno.

X

ŠTA SE UBRAJA U NEVEROVATNE DOŽIVLJAJE

U neverovatne doživljaje se ubraja: videti sovu sa krznom, zaboraviti razvod roditelja, slikati san, zaljubiti se, pronaći čoveka ribu i čoveka pticu, otkriti centar vode, pričati preko telefona, pogledom premostiti ulicu, sedeti u areni, zastakliti mesečinu, opustiti se, voditi ljubav ujutru, pisati muziku, roditi se dva ili više puta, umreti, šetati se visećim mostom, imati mehaničku lutku, brati kajsije, fotografisati se u meksičkom odelu, sprečiti mozak da zaboravlja, trezniti se, kisnuti, odgajati pečurke velike kao kuće, imati sposobnost pretvaranja u bilje i slično.

XI

KAKO SE PONAŠATI KADA DOŽIVITE NEŠTO NEVEROVATNO

Nažalost, ovde vam ne možemo pružiti univerzalan odgovor. Sve zavisi od mesta gde ste bili dete. Oni kojima je to mesto peščana obala reke, sigurno će ignorisati sovu sa krznom, ali će biti uzbuđeni otkrivanjem centra vode. Ako je i detinje mesto neverovatno, sve se komplikuje. Recimo, čovek nije u stanju da prepozna pticu Feniks, pa sa neba, umesto nje, ponese tone i tone cveća, ili povede zlog džina (što samo po sebi i nije loše, ali nema svrhe). Neverovatna dečija mesta kao što su podrum, ostava, tavan i slično, nikako se ne mogu zameniti za neka druga. Posledice se jedino mogu popraviti učenjem uobičajenih grešaka napamet. Najčešće se greši prilikom sledećih neverovatnih događaja:

zastakljivanja mesečine, šetnje visećim mostom i odgajanja pečuraka velikih kao kuće.

XII

KAKO SE PONAŠATI PRILIKOM ZASTAKLJIVANJA MESEČINE

Izbegavajte staklo u boji. Ovaj posao uvek obavljajte čistih ruku. Radite strpljivo i pažljivo, jer se posekotine od stakla mogu zalečiti, ali rane od mesečine nikada ne mogu da zacele.

XIII

KAKO POSTUPATI U ŠETNJI VISEĆIM MOSTOM

Ukoliko se nađete u ovakvoj situaciji, osnovno je izbeći mirno hodanje. Korake levim i desnim stopalom treba činiti „razroko“, bacajući noge u stranu. Ako kojim slučajem ovaj metod ne daje željene rezultate, možete potrčati (najbolje cikcak linijom) ili stati na sredinu mosta i ljuljati se uzvodno-nizvodno. Ipak, navedene radnje su uzaludne ako je viseći most betonski, tipa onog u San Francisku. Tada se poslužite trikom „metronom“. Izvadite iz kofera veliki metronom i navijte ga. U svemu ovome nemojte preterivati. Zaista je vrlo loše mirno hodati po visećem mostu, ali je loše i srušiti ga.

XIV

KAKO PODIZATI PEČURKE VELIKE KAO KUĆE

Kod ovakvog neverovatnog doživljaja jedino se greši u izboru mesta odgajanja. Zapamtite: gradovi su nepodesni. Nešto su pogodnija seoska naselja, a najzapaženije rezultate možete postići na visoravnima, u pustinjama i stepama. Objašnjenje je jednostavno. Kuće u gradovima su previsoke. Kao pojedinac nikada

ne možete dostići savremenu tehnologiju velikih građevinskih preduzeća. U borbi sa njima nemoguće je pobediti, jer se obično koriste prljavim trikovima. Sablasno zvuči, ali oni su spremni čak i da spuste nebo kako bi projektovane građevine bile najviše.

XV

ČEMU MOGU DA POSLUŽE GRADOVI

Namena gradova je višestruka. Idealni su za preprečavanje puteva. U njima se mogu snimati filmovi, gledati fasade ili igrati društvene igre. Sasvim dobro mogu da posluže egzibicionistima ili voajerima (pogotovo ako su na moru), militaristima, isluženim akrobatama, demonstrantima, nosačima… U gradovima glumice noću plaču, političari igraju kadril, psihijatri se opijaju do besvesti. Gradovi su savršeno mesto za upoznavanje sa složenom naukom skrivanja.

XVI

KAKO RAZOBLIČITI MIMIKRIJU

Podizanjem poklopca sa kante za smeće. Zavirivanjem ispod suknje. Direktnim pitanjima. Sopstvenom lažnom sahranom. Provokacijom. Nuđenjem neograničenih količina novca i oružja na zajam. Otvaranjem javnih kuća za sve ukuse.

XVII

IMA LI KORISTI OD STICANJA ZNANJA O MIMIKRIJI

Naravno. Ta znanja mogu poslužiti za nastavak razgovora uz kafu. Pošto ste rekli: „Ovo su bili listovi muškatle!“ opet otpijte gutljaj iz šoljice, pa dodajte: „Primetio sam da danas niste bili na mojoj sahrani.“ Potom zapalite cigaretu i

povucite samo jedan dim. Pepeo otresite u tacnu uz primedbu: „Šteta, bilo je tako zabavno.“ Zatim nastavite da pušite i pijete kafu bez reči, prateći kakav ste utisak ostavili na sagovornika. Ako on ćuti, razgovor uvek možete obnoviti pokazujući na pepeljaru: „Ah, bili su to listovi muškatle!“

XVIII

KAKO PUŠITI CIGARETE U DRUŠTVU

Polako, odmerenim pokretima ruke. Dim ispuštati zamišljeno i tobože nezainteresovano praviti krugove. Obavezno ćutati. Ako vas ko šta i upita, odvratiti gestom ruke, ali ne mahati previše jer je to prostački, a kvarite i kolutove od dima. Cigaretu ugasite energično. Čestitanja i cveće od prisutnih primati dostojanstveno.

XIX

ŠTA RADITI KADA GOSTI ODU

Pažljivo poskidajte kolutove od dima sa nameštaja, tapeta i tavanice. Zavijte ih u hidrofilnu gazu i odložite u unapred pripremljenu kutiju. Posle nekoliko časova ih izvadite i prelakirajte. Ukusno upakovane možete ih prodavati pred novogodišnje praznike.

XX

KAKO KORISNO UPOTREBITI NOVAC

Kada sakupite nešto novca, uzmite devojku ili ženu za ruku i jedne noći punog meseca pođite do reke. Tamo, na obali, čekaće vas visok i suvonjav starac kome treba dati sav novac. Čim se on ćuteći izgubi u vrbaku, vi zagazite u vodu, prepustite se matici bez straha i dalje se držeći za ruke. Nećete osećati hladnoću,

uspećete kao nekim čudom da izbegnete podvodno stenje i sprudove, plovićete tiho i bezbrižno. Iznad vaših očiju lagano će oticati nebo i vrhovi topola.

XXI

KAKO SE DRŽATI ZA RUKE A NE POTONUTI

Savremena fizika je nepobitno dokazala da se držanje za ruke i tonjenje nalaze u obrnutoj proporciji. Što je stisak jači, telo je lakše, i obrnuto. Svakako, držanje za ruke nije određeno samo snagom već i osećanjem. Brzo možete naučiti da nije teško ne potonuti u vodi. Malo je komplikovanije savladati veštinu tako „snažnog“ držanja za ruke od kojeg telo postaje lakše i od vazduha. Sigurno ste videli parove kako koračaju lebdeći iznad zemlje nekoliko centimetara, pola metra ili više. U nekim gradovima se održavaju i takmičenja u ovoj disciplini, ali mi mislimo da se radi o čistoj komercijalizaciji. Potvrdu nalazimo u tome što tada, bez izuzetka, ne pobeđuju profesionalci već amateri koji se iskreno i iz ljubavi bave držanjem za ruke.

XXII

KAKO SE PONAŠATI PRILIKOM LEBDENJA

Svi elementi dobrog ponašanja koji vrede na ulici važe i u visinama. Nije dopušteno bacanje papira, pljuvanje, bahatost. I gore se treba javljati poznanicima, pomoći starijima u nevolji itd. Nikako ne puštati ruku partnera. Mnogi nesrećnici se nađu u zabludi da će, kada ostanu sami, moći još više da se vinu. Ali, avaj, oni tada polete ka zemlji kao kamen. Ako imaju sreće, ne razbiju se potpuno, pa ipak, retko kada prođu bez posledica.

XXIII

MOŽE LI ČOVEK DA LEBDI SAM

Sigurno. Potrebni su samo želja i podsticaj. Rezultati variraju od pojedinca do pojedinca. Ono što je za nekog vrhunski domet, za drugog predstavlja tek prvu stepenicu u umetnosti lebdenja iznad tla. Komično je posmatrati posetioce pozorišta, izložbe slika ili još bolje koncerata. Dok neki ostaju kao prikovani u svojim stolicama, neki se malo podignu, a neki se, bogme, uspnu i do same tavanice dvorane. Ljudska tela se dižu i spuštaju prateći muziku. Žene, po pravilu, lebde za laganih lirskih deonica, dok se muškarci izdižu kada su na redu snažne, krešendo teme. U foteljama ostaju samo oni koji posmatraju to pulsiranje ili oni koje muzika nije dodirnula, pa njihova troma tela, kao mrtva, pritiskaju sedišta, nesposobna da zadobiju lakši oblik postojanja.

XXIV

KAKO SAGRADITI KONCERTNU DVORANU

Suprotno ustaljenim principima gradnje – temelji i zidovi nisu toliko važni. Značajnije je projektovanje i podizanje tavanice. Najbolje tavanice za koncertne dvorane prave se od mehurova sapunice. Takva kupola sadrži sva potrebna svojstva. Laka je, prozirna, bez muke zamenljiva, udovoljava akustičnim i estetskim normama. Za izradu tako velikog mehura valja naći odgovarajuće majstore. Jedini podesni ljudi za ovaj posao jesu – sanjari.

XXV

KAKO PREPOZNATI SANJARE

Sanjari su uvek zamišljeni. Sve što gledaju, gledaju polako, kao da u oblicima žele da pronađu nešto drugo, kao da proniču u strukturu predmeta. Osim po pogledu, raspoznaju se po položaju glave, koja je stalno neznatno pognuta, te po sposobnosti da materijalizuju što god požele. Na ulici se ljudi, koji koračaju iza

sanjara, stalno spotiču o neke predmete. Sanjari seju stvari oko sebe, ali ne zbog zaboravnosti nego zato što ih zabavlja da iznenađuju druge ljude. Tek kada umru, drugi primete njihov nestanak, jer se širom Zemljine kugle rasprskavaju iluzije koje su stvorili. Sa sobom, u grob, povlače sve što su isanjali tokom svog veka i jedini trag koji svedoči da su uopšte postojali jeste praznina u vremenu i prostoru, a ona se više oseća nego što se vidi. Najveći neprijatelji sanjara su ljudi čistači.

XXVI

KO SU LJUDI ČISTAČI

Temeljni princip ovih ljudi je „Ništa“. Upozoravamo da ih treba razlikovati od nihilista. Za čistače je „Ništa“ dobro pošto tada nema ničega – ni za čišćenje. Srećom, ovi ljudi su loše organizovani, jer kada bi sistematski delovali, ubrzo bi apsolutno ispunili svoju potrebu. Čistači su hitrih pokreta, revnosni, nervozni, često posećuju psihologe, kratko dišu.

XXVII

KAKO NASTAJU RUPE

Međutim, mnogi ljudi u sebi spajaju karakteristike prethodnih dveju vrsta. Njihovo ponašanje je zavisno od zastupljenosti osobina ljudi sanjara i ljudi čistača. Prava nevolja je kada su u jednom čoveku podjednako jake snage i prvih i drugih. Ovakvi ljudi su nesrećni, u stalnoj borbi između svoja dva *ja,* provode ukupan život vrteći se ukrug, snevajući i sklanjajući tek isanjano. Kao zmija koja grize sopstveni rep, neprestano se okreću dubeći rupe u zemlji. Skončavaju bedno, nezadovoljni, obliveni penom, ishabanog tela. Oni su jalov *perpetum mobile* koji iza sebe ostavlja samo pravilne udubine prokletstva.

XXVIII

KAKO HODATI A NE SLOMITI VRAT ZBOG RUPA

Hodanje izvodite ustaljenim metodom. Koristite obe noge. Gledajte kuda idete. Kada primetite rupe, zaobilazite ih, zamolite nekoga da ih zatrpa ili ih jednostavno ignorišite. Ako vam se ipak dogodi da upadnete, sapletete se, pokleknete, pazite kako padate. U svakom slučaju, nemojte pasti tako da slomite vrat.

XXIX

O VEŽBANJU HODANJA I PADANJA

Svakodnevno trenirajte. Postavljajte sebi zamke. Pod sobe za vežbanje prekrijte strunjačama, perjem, nežnim rečima, dušecima ili kakvom drugom mekanom tvari. Potom razbacajte razne predmete koji vam dođu pod ruku: posuđe, neuspehe, stolice, neostvarene ljubavi, zebnje, odeću… Zatim idite unakrst od zida do zida, stalno menjajući putanju. Kada padnete, brzo ustanite i nastavite da hodate. Posle dužeg ili kraćeg vežbanja, posle više ili manje modrica, uganuća, uboja, opametićete se i početi da izbegavate zamke. Kada budete u stanju da hodate 24 časa bez ijednog pada, znajte da ste spremni.

XXX

KAKO DA RAZLIKUJEMO POD, ZIDOVE I TAVANICU

Uzmite manji komad papira. Čitkim slovcima ispišite: „Pod je dole, zidovi su sa strane, a tavanica je gore.“ Kad god se nađete u nedoumici, izvadite papirić i pročitajte sadržaj. Ono na čemu stojite je pod, levo, desno, napred i iza su zidovi, iznad glave je tavanica. Ne budite naivni: prozori, vrata, terase i balkoni ne postoje, čak i ako ih vidite. Stoga se trudite da pravite što prostranije sobe.

XXXI
ČIME NAMESTITI SOBU

Na podu posejte travu, tavanicu prekrijte nebom, na zidove stavite horizonte. Ostatak prostora ispunite ljudima. Ne idite linijom manjeg otpora, ne lepite foto-tapete.

XXXII
ŠTA JE TO LINIJA MANJEG OTPORA

To vam je, recimo, ono kad želite da vodite razgovor uz kafu, pa godinu dana pre razgovora uberete listove muškatle da biste konverzaciju započeli rečima: „Bili su to listovi muškatle.“ Da niste išli linijom manjeg otpora, uzeli biste listove ruže, makar se i izboli na trnje. Ovako, vi ste izabrali bezazlene muškatle, koje ne mogu da se brane. Razmislite o tome.

XXXIII
ČEMU MOŽE DA POSLUŽI TRN

Osim u geometriji postupaka (linija slabijeg otpora), trn ima upotrebnu vrednost u još nekim oblastima delovanja. On je večita inspiracija, motiv mnogih umetničkih dela. Priče o Trnovoj Ružici i ona o Hristovoj trnovoj kruni utkane su u osnovu ljudskog roda. Istorije koje ne bi postojale da nema trna, još uvek traju i teško da će ih civilizacija zatrti. Eto, i pored nepobitnih dokaza da su bajka i mit plodovi mašte, mnoge žene žele da postanu Trnove Ružice, a nije mali broj muškaraca koji bi rado nosili trnovu krunu.

XXXIV
KAKO POSTATI TRNOVA RUŽICA

Budite sigurni, tričarije kao što su: vreteno, veštica, zamak, posluga, vrt – nisu neophodne. Biće dovoljno da imate čvrst san. Sve ostalo prepustite vremenu. Pa i prava Trnova Ružica je čekala stotinu godina na svog princa. Ako, ipak, želite da ubrzate tok događaja, ispred svoje kuće istaknite tablu sa natpisom: „Trnova Ružica. Vrata nisu zaključana.“ Retko koji muškarac će odoleti takvom putokazu. No, spavajte spokojno, probudiće vas samo onaj pravi. Ako se i dogodi greška, bože moj! Usnite opet. Bar je spavati lako.

XXXV
KAKO NOSITI TRNOVU KRUNU

Želite li da i zbog vas milioni žena prolivaju suze, kao što su to činile zbog Hrista, ne nabavljajte ovaj neophodni rekvizit u prodavnicama konfekcijske robe. Način nošenja možete izabrati sami. Upozoravamo vas da se ne unosite previše u novu ulogu. Može se dogoditi da vas raspnu. Tada vam neće biti od koristi ni ženske suze, ni osećaj moći, niti ostale slične stvari, pa makar i narednih dve hiljade godina pripovedali o vama.

XXXVI
ŠTA JE TO KONFEKCIJA

A šta danas to nije? Hrana, putovanja, odeća, snovi, osećanja, umetnost, ljubimci, kuće i stanovi, izletišta, automobili, godišnja doba, politički tokovi, želje o velikom novcu i tako dalje, i tako dalje… Konfekcija je jedini diktator koji je uspeo da osvoji ceo svet. Ona po kratkom postupku osuđuje sve svoje protivnike na smrt. Protiv nje se možete boriti kraće ili duže, ali je izvesno da ćete na kraju postati potrošač jednog njenog proizvoda – konfekcijskog posmrtnog govora.

XXXVII
O SMRTI

Veći deo ljudskog roda je nadaren ovim čudesnim umećem. U čoveku se sklonost ka smrti javlja od rođenja. Biti talentovan u toj oblasti nije ništa čudno. Smrt dolazi kao kruna življenja. Strah od smrti je nastao nepoznavanjem sopstvenih mogućnosti. Navodno, ako umremo, nećemo više biti živi. Besmislica! Puka izmišljotina, ravna onoj zabludi da je rođenje, samo po sebi, dovoljno za život.

XXXVIII
KOJE SU SKLONOSTI SAVREMENOG ČOVEKA

I savremeni čovek je sklon tradiciji. Hiljade godina su prošle, a on ne gubi volju za vazduhom, hranom, vodom, vlašću, ljubavlju, umetnošću… Sklonosti savremenog čoveka, najnovijeg datuma, uglavnom se temelje na želji za promenama. Izmene i ispravke se vrše u svim vidovima života. Korekcije se čine u istoriji. Nanovo se dizajniraju predmeti široke upotrebe, pronalaze se novi recepti i egzotična mesta. Svaki čas se menja moda, mišljenje, mesto življenja, čak i sopstveni lik.

XXXIX
KAKO VRŠITI IZMENE

Koračajte. Iza ugla kupite semenke. Uđite i sedite. Gledajte i grickajte. Budite opušteni. Ne plašite se. Oni su plaćeni da budu hrabri, lepi i pametni. Od vas se ništa ne očekuje. Sa bioskopom možete kombinovati i televiziju, mada je njeno korišćenje izuzetno komplikovano.

XL

KAKO KORISTITI TELEVIZOR

Složenost nauke o korišćenju televizora ne treba da vas obeshrabri. Sve se može uraditi kada postoji volja. Virnite kroz susedovu ključaonicu i steknite makar elementarna znanja iz tehnike. Neophodno je doznati kako se podešava jačina zvuka i osvetljenost slike, a naravno, i kako rukovati dugmetom za isključenje i uključenje. Ako grickate semenke, ne bacajte ih na pod (ovo je i principijelna razlika između malog i velikog ekrana). Najsposobnijeg ukućanina, uzdanicu porodice, nagovorite da se obuči za sitnije popravke. U slučaju većeg kvara, prežalite novac i pozovite servisera. Nijedna svetla tačka vašeg života nije toliko svetla kao televizijski ekran.

XLI

ŠTA UČINITI AKO IPAK OSTANETE BEZ TELEVIZORA, RECIMO U NEDELJU PO PODNE, ZA VREME NAJZANIMLJIVIJEG PROGRAMA, KADA JE KUPOVINA NOVOG APARATA ISKLJUČENA JER SU PRODAVNICE ZATVORENE, A TV MEHANIČARI SE JOŠ NISU VRATILI SA VIKENDA

Brzo se setite nekog prijatelja ili rođaka kod kojeg niste bili odavno. Uzmite taksi. Nemojte ići kod onih koje često posećujete, prozreće vašu nameru i neće vas pustiti u stan. Po dolasku, objasnite vašu iznenadnu posetu na bilo koji način. Primera radi: „Baš sam vas se uželeo!“, ili: „Ah, otkad vas nisam video!?“, ili: „Pitam sebe, šta li je sa vama?“ Potom mirno pratite televizijski program. Prijatelji ili rođaci će razmišljati o pravom razlogu vaše posete, verovatno se plašeći da vam nešto treba, ne daj bože novčana pozajmica ili posredovanje prilikom zaposlenja. Neće vas ometati u gledanju televizije, strahujući da ne podstaknu neku od već pomenutih, neugodnih tema.

XLII

ŠTA RADITI U PONEDELJAK

Posle stresne nedelje, ponedeljak je dan za odmor. Valja odmoriti želudac od jučerašnjeg obilnog ručka, treba zaboraviti šok zbog pokvarenog televizora, mora se ublažiti sećanje na potresni susret sa prijateljima koje dugo niste videli. Zato ponedeljak posvetite stvarima koje vas relaksiraju. Popravite televizor, zalivajte cveće, slušajte muziku, prelistajte neki povoljan horoskop, pregledajte vašu kolekciju suvih listova muškatle, napravite sebi ili bližnjima prijatno iznenađenje.

XLIII

KAKO NAPRAVITI PRIJATNO IZNENAĐENJE

Naravno, za pravljenje prijatnih iznenađenja izbegavajte materijale od kojih se prave neprijatna iznenađenja. Podesno je koristiti latice cveća (tako lako govorite), šetland (tako meko gledajte), živog zeca (tako pažljivo slušajte), izvorsku vodu (tako sveže odišite), željan pogled (tako strasno dodirujte). Samog sebe je lako iznenaditi. Svako od nas dobro zna šta je za njega prijatno a šta ne, šta je dobro a šta nije. I tu nema zabune (mada nekada ima zablude).

XLIV

JOŠ O PRIJATNIM IZNENAĐENJIMA

Mnogi od nas nisu svesni da svakog dana doživljavaju prijatna iznenađenja. Eto, malo ko je razmišljao koliko je dobro što svakog jutra, posle buđenja, tako brzo naučimo da hodamo, govorimo, gledamo… Iako je od rođenja iz sna proteklo tek pet minuta, možemo da obavljamo i najsloženije radnje. Tren pre smo oživeli, a sada već pijemo kafu, šminkamo se, sami se oblačimo, sposobni smo da bez ičije pomoći jedemo, čak i da promišljeno zaboravljamo tek isanjani san.

XLV
ŠTA SU TO JAVA I SAN

Čovek je java i san. Java je njegov lik, a san njegov odraz. Prvu od blizanaca ljudi pokazuju. Njom se diče, nju fotografišu, ona im služi za prepoznavanje i legitimisanje. Drugo, ono od sna sačinjeno, ljudi brižljivo čuvaju, često zatvaraju, nekada kriju. Sa njim vode razgovore u dva oka. Od njega strahuju, jer im je poznato da je odraz stariji od lika.

XLVI
O ZATVORSKOM DVORIŠTU

To je kvadrat: nešto puta nešto metara. Često prostran. Na putu šetnje mogu se sresti zanimljive stvari: neobičan kamen, uginula ptica, senka oblaka. Taj kvadrat je ograđen visokim zidom i ozvučen melanholičnom muzikom. U zatvorskom dvorištu je stalno podne i sunce je uvek u zenitu. Van dvorišta (da ne pominjemo kako dobro čuvanog) proteže se grad, pa polja, sela, reke… Zatvorskim dvorištem hodaju zatočeni blizanci satkani od sna. Van njega žive oni drugi sačinjeni od jave. Samo ruku podruku – čine život.

XLVII
ČIME PREKRATITI VREME U ZATVORU

Pletite neprobojni prsluk. Čistite nokte. Čekajte telefonski poziv. Proučavajte mogućnosti razgovora uz kafu. Maštajte o velikom potopu. Igrajte omiljenu pozorišnu predstavu. Smejte se. Pogledom tražite paukovu mrežu. Zaboravljajte juče. Slikajte prozorski pejzaž. Pripremite se za doček Nove godine. Končić po končić rašrafite zavesu. Oparajte rešetke. Ciglu po ciglu rasklopite zid. Dosetite se već jednom: valja preći što duži deo staze pre no što dospete na cilj. Odbacujte se naizmenično nogama od zemlje tako da telo kratko vreme lebdi u vazduhu. Trčite…

XLVIII

KAKO SE PRIPREMITI ZA DOČEK NOVE GODINE

Pažljivo odaberite mesto dočeka, piće, hranu i muziku. Sve treba skladno ukomponovati. Veoma je bitna dekoracija prostora. Popništu podarite drugačiji izgled od uobičajenog. Ako Novu godinu čekate u parku, posecite drveće. Sa ledine se lakše vide zvezde. Ako pak doček želite da upriličite na poljani, posadite sadnice koje brzo niču. Iz šume se bolje naslućuju zvezde. Ukoliko ste pažljivo čitali ovu knjigu, biće vam jasno da je najveća opasnost prilikom proslave praznika – piće. Da, sada i sami znate – posle velikih količina alkohola, dolaze i velike količine kafe. Dabome, jedan razgovor uz kafu može se voditi pomoću „muškatli“. Ali šta, đavola, raditi uz dve-tri kafe, koliko se najmanje popije u najveselijoj noći?

XLIX

PRVI SAVET: KAKO VODITI RAZGOVOR UZ DVE-TRI KAFE

Bez panike, smislićemo nešto.

L

DRUGI SAVET, O ISTOM PITANJU

Ah, evo nekoliko ideja. Opredelite se sami, prema sklonostima. Slušajte klasičnu muziku. Uz nju većina ljudi priča, pa niko neće primetiti da vi ćutite. Ili… Samo jednom rečju pokrenite neku od velikih večnih tema. Reč možete izabrati sasvim proizvoljno. Ili možda ovo… Prodorno pogledajte svoje sagovornike. Neko od njih će se uplašiti i zagrcnuti kafom. Ostatak vremena će proći u gužvi. Lupaće ga po leđima, donosiće mu vodu, a na razgovor će se i zaboraviti. Eto, zajedno sa „muškatlama“ imate sada ideje za vođenje razgovora uz četiri kafe. Ako neko predloži petu, nećete biti sumnjivi ukoliko je nonšalantno odbijete.

DODATAK

KAKO NAPISATI I KORISTITI SAVETE ZA LAKŠI ŽIVOT

Godinu dana pre pisanja pripremite sve što vam je potrebno: osvetljenje, papir, reči, olovku, raspoloženje, gumicu i ostalo. Pišite reč po reč. Služite se vašim unutarnjim govorom, ali ga iskazujte prepoznatljivim jezikom. Tek ispisane listove stavite u neku obimniju knjigu da se slova dobro slegnu. Po završenom poslu pregledajte sve još jedanput, dopišite dodatak i sve spojite heft-mašinom. Savete ponudite prijateljima na čitanje dok piju kafu. Potom poslužite čašu vina, parčence sira, karamel-bombone, prijatnu muziku. Dok posmatrate kako vam život postaje lakši, možete se smejati.

OSTRVO I OKOLNE PRIČE

TRSKA

GOST U KUĆU, KAO SO U STUPU

Kapija je bila širom raskriljena. Znao sam da su je otvorili još u zoru. Sigurnosti radi, da ih namernici kojim slučajem ne mimoiđu, kao domaćini u stara vremena, još su preko levog ramena tri puta bacili ključ, a preko desnog sedam puta uglas izgovorili:

– Gost u kuću, kao so u stupu!

Posle poljubaca otac i majka su na sto u dvorištu spustili ponude i pitalice. Baka je iznela uzlateo med i venčiće svežih zdravica. Vedrica se sjurila u dubinu bunara. Na povratku se nerado rastala sa ljeskavom vodom, uz ciku i prepiranje. Pilad se rastrčala da razglasi vest o pridošlicama. Mačak je kliznuo sa klupe. Deda me je uzeo za ruku i poveo u stranu. Pitalice iz grada nije voleo, a med nije okušao još od onog doba kada su putari prosekli drum – pravo preko najcvetnije seoske poljane.

I tako, sedeli smo niže velikog stoga jutarnje svetlosti, posmatrali jedan drugoga. Ja njega krupnooko. On mene žmirkavo. Kao i uvek kada bi se spremao za razgovor, deda je pružio ruku, iz stoga vešto uzabrao omanju zraku, predvojio je, polovinu dao meni, a polovinu nemarno zadenuo ukraj sopstvenih usana.

– Ove godine nekako malo gorči – uvek je isto otpočinjao, pošto bi griznuo onaj zrak, blesak mu je osjajio zube.

– Grko leto? – važno sam pitao, nestrpljiv da ukažem koliko sam odrastao od prošlog susreta.

– Suvarno – škrtario je deda na rečima.

– Suvarno, suvarno – još važnije sam potvrdio, grickajući slamčicu jutarnjeg svetla.

PITALICE I DOBRODOŠLICE, DEDA JE VEOMA GLASNO SRKAO MLEKO

Za doručkom smo uzajamno nudili svak svoje. Majčine pitalice su se trošile po stolu. Bakine reš dobrodošlice su se caklile, mirisom se nadmetale sa još toplim hlebom. Deda je ćutao, ali je zato veoma glasno srkao hladno mleko. Baka ga je prekorno, iskosa gledala. Međutim, on nije mario. Otac se posvetio svom omiljenom siru. Ja sam pokušavao da prebrojim – je li dedi ubelelo onoliko vlasi koliko je dlačica stidljivo ogaravilo moje nausnice.

– Kako si, mama? – pitala je majka baku.

– Bogu hvala, dobro – odgovorila je ona popravljajući maramu, posumnjao sam da ispod nje drži svite reči. – Istina, muči me nesanica.

– Možda sledeće godine kupimo nova kola – pohvalila se majka.

– Lane umro poslednji zduhać u selu – imala je i baka novost.

– Zduhać?! – prenuo se otac između dve kriške sira. – Sada, pred kraj dvadesetog veka?! Mora da je bio veoma star. Čudim se da je i toliko živeo!

– Zduhać je čovek sa krilcima ispod pazuha – okrenula se baka ka meni. – Krila mala, ali od velike koristi. Branio je useve od nepogoda. Bio si u kolevci, ne sećaš se, kada kakav taman oblak nadvisi selo, on iščupa krošnjast hrast, uzleti i onom hrastinom načisto pomete oblačinu. Ostane samo nebo! Sada ne znamo kako će biti. Mnogo se plašimo za letinu!

– A što ne probate sa protivgradnim raketama? – predložio je otac.

Baka je sažaljivo osmotrila pitanje. Na kraju ga je, kao neumesno, oterala prezrivim pokretom ruke:

– Trice i kučine! Priberi se! Ako nisi znao, dragi moj, ništa bez vrednog zduhaća!

Deda je veoma glasno srkutao mleko.

DAKLE TAKO

Posle doručka majka i baka su zastrle sto čistinom, na sredinu, za pčele, stavile presečenu krušku, pa otišle u kuću da pregledaju ormar sa mladenačkom spremom. Majka je nekome u gradu obećala mustre veza. Otac je rešio da

protegne noge. Zaputio se ka voćnjaku, ne 6i li se još jedanput začudio – kako to da deda uporno odbija da zasadi najnoviju sortu jabuke. Deda i ja smo ponovo otišli do stoga, sada skoro podnevne svetlosti.

Opet sa slamkama od sunčevih zraka među zubima, nastavili smo od mesta gde nas je prekinuo doručak.

– Suvarno, suvarno – rekao sam grickajući zračak.

– Suvarno, ali to nije sva muka – uzdahnuo je deda, nešto mu je škrinulo u grudima.

Ćutao sam i strpljivo čekao. Znao sam da će se razgovor uskoro lagano razviti.

– Vodostaj jave je opako porastao… – započeo je deda. – Gledni na bor…

Krajem oka odmerio sam drvo koje je po predanju posadio vetar nastao još kada je ovuda projahao jedan naročit junak. Nekoliko dobrih visina iznad naših glava opazio sam končić crvene vunice – oznaku kojom je deda obeležavao stanje jave.

– Znači li to da smo prilično ispod nivoa sna? – zabrinuto sam pitao.

– Nikada niže – huknuo je deda. – Toliko mnogo ispod površine da još od tvog prošlogodišnjeg dolaska dišem na šuplju trsku visoku četiri sežnja.

– Trsku?! Kakvu trsku?! Gde ti je trska?! – opkolio sam dedu pogledima.

– Rekoh li, šuplju trsku, prst debelu, visoku četiri sežnja, uglavnom nevidljivog izgleda!

– A ja?! – prepao sam se. – Zar da se ugušim u javi, bez trske?!

– Čuvaš li junaštvo u trapu? Bogme, sramota! Ako nemaš nameru da ti se u sparušak pretvori, vadi je odatle! Samo hrabro, java sa tobom neće moći tako lako kao sa nama starima! – blagonaklono je deda pokušavao da otrese strah sa mojih ramena.

– A šta je sa bakom? Ima li i ona trsku? – ipak mi je ostalo dovoljno zebnje.

– Baka?! – uperio je deda prstom u svoje reči, valjda želeći da podvuče njihov značaj. – Ona se na javi snalazi kao vivak u vodi. Za nju je san opasan. Zato i ne spava po celu noć. Aveta do jutra. Navodno nesanica, ali ja znam šta je posredi. U ovoj kući, od ovoliko jave, gušim se samo ja! Odnosno, da ne dišem na trsku tako visoku da dopire do sna, stradao bih koliko odmah!

– Dakle tako – rekao sam i iznova podigao pogled ka boru.

Znak vodostaja jave, načinjen od crvene vunice, zadenut u koru starog drveta, ličio je na omču koja se preteći njiše i nezaustavljivo, dah po dah manje, zateže naše živote posred vrata.

SA TOLIKE VISINE I O TRAVU SE LOME SVA REBRA

Ručak je bio prošireni doručak. Opet su bile glavne pitalice i dobrodošlice. Pride, našla se tu čorba, pa i punjene tikvice. Deda je veoma glasno srkao čorbu. U stvari – svi su mislili da on srče čorbu kao i jutrošnje mleko, ali ja sam sada znao da on to na šuplju trsku diše san. Mora da se vodostaj jave popeo za još jednu visinu.

– Ne srči toliko, nemamo mesta za razgovor – odvažila se baka da uputi i glasan prekor.

– Nešto si rekla? – pitao je deda.

– U potonje vreme se čudno ponaša – obratila se baka ocu. – Možeš videti baš kako ti i pričam, lane ga zateknem kako se penje uz stari bor. Šta bi bilo da je pao? Sa tolike visine i o travu se lome sva rebra!

– Ja da padnem sa drveta?! – uvredio se deda.

– Nije valjda da si se peo na bor? – iznenadio se otac, a majka se uznemirila.

– Jesam… – srknuo je deda čorbu, kratko.

– I? Šta si tražio tamo? – odložio je otac kašiku, a majka je nastavila da se uznemirava.

Deda je svakoga pogledao posebnim, sporim pogledom. Moglo se čuti kako negde u dubini grudi šuškavo razvija svoju tajnu, potom se brzo predomišlja, pa je krišom svija, da bi se opet predomislio i pred svima razvio šta u njemu ima.

– Tražim mesto dokle dopire java, a odakle se prostire san! – odgovorio je naposletku, odlučnim glasom. – Ranije mi java nije bila ni do kolena. Sada je preplavila sve niže krajeve sela. I celo susedno selo. Kako nismo brinuli o nasipu, dobro je i do sada trajao. Mogu vam reći, odozgo, sa bora, stvar ne izgleda veselo. Snašao nas je povodanj!

– Povodanj?! – prenerazio se otac, iskreno.

– Poplava! – potvrdio je deda. – Hoćemo da se podavimo!

– Ja ništa ne osećam – nadalje je otac ostao iskren.

– To je stoga što si u gradu svikao na javu. Pravo da vam kažem, vas dvoje već odavno vrstam u utopljenike! – izjasnio se deda.

– Bogo, sakloni! A ti, ustaj sa stolice! Pomeri se sa mesta! Šta to pričaš, nesrećo! – baka se trudila da prekrsti svaku njegovu reč.

– Ne kukaj, dockan je, utopljenici su još otkad su otišli onamo – mirno je odvratio deda.

Potom je, ipak, nakratko, ustao od stola. Taman toliko da stojeći doda:

– Istina, i to je život, i tako može da se živucka! Zavladala je mučna ćutnja. Otac se slabašno osmehnuo. Nekoliko se puta okrenuo levo i desno, kao da traži izlaz, mada smo ručali u dvorištu. Napokon se dosetio i sa vidnim olakšanjem dahnuo:

– Metafora.

– Da nisi postao slabovid? Izvini, ali ja sam zdrav kao dren – ispravio se deda, još se i ponosno lupnuo po grudima.

Do kraja ručka pitalice niko više nije ni taknuo. Ono što je od njih preostalo baka je pažljivo sakupila i ostavila za samotne zimske dane. Zamišljao sam je kao malenu pticu, možda baš kao pticu vivak, kojoj te mrve zanimanja pomažu da se prehrani do našeg narednog dolaska.

ODAVDE LEPO MOŽEŠ DA VIDIŠ STANJE STVARI

Dok se baka kod oca i majke raspitivala da li je ta metafora neka opasna boljka, deda i ja smo krenuli u laganu šetnju. Dabome, putem smo grickali slamke popodnevnog svetla.

Staza ka brdu se leno vijugala. Vazduh se redio. Težina koju sam osećao oko vrata pala je u visinu struka, a kada smo se ispeli na jedan proplanak, težina se spustila do samih čukljeva.

– Odavde lepo možeš da osmotriš stanje stvari – zamahom ruke je deda pokazao na dolinu. – Java uglavnom dotiče drumom.

Zaista, sa ovog mesta, sa proplanka – glavni seoski drum, prosečen preko polja i oranica, činio se kao vododerina kojom nezaustavljivo juri golema matica jave, spremna da sve ispred sebe izvrne naglavce. Na sigurnom je bilo samo ono što se nalazilo dovoljno visoko, izvan domašaja pomamljene bujice.

Po sredini susednog brda uočavao sam granicu. U donjem kraju, bukova šuma beše proređena, nekako strnula. U gornjem se zelenela, zakleo bih se da joj nije nedostajao jedan jedini listak. Uopšte, sve iznad linije dodira sna i jave beše punije. Nebo je bilo jasno. Planine poput rtova u plavom. Ptičja jata kao pena što se sakuplja čas tu, čas tamo.

Sve ispod linije dodira sna i jave, međutim, beše u velikom neredu. Bez ikakve sumnje, u nekada lepu dolinu, bujica jave je nanela gomile bespotrebnih

stvari. Krtičnjaci kuća su ružili polja. Metalni mostovi su grubo uzili potoke i reku. Međe su mutile površ zemlje. Tek tada sam sasvim razumeo dedinu brigu.

Nogu pred nogu, nevoljno, krenuli smo nazad. Deda je rekao:

– Pre no što se ponovo vratimo dole, uzmi koliko možeš više sna, potrajaće ti bar izvesno vreme.

Zastao sam i duboko udahnuo. Zatim sam zažmurio, zaustavio disanje i zaronio.

SMOTULJAK PAPIRA I NJEGOVA SADRŽINA

Kada smo stupili u dvorište – na stolu je strpljivo čekala velika korpa sa jabukama, kukuruznim brašnom, orasima, medom, pletarom ljute rakije, venčićima belog luka protiv uroka, strukom bosiljka, sve prekriveno peškirom sa izvezenim pokrsticama.

Suton je razvejavao stogove dnevne svetlosti. Namesto njih, slagao je mesečeve zrake.

– A da prenoćite? – bojažljivo je pitala baka.

– Prekosutra radimo – odgovorila je majka.

– Naravno, nije zgodno – brzo je odustala baka. Deda je ćutao. Dok se diše na šuplju trsku, ne može da se priča.

– Ostajte dobro – osmehnuo se otac.

– Kada budeš na krivini, kod reke, nemoj da skrećeš za svetlom sa zapadne strane – brižno je savetovala baka. – To sjakte aline oči, pričaju da se baš ovih dana tuda smuca…

– Pođimo – prošaputala je majka. – Pođimo, da mi ne porastu suze.

Sa bakom smo se izljubili. Sa dedom smo se rukovali. Dok se moja šaka nalazila u njegovoj – osetio sam da mi on predaje nekakav smotuljak. Pogledom je pokazivao naviše, tamo gde se iznad jave ljuljuškao san. Nekakva tajna poruka, pomislio sam i grčevito stegao prste.

Tek daljinu-dve od kuće, na zadnjem sedištu automobila, usudio sam se da razmotam onaj papirić. Ali na njemu nije bilo ni slova. Jedino je u središtu nabora hartijice stajalo malo zrno – šareno zrnce biljke šuplja trska.

Iza nas, znao sam, mačak je ponovo zauzeo svoje mesto na klupi, deda je ćutke uvezivao mesečeve zrake u krstine, a baka je teška srca pritvarala dvorišne vratnice.

MESEC NAD TEPSIJOM

BELI HLEB OD PRETERIVANJA

Dok je deda obično govorio u sebi, ali bučno i žustro, baka je često pričala naglas, međutim, uvek veoma tiho, sa posebnim mirom.

– Muškarci nisu vešti da reči otrebe od razmetanja – objašnjavala je ona, jednostavno, uzrok inače veoma složene razlike između ženskog i muškog pričanja. – Osim toga, oni slabo vide, uz njih se lako privuku, a zatim stalno i nastane preterivanja svake vrste.

Deda je sa prozora upravo skidao lake dnevne zavese, namesto njih kačio večernje, sveže, zagasito tkane, bila je noć oblačnog meseca, gusta, kao isceđena iz krupne kupine. Poslove oko smene svetla i tame nije rado prepuštao drugima, smatrao nas je isuviše neodgovornima za tako važne radove. Nikada nam nije zaboravio ono kad smo jednom prilikom, iz čiste lenosti, noćne zavese ostavili do podneva, na zidove se uhvatila tmica debela tri prsta, devet navršitih vedrica kreča je potrošio dok kuću nije razdanio i iznutra.

– Čuo sam te, čuo! – rekao je deda, popravljajući nabore sumraka.

– Zar govorim mimo istine? – osmejnula se baka krajem usana. – Kako si se samo hvalio kada smo se uzimali. Te dom mi ima dva dimnjaka, te konj mi je pravi at, nema boljeg u selu, a ambar prepun, hoće da prsne. Ja posle vidim krov probijen na dva mesta. Istina, na obe rupe dimi. O konju bolje da ne pričam, sedlo nije mogao da trpi. A ambar stvarno krcat, ali preterivanjima, kukuruza jedva da je bilo za četiri tovara i to meriš li velikodušno: trećine kao lakše polovine.

– Prosenilo ti pamćenje – odmahnuo je deda rukom. – Kukuruza je uvek bilo dovoljno.

– Za proju. Beli hleb smo mesili od tvojih preterivanja – osmejnula se baka drugim krajem usana.

– Tačno, zato je bio mek kao duša – nije se predavao deda.

Baka je zaćutala. Bilo joj je nezgodno da se saglasi ili joj ponestalo smejuljaka. Možda se i setila kako je kao mlada naročito volela da večera baš beli hleb zamešen od dedinih preterivanja. Odlomiš krajku, grizneš, prvo rsne, a onda se

topi… Kakva je to slatka priča bila! Pčele su se nerado podizale sa pojedinih reči, dvostruko otežale od milja.

VETAR VIJOROG SE SPLEO U MRKAU ZAVESU NOĆI

– Priča je nekada stanovala na ivici sveta. Svet je bio tepsija obrubljena pripovedanjem. Kasnije, kada je počeo da se širi i zaokrugljuje, svet je halapljivo pojeo svoje ivice, pa sada na te ostatke možeš da naiđeš gotovo svuda, čak i u dubokoj unutrašnjosti – rekao mi je deda u najvećem poverenju iste noći.

– A! – otvorio sam širom usta, bila je to prilično krupna izjava. – Siguran si?

– Sumnjaš? – prozreo me on. – Izvoli, samo izvoli, idi na koju god hoćeš stranu, nikada nećeš doći do kraja, a potrošićeš oveće povesmo strpljenja. Udebljali smo se preko svake mere. Ako ovde ili onde kročiš u priču, znaj da je to tek maleni deo one negdašnje lepe ivice.

– Iskopina? – pitao sam znatiželjan, kao da nismo večerali.

– Tako nešto. Čuo si za Aleksandra Makedonskog?

– Učili smo… – isprsio sam se.

– Verovatno nešto nebitno – prekinuo me deda. – Sigurno ne znaš da je ovde, iza brda, deo ivice ondašnjeg sveta koju je on posetio. Sutra idemo da ti pokažem to naročito mesto. Zove se Ehej dvor.

Dugo nisam mogao da zaspim. Vetar vijorog se kroz odškrinut prozor spleo u mrklu zavesu noći i ona je, šireći se, neprestano žamorila. Zamišljao sam Ehej dvor, zamišljao sam kako se celo selo koleba na samoj ivici sveta, čas amo, čas tamo. Vrtelo mi se u glavi. Snom sam se prekrio kada su naše kuće i polja, naša reka, brda i šume, prvo opasno pretegli, a onda počeli lagano, pa sve brže, da padaju i padaju u modri bezdan.

OBIČAJI BAŠ ZNAJU DA UMORE ČOVEKA

– Ustaj – probudio me je deda. – Ustaj, samo na tebe čekam.

Strahovao je da mu ne zabrane tako dug put do Ehej dvora, još u svitanje je spremio torbu sa hlebom, sirom, kajsijama i veselim pozdravima sretnemo li

drumom nekog od dobrih ljudi ili svojte. Kuću smo napustili na prstima, u rukama noseći krckanje poda. Bez buke smo prošli i kroz dvorište, preskačući šuštavije trave. Kod kapije smo obuli zvuke koraka, a tek kada smo dobro odmakli, deda se osmelio, pošto je bez pomoći štapa hodao nesigurno, dohvatio se razgovora:

– Kada je Aleksandar Makedonski osvojio ceo svet, porazio sve svoje neprijatelje, porobio mnoga carstva, od mnogih naroda načinio svoje podanike, poharao ili na uzdarje dobio mnoga blaga i žene, dakle, kad je sve ovo učinio, bio je još veoma mlad, a više nije znao o koju nit svrhe da naniže svoje buduće dane. Od siline ove nevolje pao je u postelju i počeo gorko da plače.

Trčkarao sam iza dede i zamišljao kako Aleksandar Makedonski plače, kako od njegovih teških jecaja podrhtavaju kupole raskošne palate i kako posluga grozničavo juri hodnicima i dvoranama zatvarajući prozore, da se vladarevi rasuti dani, bez niti svrhe, ne bi nepovratno pogubili negde u daljini horizonta. Zamišljao sam kako uzvikivači na trgovima strašnim glasovima objavljuju okupljenom narodu zapovest: da ukoliko neko nađe koji odbegli dan Aleksandrovog života, isti mora smesta vratiti u dvor, zadrži li ga za sebe – biće javno razapet. Zamišljao sam kako krupnooke Aleksandrove lepotice, svaka se nadajući uspehu, vredno pletu niti za raznizane gospodareve dane, a kako koji novoupleteni konac pukne, biva sve jasnije da se život takva čoveka ne može svezati, pogotovo ne preblagom rukom žene.

– Sa svih strana carstva u prestonicu se sliše najugledniji vidari – nastavio je deda. – No, čim se okupiše, mišljenja im se raziđoše. Jedni su zborili da je Aleksandru trun uleteo u oko, drugi su tvrdili da je neoprezno video biljku tutišak, treći su smatrali da je prilikom silaska sa konja nezgodno uganuo pogled, da pojedinačno ne nabrajam svaku procenu, bilo bi to hodanje u mestu, nikada ne bismo dospeli do kapije Ehej dvora. Svejedno, nikome od ovih vidara nije polazili za rukom da makar zaleči opaku boljku.

– Jesu li mu makar otirali suze? – pitao sam tek da deda malo zastane, ovako zanesenog jedva sam ga sustizao.

– Jesu, ali to nije bitno. Nesreća se sasvim nadvila nad Aleksandra Makedonskog. Beše mu preostalo još sasvim malo suza, bez kojih, i tada se znalo, duša ostaje da se na suvom koprcka… Kad! U grad dođe jedan suvonjavi hodočasnik, u sandalama sa kaiševima od žilica korenja, sav odeven u crno bojenu kostret, sa slamnatim klobukom na glavi i pticom sovom ušarom povrh svoje čudne pojave. Čuvši za nevolje velikog vojskovođe, stranac odmah poznade da

Aleksandar boluje od toga što je osvojio ceo svet. Odnosno, od toga što više nije imao šta da osvaja!

– Znači, nije mu bilo leka – pomislio sam naglas, a u sebi rekoh, uz žaljenje, priči se bliži kraj, zar je deda odabrao tako kratak štap za ovako dugo putovanje.

– Slično uverenje, kako Aleksandrovoj boljci nema leka, namah se pronese prestonicom, ali stranac sa sovom ušarom na glavi odvrati da Aleksandar nije osvojio ivicu sveta. Ceo svet jeste osvojio, ali ne i njegovu ivicu. Prema tome, eto svrhe o koju se mogu nizati njegovi dani, neka posluga slobodno nadaleko otvori sve prozore, od ovog časa ni najpomamniji vetar ne može da razveje Aleksandrov život. I zaista, na sve to, vladareva boljka nestade kao da je nikada nije ni bilo. On sam bodro skoči sa postelje i naredi da se opremi velikačka vojska, kako bi načinio pohod ka najlepšem carstvu, koje poput cvetnog venca obrubljuje sve postojeće, tako mu je onaj hodočasnik opisao ivicu sveta. Još Aleksandar ushte da bogato nagradi stranca, ali on već beše otišao. U njegovoj odaji nađoše samo poneku slamku opalu sa klobuka i belu hrpicu dobro oglodanih mišjih kostiju.

– I Aleksandar je krenuo ka našem selu? – gotovo sam stao.

– Ne, nije odmah – produžio je deda. – Osim toga, naše selo tada nije bilo ovde. Ono se nalazilo osam konaka južnije. Tek se docnije sve istumbalo. Elem, Aleksandar i sila mladih konjanika i pešaka opasanih hrabrošću prođoše kroz gradske kapije. Prvo su išli dugačkim drumovima. Potom zađoše u široka bespuća, vođeni samo sjajem zvezda, koje, kako su odmicali, bejahu sve krupnije i krupnije. Istina, dešavalo se da zalutaju u oblačnim noćima, ali su ipak dobro napredovali, zastajkujući tek da osmotre neko čudo, a čuda je, ide li se prema ivici sveta, bilo sve više. Svakoga dana Aleksandar Makedonski je slao po jednog glasnika, u prestonici su sa nestrpljenjem iščekivali vesti o povoljnom okončanju pohoda… Nego, šta kažeš da se malo odmorimo i nešto zalogajnemo? Eno debelog hlada da se ne žuljimo.

Pružili smo se ispod ogromnog stabla hrasta. Deda je iz torbe izvadio hleb i sir. Ja sam gledao unaokolo. Put kojim smo išli već je odavno zašao u šumu. Nebo je bilo bistro, mogao si da vidiš boju zenica sporijem jatu divljih gusaka. Bože, zar je ovuda prolazio Aleksandar Makedonski? Možda je njegov pohod zastao baš na ovom mestu? Možda su njegovi vojnici, i on sam, baš na ovom mestu nanovo vezivali svoje od duga puta raslabljene bisage, krcate sećanjima na dom, nadama u pobedu, željama za večnom slavom?

Deda je podelio kajsije. Koštice je brižljivo vratio u torbu. Neko vreme zagledan u njen sadržaj, podigao je torbu, kao da joj proba težinu. Rekao je:

– Običaji baš znaju da umore čoveka. Nikog od svojte ili dobrih ljudi nismo sreli. Zalud sam prtio tolike pozdrave.

RASKOŠNA KOPČA BLISTAVOG OBRUČA LEPOTE

– Pođimo, pridruže li nam se senke, napredovaćemo sporije, a pravo da ti kažem ne bih ni znao šta da pričam sa njima – ustao je deda otresajući hladovinu sa laktova i kolena.

– Koliko još ima do Ehej dvora? – spremno sam se pridružio, učinilo mi se da čujem zveckanje opreme vojske koja se sprema da nastavi put.

– Nema mnogo – napravio je deda prvi korak, pa se oslonio na priču. – Dakle, kada zvezde od rasute šake prosa narastoše do veličine u plavom polju užutelih tikava, pohod Aleksandra Makedonskog se nađe na ivici sveta. Glasovi što su opisivali ove predele ne behu lažni, samo su zbog velike udaljenosti bili neznatno ubledeli. To je kraljevstvo bilo za celu lepotu lepše od svih koje je Aleksandar Makedonski ikada osvojio. Potoci koji su se sa zemlje ulivali u sam početak svoda nosili su u nebo srebrnu krljušt riba, sedef školjki i zlatne odsjaje vodenih konjica. Reke što su obrnuto tekle, plavile su zemlju talasima svetlosti. Povremeno bi i neka neoprezna ptica preletela granicu i tamo među grane vetrova položila jaja, odakle bi se izjutra legle duge, paperjasto mekih boja…

Gotovo da sam trčao za dedom. Sasvim predan priči on ne samo da nije obraćao pažnju na mene, već je daleko iza sebe ostavio i činjenicu da on, kao i svako drugi u godinama, ne može da hoda toliko brzo. Nenadano, kada sam već pomislio da sam sada ja na redu, da će i mene nemilosrdno ostaviti negde na šumskom putu, deda je usporio, pa me sačekao podbočenih ruku:

– Ljudska je pamet, međutim, kao vrč! Prsne čim se navrši pohlepom!

Niže dedinih nogu, u prašini druma, nalazila su se tri komadića keramike, ostatak neke posude koja je odavno zaboravila svoj oblik. Sagnuo sam se da izbliza osmotrim taj nesumnjivi dokaz dedinih reči, ali me je on odmah glasno podigao:

– Gubiš vreme, to nije taj sud! Odavde vidim: poznije doba, lošija izrada, bliže nama! Vratimo se putu! Aleksandru Makedonskom nije bilo dovoljno što se našao na ivici sveta, želeo je i nju da osvoji. Tako on i ono što je ostalo od njegove vojske, jer mnogi kao glasnici behu odaslani ka prestonici, a niko se nije vraćao, stadoše da tragaju za gospodarem ove čudesne oblasti, sve u nameri da ga

potčine. Putovala je i putovala vojna, nestrpljivo iščekujući obrise bedema grada koji mora da je bio raskošna kopča ovog blistavog obruča lepote. Nizali su se predeli, rasli su i venuli vetrovi, omicali se dani, izlegle duge su učile da lete, smenjivale se noći, meseci su rađali godine, odlazili su glasnici, ali nigde ne beše ljudskog naselja, ništa ne odavaše prisustvo čoveka. Sumnja već sustiže nekolicinu Aleksandrovih pratilaca. Niz obronke se, ka pohodu, stade kotrljati poveliko malodušje. Na usponima ih sve češće poče sačekivati umor. Drum otpočeše prečiti sve krupnije neverice. Jedino je Aleksandar ostajao uporan, svakoga dana šaljući glasnike sa dobrim vestima: kako samo neka plitka voda, malen breg ili blag prevoj, dele gospodara sveta od gospodara svega.

– Koliko još ima do Ehej dvora? – izdalo je i mene strpljenje, šumski se put pretvorio u stazu nedovoljno široku da se mimoiđem sa stalnim i već zamornim ponavljanjem pejzaža.

– Evo još jedna zavojita rečenica – odgovorio je deda. – Najednom, pred preostalim pohodom, ako se tako mogao nazvati sam Aleksandar i njegov najverniji sluga, ukaza se jedna kamena kuća oivičena čistinom. Aleksandar Makedonski naredi svome stegonoši da pohita ka prestonici i ponese srećne glase. On pak priteže kolan, povuče uzde, konj se besno prope i poslednja razdaljina ispred jahača stade da se drobi u iskre prašine.

PALATA I GOSPODAR NA TRONOŠCU OD DRVETA

Iza jedne krivine, bez posebne najave, šuma se proredi, senke krošnji ostadoše iza dede i mene. Ispred nas se razvi maleni laz zatraveo u sunce. Na sredini ove čistine nalazila se nevelika građevina od kamena, kojoj se nisu mogle odrediti godine, očigledno veoma davno napuštena, prošarana naprslinama, bez krova, sa svega četiri prozora i uskim vratima.

– Stigosmo! – uperio je deda ponosan uzvik ka maloj kući.

Zabrzali smo tragom topota Aleksandrovih konja. Dok su se oko nas razmicali zraci i stabljike bilja, deda je uzbuđeno nastavljao priču:

– Skromna zidanica, pred kojom se našao Aleksandar Makedonski, nije ličila na dvor, čak je teško mogla da bude pristojno odmorište. Tako jednostavna bila je u povelikom nesaglasju sa bujnom prirodom i čudima u koja beše obrasla ivica sveta. Čovek koji je na tronošcu sedeo ispred kuće, takođe nije mogao biti nikakav

veliki gospodar, u boljem slučaju radilo se o čuvaru šume ili o kakvom osobenjaku. Na sebi je imao prosto, sukneno odelo, kosa mu beše proređena, brada zapuštena, jedino mu oči odavahu nekakav sjaj, koji obično zovemo toplina.

U potpunosti sam delio razočaranje Aleksandra Makedonskog. I tada, i sada, kao hrastova greda dobro učvršćena u prošlom i sadanjem, jedno je bilo sigurno – Ehej dvor nikada nije bio palata. Ma koliko se upinjao, nisam uviđao posebnost građevine zbog koje smo prevalili toliki put. Sve se zbiralo na jednu kupu – baka je bila u pravu, dedine priče su bile najrodnije preterivanjima.

– Taj na drvenom tronošcu, taj starac ispred kuće, bio je gospodar ivice sveta? – pitao sam, ne bez zajedljivosti.

– Tako je – potvrdio je deda, prečuvši moj ton.

– Zapravo, tako se predstavio Aleksandru Makedonskom. Veliki vojskovođa se prvo zavezano osmehnuo, potom je prasnuo u odrešen smeh. Gospodar ivice sveta u zakrpama! Gospodar koji miriše sumnjivo, kao da je čas pre iz staje izašao! Gospodar koji na tronošcu sedi! Smejao se i smejao Aleksandar, dok ga je starac spokojno posmatrao, nimalo uvređen, zabavljen upredanjem strpljenja. Napokon, gost se prihvati i ozbiljnosti. „Pozivam te u svoj dom, video si moje imanje, pogledaj i odakle vladam!“ Baš je tako domaćin rekao Aleksandru Makedonskom, ustajući i stavljajući pod levu mišku svoj tronožac.

MOŽEŠ SMATRATI DA SI ZADOBIO VENAC SLAVE

Odmah za dedom i ja sam prekoračio kameni prag Ehej dvora. Unutrašnjost građevine je u pedalj pratila skromnost spoljašnjosti. Ugranali žbunovi leske, široki listovi paprati, popodne koje se odmaralo na mahovini, urušeni komadi pritesanog kamena, krzav kvadrat neba – bilo je sve što se moglo videti. Gledao sam dedu ispod oka i pitao se kako će on sada popraviti tako nezanimljivo stanje stvari.

– I Aleksandar Makedonski je prihvatio poziv – nastavio je deda. – Sjaj svoje pozlaćene opreme morao je da odloži pred vratima, u starčevom domu je bilo malo svetlosti, tek da se nazre zemljani pod, grubo rezano pokućstvo, na zidovima pokoja razapeta koža, o klinovima nekoliko glinenih krčaga. Na zagašenom ognjištu nalazila se posuda sa nekim jelom oskudnog izgleda. „Dobro došao!“ rekao je starac preglasno, kako i govore oni koji dugo žive u osami, pa je pokretom ruke uputio gosta ka stolu na koji se, kroz jedini otvoren prozor, oslanjao kosi stub

od sunčevih zraka. Aleksandar Makedonski je zakoračio u pravcu pozdrava. „Kopča kraljevstva koje iviči svet!“, objasnio je starac kada se gost našao za stolom prekrivenom pergamentima i papirima, brojnim perima i zdelicama. „Osmotri, nemaš kud da žuriš, ovde su sva tri vremena u mojoj vlasti!“ uzviknuo je samozvani gospodar ivice sveta, izvukao iz nevidljivog džepa parče ćutanja, spustio svoj tronožac i svom težinom seo na njega.

Unutar ruševine bukova klada koja se oslanjala na dva kamena učinila se zgodnim mestom za čekanje. Jedan gušter, nenavikao da se plaši ljudi, sa dosadom je podigao dremljive kapke, da bi nastavio da snuje. Deda i ja smo sedeli i trošili ćutanje. Kolona mrava se grabila oko mrva, vukla ih, nosila nekud pod zemlju. Otuda je tamo, pod zemljom, toliko tišine, pomislio sam. Vreme je stajalo ili proticalo, nisam bio sasvim siguran u svoje osećanje.

– Da! – iznenada se prenuo deda, mravi se razbežaše. – Na tim papirima, koje je Aleksandar razgledao, behu zapisane svakovrsne priče o ovome i onome, o krilatim konjima, o plamenim pticama, o deltama mesečine, o čarobnjacima, ratovima, ljubavima, izvorima i o čemu sve ne. Aleksandar Makedonski je čitao i čitao. Gospodar ivice sveta je sve radio sam, timario je one krilate konje, podizao ptiće plamenih krila, od mrakova čistio delte mesečine, raščešljavao duge kose lepotica, bio je dvorska luda i mudrac, kovač i zlatar, vladar i podanik… Kada je Aleksandar Makedonski ustao, pošto je upravo čitao nešto o mozaicima, ogrtač mu više nije dodirivao zemljani pod, krajevi njegovog plašta padali su po najlepšem mozaiku sačinjenom od komadića hiljada boja! „Vidiš, kako napišem tako i bude!“ rekao je gospodar ivice sveta podižući se sa svog tronošca. „Tvoje se kraljevstvo ne može osvojiti, ono nije stvarno, ono ne postoji?!“, pitao je Aleksandar. „Oh, grešiš, ne postoje samo oblici bez ivica! Ivice su te koje određuju razmere stvari!“, pokušao je da objasni starac.

– Svet je tepsija obrubljena pripovedanjem – ponovio sam dedinu izjavu od juče.

– Tako je nekada bilo – saglasio se on. – Ali, da dovršim. Gospodar ivice sveta je spremio gozbu od svojih najuspelijih opisa. Jela se riba koja mrest spušta negde oko meseca, pilo se vino koje zri na samoj strmini kraja sveta, tamo gde su čokoti najbliži zracima sunca. A tada, iznebuha, dok se pred Aleksandrovim očima skromna kuća premetala u palatu nebrojenih prozora i vrata, začuše se povici u dvorištu. Domaćin i gost odložiše pehare od biljura i izađoše iz dvora. Aleksandar Makedonski uz muku poznade glasnika kojeg je u prestonicu odaslao još prvog dana pohoda. Nekada tek dečak, sada gotovo pravi čovek, pridošlica je zadihano

uzvikivao sa zapenušanog konja: „Gospodaru! Gospodaru, napokon vas sustigoh! Nosim loše vesti! Gospodaru, carstvom se pronose zluradi glasi da ste mrtvi! Spremaju se neredi, počelo je gloženje oko vlasti!“ Aleksandar preblede, dohvati se sjaja svoje opreme i istog trena htede uzjahati, ali domaćin, starac sa tronošcem ispod miške, spusti ruku na njegovo rame. „Kuda, Aleksandre? Zar nisi došao da osvojiš ivicu sveta? Možeš smatrati da si zadobio i ovaj venac slave! Glasniče, ovde nije tvoje mesto, odmah se vrati odakle si stigao! Raznesi svuda po unutrašnjosti da je Aleksandar Makedonski ostao u kraljevstvu koje je obruč svih poznatih obličja!“

– E, sada si preterao! – rekao sam, i mada nisam znao zašto to činim, ustao sam da pođem natrag. – Ako ti nije znano, Aleksandar Makedonski je umro veoma mlad u svojoj prestonici!

– Zar sam ja tvrdio nešto drugo? – ostao je deda da sedi na kladi pored usnulog guštera. – Dabome da je umro kada je sreo hodočasnika sa klobukom i sovom ušarom povrh tog slamnatog gnezda. Susret sa njim niko ne preživi, pa ni Aleksandar to nije mogao mada je bio vladar celog sveta. Usput, pošto vidim da si krenuo nazad, znaš li gde je grob Aleksandra Makedonskog?

– Ne – odgovorio sam. – To niko ne zna.

Deda je značajno ćutao. Iz trave su se oprezno pomaljali mravi vrebajući svoj plen od mrvica tišine.

– Hej! – uzviknuo sam. – Šta hoćeš da kažeš?

– Ehej! – odgovorili su zidovi Ehej dvora ili je to moj glas odjeknuo kao na ivici nekog nesagledivog prostranstva.

MRAVI SU VUKLI VELIKE TROŠICE TIŠINE

Izgleda da je mnogo šta na svetu bilo istumbano. Povratak je bio nesrazmerno kratak. Iako je, kada smo krenuli nazad, bio gotovo prvi sumrak, pred kuću smo stigli u isto doba dana, smrklo se najviše za jedan korak.

– Učini mi uslugu – zamolio je deda kada smo ušli u dvorište. – Večeras ti promeni zavese na prozorima. Odaberi neke svetlije, bez oblaka, ako može sa izvezenim punim mesecom.

– Dobro – odgovorio sam. – A ti? Kuda ćeš?

– Samo malo da se odmorim na klupi – odgovorio je on.

Ušao sam u kuću. Čudno, gazio sam po tišini. Zar je baki uspelo da pomete sve to, gotovo ceo vek rasipano krckanje poda, umorno disanje greda, lupkanje prozora, pucketanje kreča i protezanje pukotina. Neko je preko ogledala u hodniku prebacio crnu maramu. Neko je ostavio otvorena vrata od dedine sobe. Neko je ležao skrštenih ruku na odru u sredini sobe. Voštanica je titrasto osvetljavala lice umrlog, bledo lice mog dede.

– Šta je sa tobom? – pitao je otac, možda majka, svi u žalosti imaju slična lica i glasove.

– Bio sam daleko, veoma daleko – rekao sam. – Kada se to dogodilo? Kako?

– Povikao je eheej – zaplaka se baka. – A onda je nešto puklo, kao kada se struna prekine…

– To nije moguće! Po običaju, on preteruje! – istrčao sam iz kuće.

Na klupi u dvorištu nije bilo nikog, previdi li se zelenkasta senka jednog zaboravnog guštera. Nekoliko razmilelih mrava je vuklo velike trošice tišine. U daljini se začuo huk sove ušare. Nešto je krcnulo ispod mog stopala. Sagnuo sam se i video slamku i tri bele, dobro oglodane mišje koščice. Mravi su pod zemlju spretno uvlačili ćutanje. Iznad svega se, lagano, izdizao pun krug mesečine.

IZ HRONIKE TAJNOG DRUŠTVA

Milanu Đokiću

OD PRVOG DO DRUGOG HVATA

Bio je jedan hvat mraka kada smo hodajući na prstima napustili stan. Srećom, u hodniku nismo nikoga susreli. Napolju je lila neprosejana kiša, svuda uokolo nicala je bršljanasta hladnoća.

Išli smo pustim ulicama, uz zidove zgrada, sa kišobranom spuštenim tako da nam njegova senka skriva lica. Na raskrsnici smo mirovali ispod strehe, čekali da prođe nekoliko prolaznika. Zatim smo, mirno, kao da se ništa ne dešava, zamakli u ulicu levo. Tamo nas je vozilo u punoj brzini zasulo prljavim odlomcima bara, no nismo podizali glas – skretati pažnju bila bi ludost ravna zazivanju nepomenika. Tama je debljala, svetlost se sušila i mi smo već pola puta prešli bez ičijeg pogleda.

– Da li je televizor ostao uključen? – pitao sam ženu.

– Naravno – prošaputala je ona. – Misliće da smo kod kuće.

– Pametno… – odvažio sam se na osmeh.

– Tiše – prekinula me, u njenom glasu sam osetio opasnost, a na svom dlanu njene nokte.

U susret nam je dolazila grupa ljudi. Oborili smo glave. Čuo sam kako nam srca trepte kao ptice međe brezovim listovima. Nismo imali kuda. Zar da budemo otkriveni tako, nadomak cilja. Učinili smo jedino što se dalo smisliti za tako kratko vreme, sagli smo se i pravili se kako vezujemo pertle. Ljudi su prošli mimo nas mrmljajući sitne reči u ritmu kapi. Ah, kakav lep raspored okolnosti uvezan mašnom od srećnog ishoda – niko se nije osvrnuo na dvoje što čuče preplašenih lica.

Još je vredno pomena da smo dve ulice dalje prošli pored muzičarke. Nije nam se javila, kao ni mi njoj. Brz treptaj rekao je sve, više od toga bila bi bespotrebna neopreznost. Noć je porasla do drugog hvata, kiša nas je pratila sve do kapije slikarevog doma.

ŽAGOR
I KO JE ŠTA POJEDINAČNO REKAO

– Kasnite!

– Šta je sa vama!

– Gde ste do sada?!

– Izvolite, sedite – ponudio nas je domaćin zabavljen spremanjem pletene izletničke korpe sa četkama, bojama, vinom, hlebom i staklom soli.

– Može li gutljaj orahovače? Miri brzo disanje, brani od zime i tamani osećaj straha!

– Valjala bi čašica – uzdahnula je moja žena. – Imali smo malu neprijatnost, vezivali smo pertle.

– Oh, da! To uvek uspe! – nasmejao se glumac. – Ja sam se probio bez problema, ulicom sam išao tužniji nego ikada, bila je to jedna od mojih najuspelijih uloga.

– Takođe – rekla je muzičarka, razmotala čitav zmijski svlak od vlažnih novina, pa izvukla gudalo i vitko telo violine.

– Oštroumna kamuflaža! Ali, molim vas, da ne zloslutimo, spalite košuljicu! – smejao se glumac kotrljavo.

– Lako je vama, tekstove nosite u glavi! Hroničaru i meni je dovoljna olovka! Ali, violinu skriti, muka je u današnje doba – prekorio je pesnik razgaljenog glumca.

– Ne razumete, u pitanju je, da tako kažem, kostim! – nastavio je glumac još glasnije da se smeje. – Na ulici sam gotovo plakao, sada moram da skinem tugu, da mi se ne prihvati za lice.

– A vi niste poveli decu? – pitala je moja žena pesnikovu suprugu.

– Mali su, bojimo se izreći će se negde – odgovorila je ona.

– Slobodno ste mogli doći sa njima, deci se ionako ne veruje – uključila se u razgovor i muzičarka.

– Sve je spremno! – zašuškao je slikar korpu stolnjakom od lana. – Hoćemo li?

– Idemo! – povikali smo uglas i ustali od čašica orahovače.

U DNU BREGA

U susednu sobu, zapravo atelje, kročili smo ćutke, mirisu boja i terpentina dodali obris svečanosti. Naoko mirno, u sebi ustreptalo, čekali smo čas otkrića.

– Ove nedelje imamo pejzaž – rekao je slikar i sa štafelaja povukao tkaninu što ga je skrivala.

Na vrhu tronoge sprave, prislonjen na drvenu ploču sa pokoricom brojnih šara, stajao je akvarel, razlivene boje, pa uvezane u oblike reke, polja, brega i neba.

– Ne gubimo vreme, krećimo – prošaputao je neko.

– Ne, ne gubimo vreme – potvrdio je glumac, pa se teatralno naklonio damama.

U sliku je prvo ušla muzičarka, potom pesnikova supruga, zatim i moja žena. Oprobanim metodom – desna noga, onda glava i telo, na kraju leva noga.

Korpu i violinu dodao je slikar. Glumac se po običaju zaglavio, valjda zato što je neprestano pričao, ali nije prošlo ni koliko je inače za takav put potrebno – svi smo se našli u dnu brega akvarela.

Beležeći sve kako se dešava

– O! – udahnuo je pesnik pune grudi prozirnog vazduha.

– Kako je baršunasta – zaronila je njegova supruga ruku u vodu reke.

Muzičarka nije ništa rekla. Već je stajala ispod naslikanog stabla i svirala. Melodija se izvijala iz violine. Dirala se sa lišćem, zaplitala u krošnju, čas se pela do neba, čas padala niže trava… Nisam stizao sve da zapišem. Moja je žena poljem sakupljala bilje – jarić, kaloper, kopitnjak, svib, jagliku, blagovanj, predence, bokvicu… Pesnik je na bregu razmeravao rime. Njegova je supruga na obali sušila zrna peska, belutke i ljušturice puževa. Posred gaja, u čudu okupljenom jatu ptica, glumac je kazivao nekakav monolog. Ptice su sakupljale izgovorene reči, da bi ih skupa sa grančicama, vlaknima kudelje i listovima uplitale u svoja gnezda. Slikar je hodao tamo-ovamo, proveravao lakoću boja, na jednom mestu doslikao zaplet sunčevih zraka, na molbu moje žene niz padinu dodao stabljike zanoveti i dragušca. Potom smo leškarili, pirili u maslačak, na stolnjak izneli vino, hleb i so, umili se odsjajem vode i čela obrisali nižim krajevima neba. Ja sam, dabome, sedeo na cerovom panju i na kolenima pisao hroniku ovog susreta, trudeći se da zabeležim sve kako se dešava, zaključno sa jednim leptirom, što se na papir spustio krajem istog poglavlja.

ODMAH ISPOD TRINAESTOG HVATA, DOK SMO SE SPREMALI ZA BUĐENJE

Kada smo izašli iz slike, bila je već osam ili devet hvati ulegla noć.

– Moliću lepo, šta izvoljevate za sledeću nedelju? – pitao je veselo raspoložen slikar.

Okretali smo se po ateljeu, zastajali pred skicama, dovršenim i nedovršenim platnima, zavirivali u zdelice, probali četkice, nedovoljnu sijaličnu svetlost prenosili iz ugla u ugao.

– Volela bih da im sviram – rekla je muzičarka zagledana u par balerina naslikanih uljanim bojama.

– A šta kažete za šetnju iznad Pariza? – pokazala je moja žena na pastel koji je sadržao stotine krovova čuvenog grada.

– Divno, govoriću maestra Teofila Gotjea! – klicao je glumac, već šireći ruke.

– Predlog se prihvata – složili smo se svi kada je tama naglo izrasla za još dva hvata.

Trinaesti, zlosrećni hvat, doba najmračnijih sila, nismo smeli da čekamo. Da ne izazivamo sumnju – osmehe smo potrpali u džepove, obukli kaputе i jedan po jedan napustili mesto sastanka. Kiša je i dalje padala. Žena i ja smo podigli kragne, neprosejane kapi su letele okolo nas dok smo hitali tihim koracima. Putem smo ćutali, pola da ne privlačimo pažnju, pola u znak žalosti zbog kratkoće događaja.

U zgradu smo ušli na prstima, ne paleći svetlo, saplićući se o sopstveni strah. Odahnuli smo tek iza zatvorenih vrata. Mada nas niko nije otkrio, za svaki slučaj sam pojačao ton televizora. Dok smo se raspremali za buđenje, u ogledalu sam primetio da je plava boja svoda kojim smo u akvarelu brisali čela – iščezla.

– Ništa od neba, sprala ga kiša – rekao sam.

– Ne tuguj, nešto sam sačuvala – prišla je moja žena i otvorila desnu šaku.

Tu, na njenom malenom dlanu, bila je rukovet naslikanog bilja.

REČI

TO SU VAM NANIZANE REČI

Domaćin je svrstao stolice u četiri reda. Na svako sedište je stavio program. Domaćica je uklonila vez. Prstima je pucnula da skrene pažnju zvanica. Zatim je podesila radio-aparat da emituje ćutanje.

Njih dvoje su sedeli u trećem redu. On blago naklonjen, pomalo iznenađen što tako čega još uvek ima. Ona ruku skrštenih na malom trbuhu, mirna, zaneta slušanjem tišine.

Bila je sredina leta, večernji vazduh nadeven omorinom, soba premala za toliki broj gostiju i domaćin je morao čak nekoliko puta da prekida koncert ne bi li odškrinuo prozore. Za tih neprijatnih pauza, zvanice su se od spoljnje vreve branile poluglasnim razgovorom. Valjda zato što su se u trenutku ovlašno pogledali, on je lako pocrveneo:

– Dolazite li često?

– Stanujem u susedstvu – odgovorila je. – Jeste li sredinom prvog stava čuli taj veličanstveni krešendo tišine?

Još se više zbunio. U muziku se nije najbolje razumeo. Dok se, kao iz neke dubine, opet razvijalo pradavno ćutanje, on je gotovo u očajanju tragao oko čega bi mogao nanovo da zapodene razgovor. A onda je na njenom izduženom vratu zapazio nekakvu naročitu ogrlicu. Početkom sledeće pauze, sramežljivo je pitao:

– Oprostite, ne bih da se naginjem, da li su to biseri ili kakvi posebni dragi kamenovi?

– Ništa od toga – nasmešila se.

– Ali, nikada nisam video sličan nakit…

– Sam po sebi on nije odviše redak. No, malo ko ga ovako nosi – zastala je ona nakratko, kao da se oko nečega koleba. – To su vam nanizane reči. Ako se ne varam, ima ih dvadesetak. Najkrupnija reč je BLESAK. Potom slede dva SJAJA, zatim četiri SJAJKA, a sve do kraja, do same kopče, najsitniji, jesu SVETLUCI.

– Nisam znao da se tako šta može načiniti od reči – priznao je.

– O, mladi, ljubopitljivi gospodine, rečima se može ostvariti sve. Pa opet, u naše se doba za rečima poseže kada se želi napraviti štogod sasvim suprotno od njihove sadržine.

Domaćin je ponovo zatvorio prozore. Domaćica je hitro uklonila ostatke spoJvnje vreve. Gosti su posedali i nastavili sa slušanjem tišine. On se nije okretao ka njoj, zurio je u program, prazan list papira, ali je zapravo pažljivo razgledao sećanje na njen lik. Mogla je biti nešto starija od njega. Imala je krupnaste oči, belasavu put, stalan osmejak. Lagana se haljina, desena na sitne trešnjeve grančice, privijala taman uz njene pokrete. Mirisala je. Posebno. Desnom šakom je pritisnuo grudi, strahovao je da ona ne čuje njegove duboke disaje. Ipak, odmah po okončanom koncertu nije izdržao.

– Lepo mirišete – otelo mu se.

– Zahvaljujem. To je MIRISALjE.

– Mirisalje?! Neka vrsta egzotične trave?

– Ne, to je reč MIRISALjE. Razumete? Jedna jedina reč, MIRISALjE. Tako se zove, odnosno tako se izgovara. Ovaj se miris pravi baš od te reči.

Zvanice su se opraštale sa domaćinom. Među raznizanim redovima stolica ostali su samo još njih dvoje. Ona je promrmljala nešto kao izvinjenje. On je u prolazu čuo kako joj njihov zajednički prijatelj govori:

– Ana, nadam se da si uživala.

– Bilo je DIVNO – odgovorila je na vratima, pa u znak pozdrava predala domaćinu tu poslednju reč.

On se dosetio da joj nije rekao ni svoje ime. Potrčao je.

– Ana, sačekajte! Dozvolite da se predstavim! Zovem se…

UZMETE JE S KRAJEVA I BLAGO UVRNETE

– Drago mi je, bez obzira na ime – naklonila je trepavice. – Ali, morala bih da pođem.

– Dugujete mi objašnjenje. Za miris. Objašnjenje! – pratio je njene korake niz stepenice.

– Ah, to – zastala je. – Pa, eto, ovako, imate neku reč. Uzmete je s krajeva i blago uvrnete. Pazite, veoma blago. Toliko da iz nje kane malčice soka, ali da reč

ne iskapa odviše ili da se sasvim ne prekine. Moj je miris napravljen od reči MIRISALjE.

– Čekajte… To ne može biti. Vi se šalite. Kako to mislite…

– Hajte, recite nešto – pogledala ga je pravo u usne.

– Šta?!

– Ta recite nešto, po mogućstvu nešto lepo, bez obzira na sve valjda znate kakvu reč u kojoj ima lepote.

– Poljubac! – rekao je, mada se istog časka pokajao, uplašio se da nije preterao.

Ana je malo ustuknula. Ipak, načinila je nekoliko pokreta. Činilo se kao da uzabira izrečeno. Onda kao da je između prstiju brižljivo protrljala POLjUBAC. Zatim je jagodicom kažiprsta prešla preko svoje donje usne. Ispod prsta je ostajao vlažan trag. Na rumeno, mokro mesto lepila se okolna svetlost.

– Lepo ste to rekli – prošaputala je i nastavila da silazi.

– Sačekajte! Sačekajte, makar da vas se NAGLEDAM! – viknuo je on za njom, ulaz se ispunio jekom.

Osvrnula se kao da nema kud. Oslonila se na zid. Prosto se prepustila toj reči, reči NAGLEDAM – nežno niz kosu, besno okolo vrata, mazno tik ispod ušnih školjki, lomno po ramenima, uzbrežno tamo gde su se propinjale njene dojke. Kada je to NAGLEDAM stalo kliziti niz stomak, kada je počelo pripijati haljinu o njene bokove, pa nadalje o butine, sve kao njišući naslikane, šuštave grančice, ona je promuklo izrekla:

– Imate dara. Hoćete li da vam pokažem svoje rečnike?

Ćutke su se spustili za još dva sprata. Pred stanom Ana je izgovorila reč KLjUČ, prinela je bravi, te njom otvorila vrata.

– A da razmislite? Pošto jednom osetite punoću reči, sve manje od toga će vas vređati! – rekla je na samom pragu. – Taj bol može biti neizdrživ! Katkad se ne može ni preživeti!

– Ne marim – odgovorio je.

– U tom slučaju, izvolite.

SVE BRŽE, SVE PRIPIJENIJE

Nikada nije video tako namešten stan. U hodniku je stajala staklena zdela sa desetinama naziva voća. Kraj telefona jedno DOBRO i jedno JUTRO. Svuda po podu, namesto prostirki, ležale su rasute reči TOPLINA. Slike su bile od imena boja. Prekrivači tkani od reči MEKOTA. Kraj prozora SITO da se proseje spoljnja vreva. Na stolu ČEŠALj, MAKAZE, opali glasovi i dopola skrojena suknja, ovog puta od raznolikih LISTOVA. Soba je bila prepuna knjiga.

– Sedite – rekla je i načinila ovlašan pokret ka trosedu, a zatim i prema ulegnutim policama. – Izvoljevajte, čime mogu da vas poslužim?

Zbunjen, pogledom je preleteo preko naziva. Bili su to sami rečnici. Stotine rečnika. Veliki i mali, džepni, u nekoliko tomova, mekih korica, povezani u kožu, domaći i strani, opšti i posebni, od nekih i po više izdanja, većina sa zadenutom reči OVDE ili DOVDE… Posegla je za jednim od njih, rastvorila ga, i nasumice odabrala:

– MILjE.

I mada ih je delilo nekoliko koraka, on je osetio kako mu ta reč zalazi u okovratnik košulje, klizi niz leđa, zalazi pod pazuha, vraća se na prsa, mili između rebara… Kao kroz magnovenje čuo je kako ona ište:

– Recite! Govorite mi nešto! Govorite… Stao je da ređa reči, trudeći se da ih izgovara što bliže njihovom značenju:

– MALAKSALOST… KOLENA… GRCAJ…

Malaksala, ona se sručila na stolicu sučelice njemu. Druga je reč razmakla njena kolena. Haljina se uspuzala naviše. Progrcala je:

– ČVRSTINA!

Osetio je kako se zateže, kako mu se svaki deo tela napinje, kako zadobija onu snagu. Stao je gotovo mahnito da šapuće, pravo među njene otkrivene noge:

– GLATKOST…

– DAH – uzvratila je.

– PRIBIRATI – dodao je.

– MIŠICE.

– PUKLINA.

– GRIZ.

– JEDINITI.

Sedeli su jedno naspram drugog i pričali sve glasnije, sve brže, sve pripijenije. Svaka je reč imala svoje mesto.

– KOŽA, DATNO, BOKORI, DOLAČA, VLAGA, JAČE, ORASI, MALjICE, ZAŽAR, OMEĆAK, PRELIV, ZRNAD, OLIZNUTI, MASLO, UTRG…

– POTAMAN.

BATOVI I DRUGE TRICE

Gradska vreva ga je poduhvatila već posle prvih koraka. Odasvud su dopirale trice glasova, prozukli odlomci razgovora i žižljive govorancije. Prsila su se velika obećanja. Otezale se beskrajne žalopojke. Ječale napadne hvale. Razvlačile se ništavne zakletve. Uspevala otužna umiljavanja. Ko jedanput oseti punoću reči – doveka ispašta jer prepoznaje prazno kazivanje…

Osetio je mučninu. Odista, kako ga je i upozorila, reči bez iole značenja strašno su vređale. U bolu mu se otelo:

– TIŠINA!

Potom je nastavio, trudeći se da preskače rasuto obilje tuđih, besciljnih batova.

PRIČA

UPRAVO SAM SE SPREMAO ZA JEDNU OD SVOJIH PRIČA

Gospođicu Stanislavu T. upoznali smo odmah po selidbi. Njen se skromni stan nalazio niže od našeg, već narednog dana, u znak dobrodošlice, uklonila je paučinu sa svoje tavanice.

Bila je to prijatna žena, ali se sjaj u njenim očima zadržavao kratko – lepo se videlo da je od svojih pedesetak godina imala najmanje trideset sa produženim decembrima. Živela je neudavana, gotovo je ceo svoj vek provela pazeći teško pokretnog oca i nekoliko glinenih zdela u kojima ništa nije raslo, čak ni slučajna trava. Dve zime pre našeg dolaska otac Stanislave T. je umro i njoj su preostale samo saksije, do vrha ispunjene mrkomasnom, grumuljavom zemljom – što i nadalje ničim nije rađala. Ipak, ona ih je s proleća, uvek iznova uznadano iznosila na balkon. Zimi bi, da ne mrznu, jednu do druge, brižno ređala puste glinene zdele u okna svog neveselog života.

Prijateljstvo sa usamljenom ženom bilo je od onih što ga čine ljubazna javljanja na stepeništu i zajedničko slušanje dramatičnih sportskih prenosa. Ovim poslednjim obilovala je cela zgrada. Nečiji radio-aparat ih je razglašavao sa velikim žarom, sve do poslednje pojedinosti, prenemaganja reportera ili uzdaha gledalaca na nekom dalekom, prepunom borilištu. Posećivali se nismo, samo smo nekoliko puta kratko pričali ima li na pijaci jabuka i koja je vrsta najbolja za koje doba dana.

A onda, nekog tihog popodneva, valjda je bila okončana sportska polusezona, začulo se zvono na vratima. U prvi čas pomislili smo da je gospođici Stanislavi T. pozlilo, bila je bledušna, uzdrhtaloga glasa. Govorila je kao iz moranja, postiđeno:

– Oprostite ako smetam, ali imala bih da vas nešto zamolim, nešto presudno, takoreći od životne važnosti.

– Ma, samo izvolite – uputio sam gošću ka sobi gde negujemo razgovore.

Pošto je nekoliko trenutaka razgledala po stolu rasute reči, upravo sam ih spremao za jednu od svojih priča, Stanislava T. je sa dva prsta opširno razmakla kapke i rekla:

– Vidite, i po očima se zacelo primećuje, ja se nisam udavala. Kao mlada bila sam verena za mog Hranislava. Međutim, sedam dana pred naše zakazano venčanje, on je otišao bez pozdrava ili ma kakvog objašnjenja. Ja sam prvo čekala. A onda sam nastavila da ga čekam. Nikada nisam zavolela drugog. Evo, posle trideset godina, taj se Hranislav vraća iz tuđine. Namerava dame poseti. Dobila sam njegovo pismo u kojem se najavljuje za moj rođendan, prvu subotu meseca decembra. Kako da vam kažem? Ja želim da ga vidim, ali ne želim da on mene vidi. Bar ne ovakvu kakva sam.

Gospođica Stanislava T. je zaćutala. Pogled joj je potpuno klonuo u krilo. Ni žena ni ja nismo znali šta da odgovorimo. Ispovest naše gošće je šuškala po stolnjaku, više nisam znao šta je moja, a šta njena priča…

Ovde-onde, dan se povlačio iz sobe.

NISAM HTEO DA POPUSTIM, NITI BIH TO IKADA URADIO, SVE DOK SE NISAM PREDAO

Dabogme, ja dugo nisam pristajao. Žena je, međutim, govorila kako to moramo. Uostalom, krajnje je vreme da i ja učinim nešto po njenoj volji. Nekoliko jutara zaticao sam molbe po našoj postelji, potom ubeđivanja, naposletku i izričite zahteve. Kako to već i biva – nisam hteo da popustim, niti bih to ikada uradio, sve dok se nisam predao.

– Dobro, ali me baš zanima kako ćeš sve to da izvedeš? – pitao sam, tek da malom zajedljivošću zabašurim svoj poraz.

– O, sve sam već promislila – radosno je poskočila moja žena.

– Zar? – smatrao sam da treba da budem i malo uvređen.

– Priznaću ti, znala sam da ćeš pristati, pa sam odavno počela da pripremam celu stvar – izmakla se ona.

A sve prepričano svodilo se na prvu decembarsku subotu. Dakle, tog jutra, mi odlazimo kod gospođice Stanislave T. Dok je njen prijatelj iz tuđine na ručku – moja je žena njena ćerka, a ja sam zet. Predveče, kada on ode, mi se vraćamo u naš stan.

– Mislim da to nije moguće – odmaknuo sam rukom. – Nećemo probati ni supu, a taj će prozreti celu laž! Nemoj da se ta tužna žena oseti nepopravljivo nesretnom!

– Moguće?! Izgleda da stariš! Uzmi, prepiši šta će sve biti, pa ćeš mi na kraju i zahvaliti što sam te nagovorila! Samo te molim da prilikom dodavanja onih svojih opisa ne preteruješ, jer će se ispostaviti da sam jedino ja nepopravljivo nesretna osoba! – najkraći je izvod iz obilja onoga što je moja žena izrekla.

Procenio sam da je razgovor o tome pametno odložiti za neki drugi dan. Tada mi se činilo da je najvažnije da je ne učinim nesretnom. Osim toga, a to je bilo sasvim dovoljno, ja sam je voleo.

I tako, otpočele su pripreme. Neki put nalazili smo se utroje. Neki put preslišavala me je moja žena. Ovo bi valjalo da imam na umu, ovo moram da znam, a ovo nikako ne smem da zaboravim. Svoju taštu ću oslovljavati: Staša. Njega, hladnjikavo: gospodine. Nema nikakvog tapšanja po ramenu, o tuđini ću govoriti s blagim prezirom, pohvaliću trpezu, kao s kraja izneću plan o našem zajedničkom jesenovanju, koje preduzimamo svakog oktobra, ne bismo li za zimu ostavili štogod toplote.

Već i ranije sam iskusio preciznost moje žene. Ali, ove su pripreme bile nešto posebno. Ona ne samo da je presložila ceo tužni život Stanislave T. u niske radosnih dana, već se i pobrinula da se u njenom stanu nađu naše fotografije iz mladosti, a na zidu portret nepostojećeg supruga, navodno je Staša već pet godina bila udovica.

Osim toga, svi vidljivi nabori usamljeničkog života behu zategnuti ili jednostavno pometeni stručkom trave od čame. Moja je žena po tepihu raščešljala skučene šare, ogledalo prebrisala od viška melanholije, da nam bude komotnije – rasparila vreme na dva zidna časovnika, a u podrum prenela setnije kućne uglove. Ja sam izvršio neke potrebne popravke, zamenio šum vode u česmama, iz slavine pretrebio noćno kapanje, odstranio zvuk trostrukog zaključavanja iz brave, zatisnuo gluvu tišinu parketa stotinama sitnih, živih koračaja. Odahnuli smo kada se na licu Stanislave T. pojavila ko zna gde zagubljena rumen. Samo noć pre odsudnog dana, dok sam ispisivao svoje poslednje beleške, moja žena me je ozbiljno upozorila:

– Uzdrži se od svojih opisa, pusti da se život sam od sebe prepriča.

NA MNOGAJA LJETA

Ujutro, prve decembarske subote, moja je žena zahtevala da izađemo. Prvo, želela je da tašti na dar donesem buket cveća i bocu vina. Drugo, smatrala je da na taj način polako uđemo u „situaciju“. Treće, nikako nije htela da se u određeno doba samo popenjemo za jedan sprat. Pristao sam na sve, najviše zato što nije imalo svrhe da se opirem.

Pošto smo nekoliko časova proveli u besciljnoj šetnji, zamakli smo u deo grada gde smo navodno živeli, da bismo se odatle žurno zaputili ka Staši. U ulaz smo uneli pahulje prvog snega i zanesen razgovor. Na vrata smo pozvonili, ali i odmah ušli. Još iz predsoblja moja žena je povikala:

– Mama, srećan ti rođendan!

Kada smo stupili u trpezariju, i ja sam rekao:

– Staša, na mnogaja ljeta!

Gospođica Stanislava T. je odgovorila:

– Hvala, deco, nije trebalo da se trošite. Zatim nas je predstavila gospodinu koji je već sedeo za stolom. Rekla je meko, gotovo sam poverovao:

– Ovo je moja ćerka. Ovo je moj zet. Ovo je moj stari prijatelj iz daleke tuđine!

– Drago mi je – rukovao sam se.

– Mama je pričala o vama, Hranislave – naklonila se uzdržano moja žena.

– Stanislava, imaš lepu kćer – uredno je rekao gost, baš kako je inače negovano i delovao.

Moja je žena pogledala potvrdno. To je značilo – sve je savršeno otpočelo. Gospođica Stanislava T. je pozvala svoju ćerku u kuhinju da joj nešto pomogne, valjda oko pribiranja hrabrosti. Ja sam gosta ponudio pićem. Rekao sam:

– Preporučujem vam orahovaču.

– Nažalost, ne bih smeo alkohol – odbio je Hranislav.

– Zdravstvene tegobe? – pitao sam umesno.

– Kako da vam kažem, postoji dugačak i zamršen latinski naziv, ali naški bi se reklo da sam imao dugogodišnju grižu savesti. Vi mora da znate za Stašinu i moju romansu. Istina, kad je vidim ovako zadovoljnu, osećam se bolje. A šta to ona gaji u tim praznim saksijama u prozoru?

Sav sam pretrnuo. Zar je moguće da nas je prozreo 1.1 ko brzo? U džepu sam stezao papirić sa svojim beleškama, ali nije bilo načina da ga neprimetno izvadim, bio sam prinuđen da pričam napamet:

– Eh, šteta, da kojim slučajem dođoste u proleće! Samo da vidite šta sve tu niče! Šarenilo! Lane su tu i ptice navraćale! Divota! Pa se sunce uplete! Po celu noć ostane! Kad vam kažem! Ne razlikujete dane i noći!

– Da, da, samo naša zemlja može da rodi nešto tako čudesno – promrmljao je gost odsutno.

TUĆINA JE BOGATA SREĆOM, U NAS JE ONA RETKOST

Bio je to pravi domaći ručak. Pričalo se mnogo, činije su išle iz ruke u ruku, dodavale se reči i so, nutkalo se, dosipalo, pirilo u kašiku, sa zanimanjem probalo i slušalo.

Da li zbog one boljke ili zbog čega drugog, gost se najmanje služio. Samo je ljubopitljivo širio oči, videlo se – žudan da iz našeg razgovora dozna što više o Stašinom životu, sve što trideset godina nije znao, a sada nije imao smelosti da zapita.

Međutim, kako je vreme odmicalo, mi smo bili sve ćutljiviji. Bojali smo se da kakvom nesmotrenošću ne pokvarimo već stečen utisak – Stašin je život pun, eto kao i ta prebogata trpeza za kojom smo se okupili.

Valjda željan tako čega, možda razgaljen neurednošću naših zidnih časovnika, tuđinac je postajao sve govorljiviji. Opisivao nam je šta je sve radio – kako je postigao nesumnjiv uspeh, reč „nesumnjiv“ je dvared podvukao; kako je imenovan za savetnika Vlade, reč „vlada“ je izgovorio značajnim šapatom; kako je postao suvlasnik jedne od tamošnjih najvećih rudarskih kompanija, reč „najveće“ je propratio širenjem ruku. Istina, žena ga je napustila, a deca žive daleko od njega.

– Kopate ugalj? Rudu gvožđa? Nešto treće? – pitao sam i ustao da malčice otvorim prozor, učinilo mi se da je u sobi od tolikih veličina postalo tesno.

– Ne – odgovorio je. – Moja kompanija traži sreću.

– Tuđina je bogata srećom, u nas je ona retkost – rekao sam, ne bez određene zavisti.

– Možda – kolebljivo je potvrdio Hranislav. – Ali, pre svega se moraju prevrnuti ogromne količine nesreće. Ne možete ni zamisliti ta nepregledna brda jalovine. Znate, sreća više nije stvar sudbine. Morate poznavati i imati najsavremeniju tehnologiju.

– Ipak, sreća je sreća. Kada je jednom nađete, možete sasvim bezbrižno da živite.

– Ne, mladi čoveče – odgovorio je Hranislav. – Kada nađemo komadić sreće, prodajemo ga da bismo mogli da nastavimo naša ispitivanja i iskopavanja. Neprestano ulaganje je veoma važno.

– Dobro, ali jednom se mora stati.

– Nijedna kompanija to ne može sebi da dozvoli. Pokretanje novih pretraga je skupo…

– Ne razumem! – prekinuo sam ga. – Ne razumem svrhu takvog posla!

Hranislav je zaćutao. Zavladala je staklena tišina. Stanislava T. me je pogledala uplašeno. U očima moje žene prepoznao sam prekoran odsev. Stranac je i dalje ćutao, jedina promena je bila u tome što je sada bio i crven u licu.

– Oprostite, malo sam preterao – hteo sam da se iskradem iz neprijatne situacije.

– Ne morate da se izvinjavate, ni ja ne razumem – priznao je i opet, odsutno, pogledao prema glinenim zdelama u prozoru.

ZBOGOM

Rastali smo se sa tom malom reči. Izljubili se po naški. Stanislava T. je sa prozora posmatrala kako on umorno zamiče ulicom. Potom je prstom, uzdahnuto, prebirala mrkomasne grumuljice zemlje u svojim saksijama.

– Kažete, u proleće su mladari takvi da se i sunce uplete? – pitala je, kao za sebe, ne okrećući se.

Nisam imao snage da bilo šta dodam.

ŽENA KOJA PEVA

TANUŠNI TRAGOVI UZVODNIH RAKOVA

Udobno smešten u pletenu stolicu, sa ćebetom nemarno položenim preko oba kolena, ovlašno držeći pecaroški štap koji je dobio od svojih kolega sa posla povodom odlaska u penziju, gospodin Pavle je brižno posmatrao rukavac neba što se mogao videti sa njegovog balkona. Površina svoda je bila bistra. Na dnu su se dali uočiti tanušni tragovi uzvodnih rakova. Ovo je kretanje gospodin Pavle i ranije zapazio. Nije nikakvo preterivanje ako se kaže da ga je ozbiljno proučavao. S proleća se, uz škripu nepristanka, bregovi oblaka otapaju u manje sante, što onda tonu nizvodnim stazama. Taman na vreme da otkriju povratak rakova sa svojim mladima.

Sve je to dobar znamen da se može zabaciti uspravno – prema naviše. Ipak, gospodin Pavle se nikada nije bavio ribolovom. Bar ne onako kako nalažu navike. On peca bez udice. Gore, za kraj njegove niti, privezan je samo olovni teg i šareni plovak, tek da tačno zabeleži gde je stao sa razgledanjem svoda.

Kako li je samo nepredvidljiv ovaj svet, razmišljao je gospodin Pavle, pomno prateći sada i sve jače odsjaje sedefnih puževa na dnu neba. Istina, sunce se meko svija kao i svakog proleća, neki se događaji zbivaju kao i uvek, ali se opet može reći da je svet prepun iznenađenja. Eto, zar se moglo pretpostaviti da će od kolega, povodom odlaska u penziju, dobiti baš štap za pecanje. On, koji za ribolov nije mario. Obično se, u takvim prilikama, poklanjao zidni časovnik. Što je, dabome, prilično neumesno.

Mila toplota kasnog popodneva je klizila niz lice. Na svodu su se pojavili i blistavi kolutovi. To mora da je negde, van vidokruga, sleteo odrastao vodomar, pa krilima gordo zaprskao. Šareni plovak je titrao. Jedna se žena, u zgradi preko puta, smelo naginjala kroz prozor. Razdaljina nije dopuštala da se najbolje čuje, ali izgleda da je ona pevala. U svakom slučaju – otvarala je usta. Kako su se pojavili, kolutovi su i uminuli sa neba. Potom je i plovak posustao.

ENO, PO SVODU, MINU RIĐOPERKA

Šta li to peva žena preko puta, pitao se gospodin Pavle napinjući sluh. Jasno se vidi kako ljupko otvara usta, kako joj se punoćom nadimaju nedra, kako se glave ostalih stanara znatiželjno, u blagonaklonom položaju, pojavljuju na drugim prozorima, sve ne bi li je bolje čuli. Kraj marta je pravo vreme za pesmu. Eno, po svodu, skladno minu riđoperka. Repom dirnu plovak. Nit uzdrhta. Štap se krotko svinu. No, to niko ne gleda. Svi stanari okolnih zgrada su okrenuti ka ženi koja peva. Eh, da bolje čuje, slušao bi i on, ovako samo može da sluti raskošnost arije.

Zažmurivši, gospodin Pavle se najednom odluči – ustaće iz stolice i prići ogradi balkona. Valjda će tada moći da prepozna melodiju. Ovu nepredviđenu šetnju može da iskoristi i za pokušaj da dodirne jedan niži talas neba. Ima li kraja iznenađenjima koja vrebaju čoveka? Tek časak ranije zanimalo ga je samo kretanje uzvodnih rakova. Ali, o njihovim putevima je danas već razmišljao. Minu još jedna riđoperka. Mora da je iz pravca zapada pristizalo čitavo vatreno jato. Uvek je tako pred zalazak velikog sunčevog gnezda, izbegle riđoperke preplave istočnu, sporiju polovinu toka.

ZAGASITE TRAVE SU TAJILE MESTO OLOVNOG TEGA

I gospodin Pavle je odložio štap za pecanje u već pripremljene raklje kraj svoje stolice, rastao se sa ćebetom, pa odvažno prišao ogradi balkona, nagnuvši se napred koliko god je to hladni metal dopuštao. Žena je, izgleda, još jače pevala, pošto su i njegova i susedna zgrada bile gusto načičkane ljudskim glavama koje pažljivo slušaju. Ipak, gospodin Pavle i dalje nije ništa čuo. Možda samo neko vrlo otegnuto – a! Međutim, ni u to nije bio dovoljno siguran. Glas one žene se kao namerno razmimoilazio sa njegovim nepouzdanim ušima. Svejedno, u oči mu se ulio još jedan rukavac svoda. Sjajan grozd mehurova je ukazivao da tamo prebivaju školjke što vreme krate neumereno dugačkim pričama.

Levo od njegovog, nalazio se susedni balkon, na kojem je stajao mladi, nedavno doseljen, bračni par. Gospodin Pavle nije imao običaj da previše priča sa susedima. Potiho bi nazvao „Dobar dan!“, i to samo onda kada je dan bio odista

valjan. Da li bi nešto slagao ako im se sada javi? Zasigurno ne! Valjda i oni vide ovo meko ljeskanje neba! Uostalom, veoma ga zanima šta to peva ona žena!

– Dobar dan! – reče gospodin Pavle, mnogo glasnije no što treba, kako i obično čine ljudi koje pritiska nagluvost i samoća. – Komšije, izvinite, šta to peva ona žena?

Novodoseljeni bračni par se okrenu ka njemu, posmatrajući ga u isto vreme i začuđenim i sažaljivim pogledima. Ljudi u potonje vreme imaju baš ovakve poglede na svet, primeti gospodin Pavle, već se osmehujući u nadi da će se njegov izraz lica oglednuti i na licima sagovornika.

– Ona kuka – reče, međutim, muškarac, netremice zureći, dok je žena oborila glavu ka tlu, iz kojeg je besmisleno nicala njihova bleda zgrada.

– Kuka? Zar tako loše peva?! – opet, ovoga puta zaprepašćeno, povika gospodin Pavle, osmeh mu je načinjala misao da ti mladi ljudi ponekad mogu da budu nemilosrdni bez pravog razloga.

– Ne! Ona ne peva, ona jauče! – ponovio je muškarac, obilno koristeći uzvike i odrečne pokrete rukama.

Verovatno ne voli tu pesmu, doseti se gospodin Pavle. Njegova deca ne vole muziku koju on sluša, unuci neće voleti pesme njegove dece. Kako je to glupo od ljudi!

– Mladi čoveče, makar neko i loše pevao, ne treba reći da kuka ili jauče! – i sam gospodin Pavle se iznenadi od sopstvene siline prekora.

U sledećem trenutku bi mu i krivo. Možda se ljute što ih ometa u slušanju pesme. Bolje bi bilo da se okrene rukavcima neba. Gore je plovak, opet, tek onako, veselo poskakivao. Hrid prvog meseca je izronila. Uokolo njega se plela jedra pena. Muškarac se tužno smešio.

– Ne, gospodine. Ta žena ne peva. Ona kuka. Umro joj je muž – odgovori on, ovog puta polako, brižljivo razmeravajući usnama, kao da ima onih reči iz kojih curne otrov ako se nesmotreno stisnu zubima.

– Nariče – suvim glasom se umeša i njegova supruga.

– Nariče?! Umro muž?! – ponovi gospodin Pavle.

– Da – odvrati muškarac, pa i on i njegova žena svinuše glave, valjda su smatrali da je to nešto sramno, nešto čega se treba stideti, veoma.

Gospodin Pavle pogleda ka zgradi sa ženom. Zatim pogleda u pravcu neba. Uzvodni rakovi behu otišli sa osekom popodneva. Raspoznavali su se i prvi sprudovi zvezda. Sada zagasito plavušne trave tajile su mesto olovnog tega. Jedna je ptica namernica, tražeći prenoćište, sletela na plovak. Od njene težine – on je

potonuo ispod površi svoda. Vrh štapa se blago kolebao u ritmu ptičijih disaja. Gospodin Pavle pomisli da to nije moguće. Zasigurno nije moguće, mislio je on neprestano.

– Nikako! Ta žena peva! – napokon reče veoma glasno i odlučno, ali mu se po očima videlo kako preplašeno očekuje da se mladi bračni par usprotivi.

Muškarac i žena izmeniše poglede. Srećom, ništa ne odgovoriše.

NIT IZNOVA STADE DA SE ZATEŽE

Kao da je bio negde prilično daleko, gospodin Pavle se umorno vrati u svoju stolicu. U ruke ponovo uze štap. Mada nije imao običaj da peca noću, odluči se da još jedanput zabaci. Od veštog pokreta plovak poskoči. Ona ptica namernica prhnu po tami. Olovo iznova potonu. Nit stade da se zateže. Sa golemog svoda, po licu usamljenog ribolovca na balkonu, prsnu nekoliko kaplji. Dok se oko plovka hvatao venac mesečeve pene, gospodin Pavle nađe da se one kapi niz obraze pomiču poput parova suza.

BLIŽNjI

SLIKE SA IZLOŽBE

SVEČANO OTVARANJE

Gosti su brisali korake od lišća i mesečine. Pred raskriljenim vratima ostalo je vedro jesenje veče. Bezbroj šušnjeva. I nebeskih trošica.

A ovde, u Galeriji, neoklasicističkoj dvospratnici sa elementima kasnog romantizma, zapravo u bivšem zdanju Magistrata, pa Načelstva ereza, za ovim okupacione, Reichwehr komande, potom Narodnog odbora, te dugo samo napuštenoj i oronuloj građevini, sve zavisno od ćudljivih mena istorije prošlih vekova, odnedavno zgradi prilagođenoj novoj nameni – svetlosti je bilo napretek. Slivala se odnekud, sa tavanice, urešene obnovljenom štukaturom, zarila je iz besprekorno mlečnih zidova, caklila se uglačanim mermernim podom, izbijala je iz svakog ugla sada velike, jedinstvene prostorije u prizemlju, nastale posle spajanja manjih soba. Ljesak se kupio po svečanim osmesima, u očima zvanica, plemenito je sjaktao duž niski bisernih ogrlica, po obručima naušnica, u skupocenim kamenčićima medaljona i prstenja, u sedefnim dugmadima za manžetne… Od tolike svetlosti ništa se nije moglo skriti. Nije bilo nijedne jedine seni. Svaki detalj se dao valjano sagledati: pravilne veđe, uštirkani okovratnici, zanosne mirisne magline, suzdržane kravate, ljupki mladeži, svilene maramice u malim džepovima, ružičaste jagodice prstiju, strogo izvedene ivice pantalona, pripijenost svedenih krojeva i slapovi bogatijih večernjih haljina, a ispod laganih tkanina mogli su se nazreti uzbudljivi obrisi – kuda se to tračice i obrubi finog damskog rublja pružaju, dokle sežu, pa zalaze…

Zidovi Galerije su bili sasvim pusti. No, rastući žamor kao da je prkosio toj neobičnosti. Otvaranje izložbe bez slika nije nikoga sprečilo da pokaže što više, za ovu priliku satima i danima spremanog, dobrog raspoloženja. Govorilo se bez jačeg razloga. Po pravilu lagodno, uz odobravanje. Mada je poneko pričao i samo zato da bi taknuo ušne uvoje sagovornice. Čak i da drsko klizne duž vrata, niz prsa, tamo gde je izrez dekoltea nagoveštavao razmeđe. Sve smelije, i nežniji deo publike se otvorenim, zvonkim smehom, ili obilnim treptanjem, privijao uz gospodu zvanice. Ako je i bilo onih koji su primetili odsustvo slika, nije bilo naivnih

koji bi se usudili da tu neobičnost naglas tumače. Niko nije bio voljan da iskaže nedoumicu. Svako se, bez razlike, ponašao kao da je već do tančina upućen u posebnost likovne postavke, mnogi čak poverljivo tvrdeći da im je umetnik, još lane, u svom ateljeu, lično obrazložio nazore, iako se uistinu nije znalo ko je zagonetni autor.

Biće da se zbog svega toga niko nije ni osvrnuo na nekolicinu pomoćnih radnika Galerije, onih što su sa prozora uklonili zastore, bela platna kojima je arhitekta vešto stvorio privid ničim neuznemirene izložbene površine. Samo trenutak docnije, zgasnulo je bleštavo osvetljenje.

KATALOG

Kao da se ukupan mrak sakupio baš tu. Napolju je, videlo se kroz okna, sve bilo kao i uvek. Samo se sada, iz ove tame, to *sve* činilo jasnije, izrazitije. Prozori su prihvatali svoje vidike.

Četiri na pročelju zgrade – glavnu ulicu grada.

Njima suprotna četiri – unutrašnje dvorište Galerije.

Dva desna – crkvenu portu, sa kojom se graničilo istočno krilo.

Druga dva bočna – padinu, što se zapadno, nešto dalje, blago slivala do rečne obale.

Sa nestankom svetla namah je utrnuo i sjaj. Toalete su izgubile na značaju. Međusobni pogledi zvanica takođe. Žagor se posuvratio u ćutanje. Dvanaest prozora, kao dvanaest prizora, pružalo se u vedro, jesenje veče. Uokolo tame, zarile su spoljne slike. Nije bilo izbora, jedino se videlo pružalo kroz razotkrivene kapke.

JUG

Gde se ko zatekao – okretao se najbližem ramu, a zapravo prozorskom okviru. Gradska vreva još nije bila utihnula, ulicom su promicali ljudi, od neona užegle puti, mesečina je padala do visine svetiljki, tek bi se retka zraka probila i do asfaltirane zemlje. Niže važnih zabata državnih zgrada – milela je povorka. Samo

malo dalje, siluete zastale na debelim staklima izloga u izobilju. Kučence koje cima i povodac i staricu u ućebanoj astraganskoj bundi. Preprodavac cigareta unezvereno pakuje svoju robu. Naglašeno lako obučena, štrkljasta devojka, što se svakim korakom, nepogrešivo, mimoilazi sa sopstvenom srećom. Na autobuskom stajalištu: odocneli sezonski radnici; dvoje zagrljenih, promrzlih mladih; najmanje desetoro nekih, bez lica, zaklonjenih raširenim novinama; student muzike sa pohabanom violinskom kutijom pod miškom; golobradi vojnik u potpuno novoj maskirnoj uniformi… Odonud je geljao dedica koji na stabla drvoreda pribada umrlice. Iz jednog pravca, neodlučno, dolazila je prilika tegleći imetak, kartonsko koferče uvezano kanapom. Iz drugog, sa detetom u naručju, brzao je mlađi čovek. Za njim žena, uplašenog izraza lica. Prišli su automobilu parkiranom sučelice zdanju Galerije. Razmenili gestove i rečenicu-dve sa vozačem. Pa su nastavili da trče. Očigledno, onaj u kolima je odbio da ih poveze. Odista, moglo se prema izloženom zaključiti, neprijatan prizor.

SEVER

Publika na sasvim drugoj strani, ona pred prozorima okrenutim unutrašnjem dvorištu Galerije, imala je da vidi samo jednu figuru: starca zapuštenog izgleda, prispalog u uglu. Ovde nije vladala gradska rasveta, zvezde su nesmetano zrnile. Pod njihovim utešnim kapima kisnule su gomile otpadaka, odavno mrtva ptica, odbačene boce jeftinog vina, upotrebljeni tiketi tombole, kredom nacrtana polja „školica“, razjapljena metalna posteljica konzervirane ribe, pacov kraj skorele hrpice izmeta, šest čaura, opušci, supena kašika podvijene drške, skvrčena košarkaška lopta, ljušturice semenki suncokreta, na rošavim leđima susedne zgrade krupne tetovaže, izukrštani grafiti: „SRBIJA!“ „Mišutka, ljubavi, srećan ti rođendan“, „Vratite Kralja…“ „Žamoranti!“ „A na kraju – beše zgražavanje…“, „Povoljno prodajem motke“, „Redno i uredno!“, „Nemam komentar“, „Piksi, majstore!“ „Zašto da umre čovek kome u vrtu raste žalfija?“, „KGS“, „Decooo, buši gume!“, „Zorica je sponzoruša“, „Stranka sa dvanaest poboljšanja!“, „Sa dvanaest poboljšanja i krilcima!“, „I want you to roll me“…

JUG, PONOVO

Na ulici, onaj par sa detetom nikako, baš nikako da odmakne. Ne videći da u Galeriji ima posmatrača, krajnjem levom prozoru prišla je sredovečna žena, valjda da se ogledne. Njeno lice je setno, utisak ne mogu da poprave ni razvučene usne. Pred odrazom ostaje veoma dugo, kao da uvežbava osmeh za samu sebe, ili nekog voljenog, a udaljenog za jedan čitav život. Onaj par, ona žena i onaj muškarac sa nepomičnim detetom, onim detetom klonule glave u naručju, sada ne trči – sada samo stoji uz kolovoz. Majka čas podiže ruke, čas ih bespomoćno spušta. Niko neće da stane. Niko. Vozila jure. Užagreni farovi do mučnine jasno rasvetljavaju njen užas.

ZAPAD

Zvanice u zapadnom krilu Galerije, kraj dva prozora nadnesena ka rečnoj padini – drhte. Ne, kapci nisu otvoreni. Pa opet, okupljene podilazi jeza od tog pogleda ka ogolelim stablima topola uz noćnu vodu i sablasno izukrštanim senama grana vrbaka. Ljudi strepe od tog toka, koji se ne vidi, ali sigurno, noseći sve i svašta, podmuklo valja vremena, premeće prošlo i buduće, hirovito razmešta utopljenike, riblja jata, rakove i sprudove, zaobljuje kamenove, lagano spira obale sadašnjega.

Zebu ljudi od daleke, zgrbljene planine, vrha već pod modrim ledom, obrisom jedva razdvojene od poleglog svoda. Strahuju pred prostranstvom, što se pravo iz grada, nesmetano, bez ijedne prepreke, širi ka neizvesnom, gde nema jasnih putokaza, gde može da se zaluta u mnoštvu pravaca, mada se ukupan život svodi na kruženje, gde iz drevne tame, navodno, po predanju, motre pakosni očni prorezi jazavaca, sevaju beonjače pomrakuša, proziru zenice buljina…

SEVER, DRUGI PUT

Okolo slike unutrašnjeg dvorišta zdanja: tajac. Muk. Onaj se starac, možda pijanac, zasigurno beskućnik, probudio. Taman što je ustao i otpljunuo, nestrpljivo se raskopčao i zijajući u sazvežđa – pomokrio. Čulo se kako mlaz dugo šljapori po kesama izjedenim lepkom.

Tamo-amo u lokvi je plivala kružnica meseca.

JUG, ISTO

Na ulici su događaji otekli nekoliko puta. Izborne plakate, čak i umrlice, behu prelepljene novim licima od poverenja. Samo ona očajna žena i onaj mladi čovek sa detetom neprirodno klonule glave, samo onaj par u nevolji – nikako nije uspevao da se odmakne, da se otme od usuda.

– Bravo! Živeo hiperrealizam! – neko u Galeriji prenaglašeno uzviknu.

Mada i neko nešto, s neodobravanjem, progunđa.

ISTOK

Okna u istočnom krilu držala su se, međutim, od samog početka, istog prizora – borova i jela, nadgrobnog spomenika jerarhu s kraja pretprošlog veka i obličja crkve, iz čije su tri uske a visoke bifore, kroz vitraže zalivene olovom, proplamsavale žiže kandila i voštanica. Ovde se od samog otvaranja izložbe ništa nije menjalo. Ali se zato, pred ovim postojanim slikama okupljalo sve više zvanica. Sprva neprimetno. Pa u tolikom broju da se stvorio metež. A onda i neprimerena gužva u kojoj su jači odgurkivali slabije, ne bi li se primakli bliže, što bliže… Na kraju, u opštem mraku Galerije, pred tim prozorima, tiskalo se toliko sveta da su se prvi našli uz sama stakla, izobličenih obraza i noseva, dok je iza njih vladala maltene prava tuča za mesto do skuta onog dalekog, nestvarno toplog svitkanja.

KOKTEL

Iznenada, kako je nestala, svetlost sinu. Svih dvanaest prozora se namah izgubi u belilu stropa, zidova i mermernog poda. Zvanice krenuše da se odmiču od ramova, žurno popravljajući svečane toalete i zbunjene izraze lica. Jedna mlada dama znatiželjno stade da odmerava poglede muškaraca, pokušavajući da otkrije ko je od njih, u onom komešanju, položio svoj topli dlan na njeno bedro. Osoblje Galerije gotovo neprimetno namaknu zastore.

Tišinu prvi prekinuše konobari, diskretno nudeći osveženje. Uz zveckanje čaša i mreškanje odabranih pića – opet stadoše da se razvijaju previše ljubazni osmesi i međusobne priče za koje niko nema strpljenja da ih čuje, da ih do kraja sasluša.

TRI JESENI I SAM POČETAK ZIME

O POZNANSTVU ŠTO ČILI IZMEĆU DVA SUSRETA

Tek se docnije ispostavilo da me je on oduvek doživljavao kao najbližeg prijatelja. Dok sam ja godinama smatrao kako se radi o običnom, površnom poznanstvu sa studija. Jednom od onih što neminovno čili između dva slučajna viđenja. A osim u nekoliko takvih, nepredviđenih prilika, drugačije se nismo ni sretali. Zapravo, kada se sve stavi na papir i pomno prebroji, po dogovoru ili potrebi, našli smo se u svega četiri navrata.

JESEN SE STRPLJIVO RAZMEŠTALA KAO DA ĆE VEČNO DA OSTANE

Prvi put, jesen se razmeštala nekako odviše strpljivo, kao da će večno da ostane – on je pozvao telefonom. Glasom obuzetim očajem, u dahu, verovatno da ga stid ne prekine, prepričao mi je svoje, jedno od tolikih istovetnih stradanja. Naime, nedavno je ostao bez posla, žena takođe ne radi, mala ušteđevina se izgubila u velikom nemanju, ne zna kako da izdržava porodicu…

– A sin i kćerka su pošli u školu… – rekao je na kraju, pre no što mu se glas skupio u mučno ćutanje.

Dosećam se da mi nije bilo jasno očekuje li od mene da svemu pridodam vedriji ishod ili se nada kakvoj stvarnijoj podršci. Bilo kako bilo, ponudio sam neznatnu pozajmicu, više ionako nisam imao, za poslednju priču dobio sam honorar od tri obećanja, da bih sva tri odmah založio za nešto namirnica u obližnjoj bakalnici.

– Pa onda, da navratim? – snebivao se.

– Naravno, izvoli, dobro došao – odgovorio sam iskreno i odložio slušalicu.

Ali, kada se gotovo očas pojavio na vratima, nisam čestito nastavio taman započeto poglavlje, prože me ne baš ugodna pomisao da on živi tu, u

neposrednom susedstvu, u mojoj ulici, možda u istoj zgradi. Bio je to dvostruko neprijatan osećaj – ne samo da deceniju i više nisam znao gde stanuje, već se ispostavilo kako moj poznanik, sa svom tom svojom nevoljom, boravi nekako odviše, nepodnošljivo blizu. Ne bih li zameo osećaj krivice, uz novac mu dadoh i svoju novu knjigu priča. Valjda od najveće moguće blagodarnosti – ništa nije prozreo. Ipak, laknu mi tek pošto sam ga ispratio. Mimo običaja, do samog prizemlja.

– Odavde možeš sam, želim ti svako dobro… – pozdravih ga nespretno.

Na ulicu, za njim, nisam izašao. Verovatno da ne bih video hoće li se zaputiti u neki od onih memljivih ulaza preko, na neparnoj strani, da li će krenuti levo, ka pijaci, ili zamaknuti iza osušenog stabla na desnom ćošku.

JESEN SE UVREŽILA, BAŠ KAO SVAKO DOBA GODINE

Potom se dugo nismo viđali. Moje obaveze, u onoj prodavnici, narasle su od tri na ravno devedeset šest obećanja. Kada sam jedanput, u dokolici, poželeo da čujem šta se zbiva sa mojim poznanikom sa studija – ustanovio sam da ni u starom adresaru, na samom dnu fioke, nemam njegov broj telefona. Ako je ko uopšte mogao da mi pomogne, onda je to bila izvesna Marica, čuvena po tome što je nepogrešivo pamtila svaki, makar i najneznatniji događaj iz fakultetskih dana. Da bi kasnije, svih ovih godina, uvek bila do u tančine obaveštena i o pojedinačnim životnim putevima naše generacije.

– Ko to beše?! Gde je sedeo na predavanjima?! Siguran si da to nije onaj što je lepo pevao?! Da nije bio neka druga grupa?! Čak i na vežbe je uvek dolazio na vreme?! Prosečne visine, crnomanjast?! Za diplomski je radio pripovedačke postupke?! Slušaj, moram da ti priznam, nemam pojma ko bi to mogao da bude! – preslišavanje je potrajalo dobra dva časa, pre no što se Marica predala.

– Nego, znaš li da je Kolovićeva otišla u Los Anđeles? – promenila je ona temu. – Zamisli, našla nekog Amera i dobila papire. Da, da, dobro si čuo, ona Kolovićeva, ni na srpskom nije znala da sastavi rečenicu, kamoli na engleskom. Ej, Kalifornija! Neki ljudi baš imaju sreće…

Nije mi bilo druge nego da čekam. Ponovo je zvao on, sada osetno raspoloženiji, raspitujući se kad bismo i gde mogli da se sretnemo.

– Novčanu pozajmicu sam nekako obračunao, imao sam u vidu inflaciju – uz punačak koverat je dodao rokovnik povezan u meku kožu boje sirovog ćilibara i elegantno nalivpero sa zlatnim vrhom, pošto smo na njegovo navaljivanje ušli u jedan od preostalih otmenijih restorana u gradu. – Međutim, za ono čime si me darivao u knjizi ostajem dužnik, nikako ne znam kako da ti uzvratim?

– Evo, kada mi bude ponestalo valjanih zamisli, daćeš mi jednu koju bi vredelo pretočiti u priču – pokušao sam da se našalim.

– Dogovoreno! Stojim ti na raspolaganju! – uzbuđeno je odvratio, kao da je voljan da odmah počnemo.

I reč po reč, doznao sam da je promenio profesiju. Da zarađuje sasvim pristojno. Preciznije iskazano, za ovo doba nezamislivo mnogo. Što se uostalom i dalo primetiti po poklonima, njegovoj brižljivo odabranoj odeći, te lakoći sa kojom je galantno naručio raskošnu večeru i skupocenu bocu arhivskog kaberneta. Konobar je oklevao, otvarajući, pa sipajući vino, kao da procenjuje jesmo li dostojni tog podruma i te berbe.

– Radujem se što to čujem. A šta sada radiš? – pitao sam.

– Kako da ti kažem… – blago je pocrveneo. – Nešto sasvim neobično. Odnosno, nešto sasvim obično. Dajem časove uvažavanja…

– Časove čega? – nisam dobro razumeo ili će pre biti da se nisam previše ni unosio u razgovor, radije se prepuštajući obilnoj trpezi i dvadesetak godina odležaloj, staroj bezbrižnosti plemenitog kaberneta.

– Časove uvažavanja. Tačnije, bavim se uvažavanjem po času… – ponovio je uz ustručavanje, ali je nastavio kao da jedva čeka da samo o tome govori. – Znaš, mnogo je onih koji su u ovome danas vrtoglavo uspeli, ali im nedostaje uvek jedno te isto, ne poštuju sami sebe. Ja, eto, upravo to ispravljam. Prilično uspešno ih uvažavam. Raščovečeni vlastodršci, raznorazni pohlepni špekulanti, nepopustljivi zagovornici naizmenično suprotnih stavova, bogme i pokoji slavoljubiv književnik, sve ti je to vrsta kojoj su preko potrebne moje usluge. Biće da se između sebe dobro poznaju, pa im je neophodan neko ko makar ponešto od svega ne zna, neko ko je spreman da zaboravi, da ne vidi ili ne čuje. Neko ko će da uvaži izgovore za silne postupke mimo savesti…

– Pa dobro, de, od nečega se mora živeti… – rekao sam odsutno, ne baš voljan da slušam to lamentiranje, osećajući kako mi se telom, uz ono puno vino, razlivaju gusti, topli dani, tako retki otkad se jesen uvrežila kao svako doba godine.

JESENJA KIŠA SE POSTOJANO UMETALA, U ZATISNUTIM CEDILIMA JE OSTAJAO TALOG SUMORA

Do sledeće prilike je prošlo znatno više vremena. U bakalnici sam devedeset šest obećanja promenio za ravno pet stotina istih… Potom za više od dve hiljade sličnih… Pa za blizu trideset hiljada ovlašnih… A kada je dug narastao na sedmocifrenu, možda osmocifrenu brojku, trgovac mi ispostavi račun i ledeno pitanje:

– Gospodine, da sumiramo… Nameravate li vi ikada išta od ovoga da platite?

– Naravno. I meni su dali obećanja. Možemo da zaokružimo i prebijemo. Uostalom, evo, imate moju čvrstu reč! – odgovorio sam sasvim ozbiljno.

– Reč?! Čvrstu reč?! – načinio je prodavac gadljiv izraz lica. – Molim vas, budite barem pristojni, nemojte me praviti budalom!

Poznanika iz studentskih dana viđao sam češće, ali sada na televiziji ili na naslovnim stranama dnevne i nedeljne štampe. Bili su to uglavnom iscrpni izveštaji sa zaludnih sastanaka, hronike vajnih političkih sporazuma, iznenadne vesti o otkrivanju novih putnih pravaca, saopštenja o potpisivanju nečitkih osnivačkih ugovora, svečane izjave povodom praznika, prilozi o promocijama tomova memoara… Bez obzira na to što su se programi, dekor i glavni akteri katkad smenjivali, on je bio redovno prisutan, uvek u položaju blagog naklona, primereno povijen ka nekoj od važnih ličnosti, uslužno raspričan, zanet uveravanjima. Očigledno, dobro mu je išlo. Sudeći po svakodnevnom pojavljivanju u javnosti – i više od toga. Bio sam ubeđen da se primakao vrhunskim dometima svog obično-neobičnog zanata.

I tako, reših da ga i odista vidim. Jesenja kiša se postojano, mesecima, možda godinama, umetala u pore tla, u prozorska videla, u duše prolaznika, čak i u svaku iole vedriju pomisao. Kišnica je potom oticala neznano kuda, a u zatisnutim cedilima je ostajao talog sumora. Proveo sam dobra četiri časa trpeći podozrive poglede pozornika i promicanje kaplji, tačno sučelice hromirano-staklenom zdanju hotela, gde se odigravao prijem, na kojem je verovatno bio i on. Nisam se prevario, izašao je među prvima, tik uz jednog poznatog učesnika. Kada me je opazio, nešto je došapnuo svom poslodavcu, prošao je kroz obruč obezbeđenja sa tamnim naočarima i rastvorenim kišobranima, uzeo me pod mišku i povukao na stranu:

– Baš dobro što si ovde. Slušaj, nisam ti prošli put rekao. Moji ne znaju čime se tačno bavim. Misle da sam savetnik za štampu, za odnose sa javnošću… Kada budeš video moju ženu…

Smatrao sam to izlišnim upozorenjem. Njegovu suprugu nikada nisam upoznao. Istina, pre svega ovoga, jednom prilikom, pogodilo se da čekamo isti gradski prevoz, pokazao mi je porodičnu fotografiju. Ako se dobro sećam slike isečene tako da stane u novčanik, bilo je to milo lice sa krupnim, uplašenim očima…

– Naravno, ne brini – umirio sam ga. – Vidim, ne ide ti loše.

Zagledao se u moje usne, kao da prema njihovom izrazu tumači šta sam zapravo hteo da saopštim. Potom se bezvoljno osmehnuo:

– Nije lako. Ponestaje mi uvažavanja…

– Previše radiš? – odvratio sam. – A ti se, dragi moj, odmori, uzmi odsustvo…

– Ne! Nije to! Ponestaje mi uvažavanja za sebe! – jeknuo je, pa se sav stegao, kao da očekuje sudbonosni odgovor.

Odviše dugo sam tražio reči kojima bih uzvratio. Onaj poznati učesnik prijema je načinio nestrpljiv pokret rukom. Moj poznanik sa studija se okrenuo i žurno otišao. Delio nas je obruč obezbeđenja sa kišobranima, i tridesetak metara, ali se meni činilo da me je on, pre ulaska u crnu limuzinu, još jedanput pogledao, kao da očajnički ište da nešto kažem. Kao da mu nije bilo važno ni to što ne bi mogao da čuje da sam štogod i rekao.

ZIMA, SAM POČETAK

Nije prošlo više od dve sedmice, zatekao sam na stablu, onom osušenom, na samom kraju ulice, pribijen plakat sa stilizovanom grančicom. Kiša se unosila u njegovo nejasno štampano lice, pa se slivala kroz zgusnuta slova, uobičajene rečenice i redove, spirajući crninu u okvir umrlice. Kora drveta je bila prepuna malih metalnih kružnica rđe i ožiljaka od stotina prethodnih uboda.

U kapelu sam stupio neposredno pre naznačenog časa. Okolo zatvorenog kovčega bila je okupljena najuža rodbina. Mirisalo je na vlažne kaputе. Vrste cveća se nisu mogle razaznati od zamagljenih celofana. I sveće su teško disale. Dvojica usukanih, nestrpljivih radnika, već su dovezla grobljanska kolica i tako, važno, skrštenih ruku, opominjala da je vreme da se krene. Kada sam promrmljao izraze

saučešća, pokojnikova žena je još jače privila sina i kćerku, siročad. Da, imala je krupne oči. Kao na onoj fotografiji – krupne, uplašene oči. Šapat joj se trošio još na usnama:

– Vi, došli…

Ćutao sam.

– Hvala…

Uvukao sam glavu u ramena.

– Sa toliko ponosa mi je govorio o vama…

Oborio sam pogled.

– E, kamo sreće da sam vas upoznala drugim povodom…

Nekoliko grumuljica blata se grušalo na vrhovima mojih cipela i krajevima nogavica.

– A njegovi, sa posla, nema ih, baš nikoga, ni javili se nisu…

Zurio sam u pod kapele. Kamen je bio pokapan suzama voska.

– Ne, sve smo obavili, nije mi trebalo ništa, samo sam mislila da ih zamolim, nije red da ode bez govora, bez slova…

Dvojica grobljanskih radnika se značajno nakašljaše. Jedan od njih čak i progunđa:

– Hajdemo, ode dan…

Iz kapele se, među spomenike, gubilo nebrojeno mnogo stazica. Nije bilo sveštenika. Ni posmrtne muzike. Malena povorka je pratila škripu kolica. Iza mene, suvonjava starica je prepričavala drugoj:

– Velika nesreća… Bio je tako ljubazan i nadasve tih čovek. Znate, mi smo najbliže komšije, stan do stana, naša kupatila deli samo zid. I onda, to jutro, ne verujem rođenim ušima, lepo slušam kako nekome neljudski viče: „Pseto! Pseto jedno!“ Nisam mogla da pretpostavim da se prepire sa samim sobom. Zatim, pucanj. Krv je, veli mi bratanac gospođe Tokalić, on je prvi ulazio, potpuno oblila toaletno ogledalo…

Ubrzao sam korake. Kiša se počela pretvarati u sneg. Nestvarno krupne pahuljice su nekako utešno padale na obraze i čela. Dole, u dodiru sa raskvašenom zemljom, pod točkovima grobljanskih kolica i stopama povorke – belina snega je namah nestajala.

ZAVESA

PODUDARNOST

– Kakva podudarnost?! Moja baba-tetka u stanu ima zavese pravljene u Čikagu. Kao dete sam često zagledao našivenu oznaku…

Prošle jeseni, na književnoj večeri posvećenoj Srbima u rasejanju, publika je obaveštenog autora zaokolila pitanjima, želeći da dozna između ostalog i kakva je bila sudbina stotine oficira Kraljevske vojske. Onih oficira koji su preživeli nemačke logore tokom Drugog rata, a zazirući od nove vlasti u otadžbini izabrali privremeni, pa stalni ostanak u zapadnim zemljama.

– Nezavidna – odvratio je pisac knjige spremno. – Možda nezavidnija od sudbine ukupne srpske emigracije, samo su retki uspevali da dobiju vojnu službu. Po pravilu, daleko ispod obrazovanja i ranijeg čina. Pretežniji deo bio je prinuđen da se snalazi od danas do sutra, bez dovoljnog znanja jezika, neupućen u bilo kakvo građansko zanimanje. Recimo, jedan naš pukovnik je ostatak života proveo radeći u nekoj fabrici zavesa u Čikagu, uglavnom sa ženama, mučeći muku da malom nadnicom obezbedi lekove za boljke začete u logorima, te kiriju za bedni, suterenski sobičak na periferiji američkog megalopolisa.

Možda je autor knjige o dijaspori govorio i još nešto povodom tog nesrećnog oficira, ali ga ja nisam čuo, jer se poznanik do mene nagnuo i ponovio:

– Kakva podudarnost?! Moja baba-tetka u stanu ima zavese pravljene u Čikagu. Kao dete sam često zagledao našivenu vezenu oznaku…

Namah sam osetio neutaživu potrebu da što pre vidim taj običan, dekorativni predmet. Poznanik se sprva nećkao, izgovarao se na baba-tetkinu namćorastu narav:

– Kao i sve usamljene osobe, ume da bude veoma, veoma neprijatna…

Pravdao se kasnim satima:

– Ta, već je prošlo osam, mora da je legla… Nije bio baš siguran da li je zavesa još u upotrebi:

– Najzad, veruj mi, tu se i nema bogzna šta razmatrati, radi se o jednostavnom, slabo providnom, nabranom platnu, ako se ne varam od svetlopepeljastog lana…

Ipak, popustio je na moje navaljivanje. Dok smo ipši u večernju posetu njegovoj staroj rođaci, zamišljao sam bivšeg pukovnika Kraljevske vojske kako decenijama odlazi pa posao u onu fabriku u Čikagu, kako radi u bučnoj tkačnici, možda tamo gde se zavese kroje, ciguju ili rube, možda baš na našivanju zaštitnih markica američke firme: „Original curtains from Chicago. Made in USA“. Zamišljao sam kako provodi svoje pauze za ručak, ćuteći među stotinama švalja, gluv za njihove beskrajne priče ili zadirkivanja. Zamišljao sam kako se vraća u svoj bedni suteren, trudeći se da protivno logorskim boljkama zadrži dostojanstveno držanje oficira, a potom troši usamljeničke večeri sam, sasvim sam, u društvu svoje nevoljničke sudbine.

AKO SI DOŠAO…

Vremešna ali živahna, baba-tetka se vidno iznenadila poseti. Na trenutak, biće da se dvoumila da li da nas uopšte primi. Mada nije bila odevena kao da se sprema za počinak. Naprotiv, sveže uvijene šestice frizure, možda i malčice neprimerene za njene godine, ruž za usne boje vlažnih šumskih jagoda, kostim za negdašnje svečane prilike i ogrlica od nepravilno lomljenih zrna sirovog ćilibara, pre su kazivali da ona samo što nije nekud izašla.

– Ako si došao da me ponovo nagovaraš na odlazak u staračko dom, odmah ti mogu reći da ne pristajem, sasvim dobro umem oko sebe… – rekla je svom unuku još u predsoblju, podozrivo odmeravajući i mene, verovatno misleći da sam lekar koji će potvrditi neophodnost njenog smeštaja u neku od gerontoloških ustanova.

Nije je razuverilo ni naše objašnjenje. Ruku na srce, i nije bilo ubedljivo. Stan na četvrtom spratu jedne međuratne zgrade obilovao je dvokrilnim vratima, mesinganim kvakama, škripom parketa, lampama svih stilova, pucketanjem maltera, užutelim fotografijama, jastučićima naloženim uspomenama, onim lepim, već antikvarnim stvarčicama koje se više ne prave, a mi se, navodno, zanimamo za običnu zavesu u dnevnoj sobi.

– Sedite u fotelje, tamo je udobnije… – smestila nas je u dve jednake beržere, dok je ona sama sela s kraja secesionističke sofe, na drugom delu dobro ulegnute.

– Usput, kada si već tu, možeš li da mi preporučiš dobrog majstora za sofu, dosta je propala… Dolaze u obzir samo oni koji još uvek stavljaju sušenu morsku travu, nikako varalice što naslone pune veštačkim sunđerom…

I šta mi to uporno o zavesi i zavesi, odavno se sprema da je promeni; solidna, amerikanska roba, bogato pada, ali je prilično prosenila od višeletnog pranja i peglanja, smena ovdašnjih sunčanih podneva i ponoćnih promaja.

– A već sam bila sigurna da si prijatelja doveo da mu pokažeš moju malu „Mrtvu prirodu"… – kazivala je razgovetnije, kao da i promenom glasa želi da stavi do znanja kako joj prethodna tema ne odgovara. – Nije vam ni spomenuo?! A nada se da će ga naslediti?! Imam jedno ulje na platnu Mila Milunovića. Premestila sam ga prošlog meseca u drugu sobu, imam utisak da naslikanom cveću ovde nedostaje svetla…

Ne, sasvim sigurno ne… Nikada nije poznavala nikakvog majora… Dobro de, pukovnika. Major ili pukovnik, za nju je to jedno te isto. Nije se razumevala u uniforme. Niti u činove i medalje. Vojnih lica je u ovoj zemlji vazda bilo previše, smatrala je. Negde je pročitala da trenutno ima više od stotinu penzionisanih generala. Što je veoma čudno?! Zar nismo imali toliko mnogo bitaka?

– Mogao si da se najaviš. Čime sada da poslužim tvog prijatelja? Pravila sam vanilice, ali se malo-malo pojedoše… Ostao je samo miris… – opet je elegantno pokušala da zaokoli predmet mog interesovanja, da bi se nestrpljivo okrenula oko sebe, očajnički tražeći još neki izgovor. – Znate, samački domovi se nikada ne mogu sasvim provetriti. Kada čovek živi sam, ne stigne sam sve i da udahne… Počivši gospodin Josifović, čovek istančanih čula, šteta što ga niste upoznali, umeo je po mirisu da odredi koja se vrsta vina služila pre deset ili dvadeset godina…

S druge strane, nije mogla da se seti gde je zavesu kupila. Ili je od nekoga dobila. Zaboravila se… Eto, da je nismo podsetili, mislila bi da je to samo porubljena metraža. Još manje je sigurna u to kada je zavesa dospela kod nje. Pre ili posle rata?! I kojeg rata?!

– Ali, da se zna, u dom ne idem, pa ne idem… – ponavljala je s vremena na vreme.

Poseta baba-tetki je ostala bez svrhe. Moj poznanik mi je već detaljno opisao zavesu, zaista nije bilo potrebno i da je vidim – otvoreno pepeljasto, laneno platno, nabrano preko trokrilnog prozora jednog stana jedne starice. Da nije bilo one našivene markice proizvođača, teško da se išta moglo povezati sa početkom priče.

BILO JE DOCKAN

Nije imalo smisla zadržavati se, jer je bilo stvarno dockan. Ustajući da se pozdravimo, iskoristih priliku dok je dvoje rođaka još nešto tiho raspravljalo, verovatno opet u vezi sa smeštajem u staračkи dom, te iznova priđoh obližnjoj zavesi. Ovog puta je malo pomerivši, zanimalo me je kakav se pogled odavde pruža na grad. Kako se to inače dešava, na staklu prozora, kao u ogledalu, video sam likove poznanika i njegove baba-tetke, pokućstvo, dve beržere gde smo do maločas sedeli, pa i svoje zaprepašćeno lice – kada sam na onom ulegnutom kraju sofe zapazio obris čoveka u godinama, mada čvrstog držanja. Vojnički kratko podšišanog. Uredno, no starovremski odevenog. Čoveka koji je lagano odložio šoljicu čaja na sto, tačno pored zdele od alpake navršene vanilicama, pa se odsečno naklonio u mom pravcu.

Okrenuo sam se. Nedovoljno brzo. Na sofi nije bilo nikoga. Poznanik je već kretao ka hodniku, ali je njegova svojeglava baka stajala ispred mene, čekajući da mi molećivo došapne:

– Budite ljubazni, recite mu da odavde nikuda ne idem.

SLUČAJ U BALKANSKOJ ULICI

SAVSKI TRG, RANIJE TRG BRATSTVA I JEDINSTVA, PRE TOGA SRPSKI TRG, JOŠ RANIJE TRG VUDRO VILSONA...

Gle, kako samo jedan, mnogo je reći i neznatan komadić papira – može da podari toliku lakoću. Stežući kažiprstom i palcem hartijicu u onom zdravom džepu iznošenog mantila, gotovo se držeći za nju, gospodin Božidar Gostiljac, geodetski inženjer IV klase u penziji, posle mnogo vremena ne oseća težinu staračkog doba. Bodrim korakom grabi ulicom Milovana Milovanovića, kao kada je imao upola manje od sadašnjih sedamdeset pet godina.

Minuvši kraj „Turističkog biroa“, ukrašenog odabranim, pa uveličanim posterima, sada jedino izbledelim lepotama zemlje; zaobišavši nadobudnog portira ispred „Aztopje“, generalski odevenog, sa jarkocrvenim lampasima i zlatnim gajtanom, svakako u neskladu sa oronulim zdanjem hotela; na drugoj strani tek letimično okrznuvši naziv gostionice „Naše more“, iza čijeg stakla ljudi nešto žučno pričaju, a spolja gledano samo otvaraju tužno povijena usta, poput čovekolikih riba u velikom akvarijumu ustajalog duvanskog dima (čemu inače susedna radnja za ribarske mreže „Alas“); iznova pročitavši stari natpis: „Opravka i čišćenje muških šešira“; prešavši raskrsnicu kod kioska „Narodne lutrije“, sa vidno istaknutim popisom nagrada najnovijeg izvlačenja sreće – Gostiljac se jednako lako dohvata Balkanske.

Mesecima, godinama ranije, peo se ovom istom, strmom ulicom, trpeći bolove u nogama, jedva uspevajući da se domogne skromnog stana poviše bučnih Terazija. Da bi potom, do večeri, močio gnjati u mlakoj vodi, sve dok ružni, otekli spletovi vena, čitave modre guke, ne počnu da se povlače, a muka malčice ne umine… Sada je, međutim, sve drugačije. Nema više onog umornog zastajkivanja. Nema više negodovanja drugih prolaznika, gunđanja što im preči put. Nema više onog uvredljivog odgurkivanja. Sada, dirajući vršcima prstiju komadić papira u džepu, čini mu se da bi mogao da potrči. Sada bi on mogao da usklikne: „Oprostite!“ „Samo malo mesta!“ „Žurim…“

Treba biti uporan. Strpljiv. Mnogi su, i mlađi od njega, odavno odustali. Zatvaraju se u četiri zida, očajavaju, odlaze najdalje do ugla, po novine. U boljem slučaju kreću u dokone šetnje. Ali, on je svakog bogovetnog jutra silazio Balkanskom do zgrade Glavne železničke stanice, mirno čekao u redu, vraćao se na Terazije neobavljena posla, i sutradan, bez obzira na sva poniženja, nanovo pokušavao da se domogne karte. Ta, koliko je samo puta ljubazno ponovio:

– Molim vas, jednu do Beograda. Prvim koji imate. I koliko su puta uzvratili:

– Dokle?! Do Beograda?! Čikice, ti se u Beogradu već nalaziš!

– Naravno – uzdahnuo bi gospodin Gostiljac, kao oni ljudi što znaju svima drugima nepojmljivu tajnu, ali im je dodijalo da stalno objašnjavaju. – Naravno. Pa, ipak, samo vi meni dajte jednu do Beograda.

– Srbine, ne mogu ti prodati kartu do grada u kojem jesi. I kvit! Razumeš li ti naški? Ne zadržavaj me!

– Stari, da nisi ti malo ćušnut?! Ako nisi uvrnut, izvetrio sigurno jesi!

– Ovo ovde je Beograd. Osvrni se, svuda piše. Odavde možeš u Novi Sad, u Stalać, do Arilja i Raške, u materinu možeš da ideš, srećan ti put, ako ti je već volja, ali odavde u Beograd ne možeš. Ne saobraćamo!

– Nemojte mi više dosađivati, vidite koliko imam stranaka. Zvaću obezbeđenje. Alo, skloni se, sklanjaj se iz reda! Sledeći! Sledeći, kada kažem! – samo su neki od bednih izgovora kojima su se tih meseci i godina služili radnici na biletarnicama, crna kutijica zvučnika je izobličavala njihove glasove, katkad do granice nerazaznavanja.

– Dobro, hajde de, a hoće li sutra biti polazaka? – pitao je naposletku Božidar Gostiljac, pomirljivo.

– Ti mene zavitlavaš?! E, načisto ću da skrenem od ovog ludog naroda! – obrecnula se jedanput debeljušna službenica, histerično je skočila sa stolice, istakla tablu sa natpisom „DORUČAK“, iz fioke izvadila dve štrudle sa makom i grubo namakla krajeve crnih zavesica.

UKRŠTANJE MILOVANA MILOVANOVIĆA, ADMIRALA GEPRATA I BALKANSKE

Ljudi se kao i obično jate oko izloga saračke radnje „Sava“ u samom podnožju Balkanske. Sa zanimanjem posmatraju raznorazne kaiševe, povoce i brnjice za

kućne ljubimce, opasače sa ležištima za patrone, navlake lovačkih karabina, futrole za revolvere i pištolje. Neki je mladić izašao sa upravo kupljenom ogrlicom za pse, jednom od onih što ima čitav venac sjajnih, ukrivo usađenih, nerđajućih šiljaka. Samo malo dalje nalazi se još jedna radionica za izradu kožne galanterije, specijalizovana za torbe, kofere i tašne po narudžbini. Pa raskošni „Juvelir“, krcat ne baš najplemenitijim zlatom, crvenkaste, bakrene boje. Frizerski salon „Penelopa“. Apoteka, čiji je naziv opravdavala samo nekolicina kutijica u praznim rafovima. Butici, butici, butici… Balkanska je u novije vreme zaista obilovala buticima, uglavnom stranih, za Božidara Gostiljca nerazumljivih naziva. Kao kakav ostatak prošlog doba, tu negde, između, bila je stisnuta i firma „Kapa – Rade“, sa davno poređanom robom, za koju u ovom gradu kao da je bilo sve manje glava.

Da, razmišljao je Gostiljac, mnogi bi odavno odustali. Svega je bilo dole, na peronima Glavne železničke. Podsmeha. Sažaljenja. Osionosti. U početku je dolazila i milicija. Žudan za zabavom, narod se radoznalo okupljao dok bi uniformisana lica nepoverljivo zagledala njegove isprave i odsečno objašnjavala da se mane zaludnih zahteva, da traži nemoguće, da smesta napusti „objekat“. Dogodilo se pre tri ili četiri leta da su ga zbog uznemiravanja javnosti i priveli u najbližu stanicu Ministarstva unutrašnjih poslova, onu u ulici Slobodana Penezića Krcuna. Inspektor u civilu se ljubazno smeškao čak i kada mu je na kraju informativnog razgovora rekao:

– Provociraš, provociraš, deda… Nije te sramota, otac možeš da mi budeš?! Dovedu li te još jedanput, neću poštovati tvoje godine!

A na železničkoj se vremenom upoznao sa svima. Od uvek smrštenog pomoćnika otpravnika („Halo, ranžirna, alo, javi se…“), neispavanih mašinovođa („Kružni kasnio dva sata i trideset četiri minuta…“), ufitiljenih konduktera („Gospođo, nije da nema mesta, izvolite, komotno možete kod mene, u službeni kupe!“), umornih putnika („Ja na sahranu rođaka, inače idem samo s pogreba na pogreb…“), zgrbljenih nosača („Šta bi teo, za banku da ti vučem tolku kuferčinu!“), šibicara preobučenih u gospodu („Stegao si pare cikitaneru, a ja bih život dao da je kuglica ispod srednje kutijice!“), do izazovno podbočenih, upadljivo odevenih žena („Bato, priđi, vidi, razgledanje ne košta!“).

– Opet?! Opet do Beograda?! I vi, tako, svakog dana putujete, mora da vam nije lako – dobacivali su mu jedni podrugljivo.

– Ej, gde si ti, mili moj, malopre ode jedan poluprazan! Lažu te, kriju, imaš polazak na svakih pola sata! – odjekivalo je pod svodovima stanice.

Dok bi ga drugi ćutke odmeravali, neosetljivi za tuđe nastojanje.

Gospodinu Božidaru Gostiljcu je tada samo preostajalo da uvuče glavu u ramena i čeka da se pažnja svetine preusmeri na štogod drugo, na kakav uzbudljiviji događaj. Sticajem okolnosti, povazdan je bilo nečega. Dešavalo se da nekoga odžepare, pa taj na sav glas naizmenično zapomaže i kune, pri čemu se ne zna juri li ko lopova ili namerno stvara još veći metež ne bi li kradljivac umakao.

– Video bi taj svog Boga da je meni pao šaka – razmetao se po običaju onaj koji se nije ni pomakao.

Bivalo je, još češće, da kogod dovuče čitav trubački orkestar povodom ispraćajau vojsku, poneki put i onako, tek da mu „razigravaju damare“, dajući čitavoj čekaonici na uvid svoju besprimernu tugu ili veliko radovanje.

– Jaooj! – glasio je uzdah što je objedinjavao i sasvim suprotna osećanja.

Ili, kao kada je neka devojka u opštoj gužvi, čekajući međunarodni Istanbul-Sofija-Budimpešta-Beč-Pariz, sa sasvim novim pasošem i kesom jabuka kolačara u rukama, pala pod točkove kompozicije.

– Eto, kakva nesreća, dok izvrše uviđaj, neću moći da stignem na presedanje – vajkao se neki brkica.

Koristeći takve trenutke, Božidar Gostiljac bi nanovo prilazio šalteru, saginjao se i snebivljivo pitao:

– Oprostite, ima li nešto, u međuvremenu, do Beograda?

– Daklem, zemljače, ti stvarno nisi pri sebi – sledio je odgovor onih koji su ga dobro znali, dok bi novopostavljeni službenici s nevericom, prazno, zurili u njega.

RASKRSNICA BALKANSKE I NARODNOG FRONTA

Pošto je kod hotela „Prag“ prešao ukrštanje sa širokom ulicom Narodnog fronta, gospodin Božidar Gostiljac nastavlja Balkanskom, sada nešto manje strmom. Toliki se prolaznici mimoilaze, pristižući u prestonicu ili se vraćaju iz nje. Otuda, valjda, da im se nađu na usluzi, brojne radnje za izradu tašni. Bilo bi lepo da i on za ovu priliku pazari jednu, pomislio je, sričući:

– Vl. Žigić T. Milan…

Kao i obično, čuvar parkinga, podignutog iza osutih leđa dve stambene zgrade, odmerava Gostiljca pretećim pogledom. Lane, dok se tu, među automobilima, postrance od matice ljudi odmarao, posmatrajući veselo njihanje

rasprostrtog sirotinjskog veša i cvetnih glavica visećih muškatli u unutrašnjem dvorištu onih zgrada, golobradi čuvar mu je zapretio:

– Našao si ovde da stojiš. Vidiš valjda da nema mesta ni za kola. Nemoj da te više zateknem s ove strane rampe!

Kroz ne baš čist izlog „Optike“ slabo je šta moglo da se vidi. Veliki neonski pano „Pedikir – Manikir – Solarijum“ svetleo je i sred dana. „Nadogradnja noktiju“ kočoperilo se odmah za ovim. A mogla bi se na ljude, u potpunosti, odnositi i susedna firma „Bojenje i čišćenje kože“ – dodao je u sebi Božidar Gostiljac. „Restoran Luxor“ stajalo je trukovano sučelice, a onda manje raskošnim slovima dopisano: „Pečenjara“. Na vratima prodavnice žica za muzičke instrumente „Simfonija“ kratka poruka: „Nemamo žica za muzičke instrumente“. U obe sale bioskopa „20. oktobar“ prikazivao se spektakl istog naziva, u nastavcima, prema plakatima se nije moglo razaznati šta je prvi, a šta drugi deo filma. A onda, u nizu – večito zakatančena „Moskva bašta“, potom pastorče „Bife Mala Moskva“ i najzad vitki bok otmenog hotela „Moskva“, gde je nekada odlazio na čaj sa ćilibar rumom, da bi naklonio glavu ka nekoj dami i slušao animirmuziku.

Koliko je ranije bilo mučnih povrataka uz naherenu Balkansku, stari Božidar Gostiljac nije mogao da se seti. Ostao mu je samo taj osećaj da nikada nije znao šta je gore – neka duševna pogruženost od težine nerazumevanja ili telesni bol zbog oteklih vena, što su se sa svakim koračajem splitale u sve teže razmrsiva klupčad. Sledila je gluva samoća, pa košmarna noć u stančiću poviše bučnih Terazija, napadna svetla reklama su navirala u sobu, posvuda se množeći: od stakla u ovalnom ramu, zapravo fotografije pokojne supruge; od stakla u četvrtastom ramu, zapravo Ukaza o unapređenju, a na predlog ministra građevina, od geodetskog podinženjera I klase u geodetskog inženjera IV klase; preko pokvarenog ekrana televizora, koji je istina imao ton, mada se nikako nije mogao smanjiti; te napukle murano-figurice balerine u kredencu; pa čaše i okruglog stakaoca ručnog sata na nahtkasni; pa jagodičastog lustera; pa prevrnutih, praznih tegli na vrhu ormara; pa kristalne zdele sa dvatri sasušena oraha, ostala iza nekog davnog Božića; do ogledala, i suprotnog ogledala u ogledalu, i ogledala u ogledalu ogledala, i ogledala u ogledalima… Množilo se i umnožavalo: „Prva srpska pivnica“, „Kasina“, „Mc Donald's“, „Vojvođanska banka“, „Osiguravajući zavod“… A sa svitanjem, što tek sluti odsjajima sa kupola Crkve Sv. Marka, nova nada – da će mu službenik Glavne železničke stanice, odeljen debelom pregradom, naposletku saopštiti: „Do Beograda? Jednu? Da,

izvolite. Polazak je tada i tada. Peron taj i taj. Prijatno… Prijatno putovanje želim, gospodine.“

Ali, sada to nije važno. Hartijica je bila u zdravom džepu iznošenog mantila. Nije je ispuštao. Bolje reći, držao se za nju. Opet, hoće li mu iko verovati? Ne mari, slabo kome ima i da se pohvali. Ipak, neizostavno mora reći susedima. Filika, taj radoznali suvarak od žene, što je živela od mrvica ogovaranja, od ostataka bilo kakvih i neznatnih događaja, doznala je još prošlog leta za njegove pokušaje. Nije se moglo proći stepeništem a da ona hitro ne odbravi vrata i izviri.

– Komšija Božo, nije valjda da nas napuštate? – pitala je, sladeći se njegovom zbunjenošću.

– Kažem ja svima, ne bi naš komšija Gostiljac bez pozdrava otišao… – vrebalaje makar promenu na licu, pošto je on uporno ćutao.

Sada joj se svakako treba javiti. Zbog drugih…

– Evo, putujem, pa sam došao da se oprostim – ponovio je poluglasno Božidar Gostiljac ono što je nameravao da kaže Filiki.

Ona će se već pobrinuti da se njegov odlazak razglasi. Neće zaći sunce, a svi će, čak na Vračaru, Zvezdari ili na Voždovcu, znati da je gospodin Gostiljac otputovao do Beograda na izvesno vreme.

– Otputovao?! Kako?

– Vozom.

– Kada?

– Tačno u dvanaest i trideset četiri.

– A znate li, hoće li tamo duže boraviti ili će se skorije vratiti?

– To se ne može sa sigurnošću tvrditi.

– Ali, izvesno je, neko vreme će biti odsutan?

– Izvesno je… Imate li kakvu poruku, izvolite, moliću lepo, ostavite… Dabome, možete se interesovati… Ako je baš toliko hitno, može vam se i odande, iz Beograda, telegramski javiti…

IZLAZAK NA TERAZIJE

Mada je većina nestrpljivo presecala Balkansku ulicu kod menjačnice „Park“, Božidar Gostiljac je bio čovek od reda, nastavio je ka pešačkom prelazu. Uostalom, tih nekoliko dodatnih metara ništa ne znače. Postojano je sačekao zeleno svetlo

uz još jedan kiosk „Narodne lutrije“ i montažnu kladionicu sa slotmašinama. U memljivoj senci upravo renoviranog prizemlja hotela „Balkan“, jer se senke ne mogu tek tako popraviti, sledio je još jedan zastanak. Plato je bio prepun ljudi, automobila, činilo se da jedino miruje usahla Terazijska česma sa drute strane ulice. Česma od belog kamena i on – jedini spokojni na celim celcijatim Terazijama. Sve drugo se micalo, otimalo, poniralo u podzemne prolaze, izviralo, migoljilo, već prema izbledelim strelicama za prestrojavanje na kolovozu ili se pločnicima jednostavno protinjući jedni kroz druge. Napred, tu, odmah do ivičnjaka, nekolicina radnika je dovršavala binu, dvojica su spremala da razapnu belo platno umotano u trubu…

Toliko je takvih, sličnih dana proteklo, sraslo u jednu veliku nevolju, da se Božidar Gostiljac sasvim pomeo, prečuvši šta mu je onaj čovek jutros rekao, samo je video kako u polukružnom otvoru stoji uredno popunjena karta: blagajna izdavanja, Beograd, broj blagajne, broj izdavanja, datum izdavanja, od:

Beograd, do: Beograd, u1a: Beograd; tačno u dvanaest i trideset četiri, peron taj i taj, kola sedma, sedište pedeset osam, drugi razred…

– Koliko sam dužan? – promucao je, uzbuđen, uplašen da kod sebe nema dovoljno novca.

– Ništa. Zanemarljivo je blizu. Ujedno i previše daleko da bi se moglo obračunati. Ništa, osim ako ne želite doplatu za… – osmehnuo se službenik, sažaljivo.

– Zahvaljujem, dobro je i ovako – dohvatio se Gostiljac komadića papira, da bi ga okrenuo.

„Izvod iz uslova prevoza… Vozna karta važi za relaciju za koju je izdata… Vozna karta je neprenosiva ako je putovanje započeto ili ako glasi na ime… Rok važnosti je označen na voznoj karti… Povratne vozne karte za odstojanje od 100 km važe 1 dan, za povratna putovanja na odstojanju od 101 do 400 km važe 2 dana… Svaki prekid putovanja treba overiti u stanici prekida… Putnik ima pravo da zahteva da mu se stavi na uvid putnička tarifa… Prelazak u voz višeg ranga ili viši razred dozvoljen je uz plaćanje razlike… Putnik je dužan da čuva i ne oštećuje voznu kartu za vreme celog puta i da je na zahtev ovlašćenog radnika železnice pokaže radi kontrole pri ulasku u voz i u vozu… Jugoslovenske železnice Vam žele udobno putovanje! Štampa: 'Birografika' Subotica…“

– Zahvaljujem, zahvaljujem… – ponovio je Gostiljac, strpao kartu u džep i pohitao preko Savskog trga, zatim ulicom Milovana Milovanovića, pa uz Balkansku, da se spremi za tako dugo iščekivan odlazak, naravski, samo ono

neophodno (nije onaj Beograd na kraj sveta): šešir, svečana maramica, preslišavao se, svakako i stajaće cipele i dvoredno, riblja kost odelo, drugi mantil nije imao, ali će poslužiti i ovaj iznošeni…

Zaista, kao da se držao za kartu dok je prelazio i tu, poslednju raskrsnicu. Tako je bio lak, da nije osetio ni bol u prsima, taman kada se domogao Terazija. Samo je pao. I shvatio da ne može da ustane, da je nekako nestvarno opušten.

– Dragi Gospode, neću valjda sada da odocnim? – pomislio je, trošeći preostalu snagu na stisak komadića papira u zdravom džepu.

Čudno, mada obično usahlih lulica, iz stare česme je penila prozračnost. Na škrtom aprilskom suncu se video svaki damar vode.

Tu, odmah do ivičnjaka, nekolicina radnika je dovršavala binu, a dvojica su razvila i razapela belo platno. Blagi vetar je dodatno nadimao krupni natpis: „Beogradski Soko-Štark maraton“.

MATICA

SLUŠALI STE RENESANSNU MUZIKU U IZVOĐENJU KAMERNOG ORKESTRA IZ...

Dovoljan je trenutak nesmotrenosti i šestougaona matica ispada iz ruke. Kotrlja se nestvarno dugo, zastrašujuće dugo, kotrlja se malu večnost, da bi neznano gde naglo posustala – zapala.

Čitavo to popodne, zanemarujući slabost, predano se bavio popravkom bicikla, starog bicikla svog sina, sada namenjenog unuku, ali posle svega oseća da nema snage još i da klečeći prepipava podrumsku tamu. Seda na odavno odbačenu tronošku, oslanja se o obližnju policu, začudo uleglu pod redovima uglavnom praznih tegli, temenom dotiče memljiv zid, upinje se da odredi gde je metalni zvuk nestao, pa se predaje dremežu. Bez obzira na ovaj neudoban položaj, bez obzira na oštar miris maziva, razređivača i temeljne farbe, bez obzira na zapah buđi, vonj starih stvari i nadražujuću, stalno izvijenu trinu ugljene prašine – spava kao nikada u proteklih šest meseci. Da li nešto sanja, nije siguran. Tek, budi se odmoran, nekako spokojan, čak čio, do stana se penje preskačući po dva stepenika.

– Zaboga, Andrija Gavroviću, gde si do sada?! Noć je odmakla… Pomišljali smo da te tražimo, miliciju da zovemo… Kuku meni, šta mi je sve prošlo kroz glavu… Nisi ni večerao! Da ti nije pozlilo? Šta se dogodilo? I samo si tako odeven, u košulji, izbivao?! – dočekuje ga žena usplahireno, sve kršeći prste.

– Htelo mi se da prošetam! – odvraća on što oštrije može, nije rad da prihvati razgovor, valjda zato da ne bi morao da prizna gde je otpočinuo.

– Naravno, zastavniče… Naravno… Pa opet, makar da si nam se javio… Mali se uplašio, toliko je plakao da smo ga jedva smirili… – sin lagano izriče prekor.

Možda bi se Andrija otresao i ovog prigovora, ali ga pominjanje dečaka, njegovog sedmogodišnjeg unuka, naglo omekšava, nekako mimo naravi primorava da se nevešto pravda:

– Šta da se radi?! Šta sada da se radi?! Oprostite… Jednostavno sam zaboravio na vreme, zaneo se… Recite mu da sam došao…

– Zaspao je – oglašava se snaha tiho.

– A i nama je doba, ponoć samo što nije, osećam se tako smoždeno… Dragi Bože, kakav dan, kakva sekiracija! Jedva čekam da odmorim dušu – objavljuje žena i kreće da razmesti kauč u kuhinji.

GRADSKOM FILHARMONIJOM IZ MINSKA DIRIGOVAO PJER-DOMINIK…

Verovatno ne prolazi čestita četvrtka časa – a svi spavaju. Svi, osim Andrije Gavrovića, zastavnika prve klase u penziji. Ne, razlog njegove nesanice nije onaj nenadani predah u podrumu. I kada se razvuče, kuhinjski kauč je nedovoljno prostran za njih dvoje, za ženu i pokrupnog Andriju, ali uzrok nesanice nije ni ta skučenost, znao je on mirno da zanoći svuda gde je odlazio na teren, često sasvim odeven, u čizmama, sa kapom umesto uzglavlja. San mu izmiče upravo otkada su njegovi došli. Od pre šest meseci, pošto je tri dana i tri noći, još na prilazu gradu, zagledao svijajuću kolonu izbeglih, jedva prepoznavši svoje kada su izašli iz automobila sa prednjim staklom napuklim od kamenica, sa bočnim retrovizorom koji samo što ne otpadne i sablasnim dupljama namesto farova… San mu izmiče otkada je video da sin nema snage da prozbori, da na snahinom licu nedostaje onaj lepi osmeh, da su Malom suze ostavile tragove na prašnjavim obrazima.

– Hajde, samo neka ste živi… Hajde, veliki moj Mali, sve će biti u redu… – mucavo je započeo tek prvu od mnoštva rečenica koje je ponavljao u sebi, tek početak od onoga što je želeo da im kaže, da ih ohrabri, da se čak, kao i uvek, našali.

Otada Andriji Gavroviću san neće na oči. Sin za ovo pola godine počinje da govori, istina škrto, bez žara, kao da su sve reči jednake i sve isto, veoma malo kazuju, ili ništa ne znače. Snaha uz dete uspeva da sakupi nešto gorke veselosti. Ali, oni tragovi suza, one brazde na obrazima Malog, nikako da nestanu, nekada blede, nekada crveno-modro buknu.

– Alergija. Možda je promena vode, možda promena vlažnosti vazduha ili vetra, više ne reaguje na lekove… No, važno je da smo sprečili gušenja… Nekada je potrebno vreme, samo obično ljudsko vreme, nadajmo se da će proći kao što se i pojavila… – presuđuje preko naočara, posle desetine lekara, čuveni doktor Lalošević, sav rumen i paperjasto-sed.

– E, moj zastavniče, godinama si mogao bezbrižno da zaspiš i zdravo spavaš, došlo je vreme da iskaješ gluposti… – kaže Andrija sam sebi, te prve noći na kuhinjskom kauču, do zore premeravajući svoj udeo u svemu što je snašlo njegove.

Ophrvana svakodnevnim kućnim poslovima, po vasceli dan napregnuta da što povoljnije pronađe neophodne namirnice i svima udovolji spremanjem omiljenih jela, žena naveče prosto pada u krevet, da bi se namah predala odmoru. Dok on zuri. Sprva osluškuje nemiran san unuka, razaznaje kako on u susednoj sobi bunca i ubrzano diše. Ali i kada je Mali primiren, Andrija Gavrović nastavlja da se besmisleno stara, kao da će muka biti manja ako nad njom bdi. Uspeva da trene tek pred samo jutro, pa i tada košmarno, čini mu se da čuje neki zluradi glas:

– Samo ti spokojno snevaj, zastavniče… Tokom dana se sve nastavlja. Stan je premali za njih petoro. Onaj dvosoban, u centru, menjao je za skromniji, uz pristojnu nadoknadu, pre devet godina, ne bi li sinu pomogao da tamo okrovi kuću. Tada je razmišljao da će ženi i njemu biti sasvim dovoljna sobica i kuhinja. Zašto 6i se on širio, a njegovi da trpe. Pa, jedva su našli posao u struci, i to tako daleko. Podržavao ih je kada su odlazili. Na svako majčinsko vajkanje odgovarao je vojnički čvrsto:

– Ženo, ne šmrcaj! I onda?! Odvojili se?! Čudna mi čuda, nisu otišli na kraj sveta?! Nisu u tuđini! Obilazićemo ih za svaki državni praznik.

Sada se seća svojih reči. Sada, dok ih gleda ovde, po kući, ne može da se ne seti izgovorenog. Sada, dok se svakog časa sreće sa njihovim raseljenim životima, čuje šta je sve pričao.

– Nemamo isti državni praznik?! Gluposti. Slušaj šta ti tvoj zastavnik kaže, to su gluposti! To treba raspraviti! Razumeš? Da, da, čitam ja novi ne, ali državni praznik je državni praznik! – tvrdoglavo je ponavljao sinu, preko telefona, odbijajući da shvati zašto neće moći da poseti unuka kao i svake godine.

– Hajde, veliki moj Mali, sve će se to srediti… – započeo je kada su došli, ali se ništa nije sredilo, samo je stalo još više da se osipa, obezobličuje.

– A volja? Gde vam je volja? Nije valjda i ona ostala tamo? – pitao je posle dva meseca, za ručkom, pokušavajući da obodri svoje.

– Oče… – izgovarao je sin polako.

– Molim vas, nemojte pred detetom… – prošaputala je snaha.

– Andrija, zašto ne jedeš, ohladiće se… – žena je usplahireno dodala.

Ućutao je. Pomalo postiđen. Nadalje je tako govorio samo sa samim sobom. Prepirao se. A da spava – nije mogao.

OSMA SIMFONIJA U CE-MODU DMITRIJA ŠOSTAKOVIČA, OPUS...

Valjda se u većem prostoru muka nekako lakše podnosi, kako-tako razredi, razblaži. U tom jednosobnom stanu, međutim, sve je zbijeno. Iako nisu umeli da donesu mnogo, ormari su dupke krcati. Žena se ranije nije lišavala stare odeće zbog sećanja na prošla vremena, a sada usled zebnje od nastupajućeg doba. A i samih ormara je previše. Ukupno uzevši – previše je nameštaja. Fioke ne mogu da se otvore od združenih sitnica. Na policama nema mesta za slikovnice Malog. O preveliku fotelju naspram televizora svi se sapliću. Neko uvek mora da ručava s kraja kvadratnog trpezarijskog stola. Tuce saksija sa visećim muškatlama odneto je u podrum, da bi zamrzivač stao na terasu.

Dom najednom postaje zasićen svakom vrstom predmeta, ali još veće nevolje predstavljaju osećaji. Čuje se kada bilo ko uzdahne. Nije moguće prenebregnuti ni najmanju reč drugog. Gotovo ništa ne može da ostane lično, Andriji Gavroviću se čini da ogledalo u kupatilu ne postiže, da nije u stanju da razloži prethodne likove ukućana, te on, brijući se, mora da posmatra pojedinačne odraze ostalih, odraze što još nisu stigli da nestanu. Koliko se samo puta posekao do bola, unutarnjeg i tim nesnosnijeg, kada bi u tom posustalom toaletnom ogledalu zatekao obris ženinog umora, prste kojima ona bezuspešno pokušava da dotera zapuštene bore okolo usana? Koliko se puta postideo pred beznađem snahinih tužnih očiju, jedanput i pred njenom zrelom nagotom do pasa? Koliko puta je zaustio opravdanje pred sinovljevim tmurnim licem? Ili pred bistrim čelom Malog, koji se sinoć, prilikom umivanja, propinjao – sve u želji da se više sagleda?

– Kako je naglo porastao?! – govori Andrija glasno u kupatilu, trljajući komadićem stipse ranu na nausnici. – Kada je došao, štrčali su samo vršni pramenovi!

Da bi se potom, onako sveže izbrijan, prsio, te na silu, ohrabrujuće osmehivao, nikada se ne zna, za svaki slučaj, ako bi bilo ko, docnije – njegov odraz primetio.

Dani, sedmice, meseci… laze. Žena posluje, ide u nabavke, stalno nešto preračunava do najneznatnije stavke, ne bi li muževljeva penzija potrajala. Snaha se ne odvaja od dečaka, prati ga u školu, pomaže mu oko zadataka, nije moguće razlučiti da li je ona više potrebna njemu ili je dete neophodno njoj. Sin se sprva ne miče iz kuće, a onda dobar deo obdanice provodi u potrazi za poslovima kojima

bi nadoknadio besparicu. Andrija nikada ne pita čime se bavi, ali se po njegovim sve grubljim dlanovima i prema sve postojanijoj oporosti izraza lica može zaključiti da svakog meseca mora da ulaže još više truda i uznadanosti.

Jedini koji nema posebna zaduženja jeste zastavnik prve klase u penziji Gavrović, rastrgnut između osećanja da je već morao nešto da uradi i nemogućnosti da dokuči šta bi to moglo biti. Odavno je obavio sve sitnije popravke, uključujući i one koje nisu neophodne. Nikada pre nije odlazio na pijac, teško da čestitu glavicu kupusa ume da odabere, podvaliće mu makar čeno luka pazario. S drute strane, na dokone parkovske šetnje nije svikao. A vreme se naročito odužilo kada je prvi sused, takođe mlađi oficir u penziji, prodao stan i sa porodicom zanavek, bez pozdrava, odselio u rodni kraj, da tamo sa nekim drugim igra popodnevne partije šaha.

Andrija se sve češće suočava sa sopstvenom beskorisnošću, sa ulogom smetala koje se iz kuhinje premešta u sobu, iz sobe zaviruje u kuhinju, nakratko izlazi na terasicu, pa silazi do ulaza u zgradu, da bi se vratio, po drugi put pročitao novine, po peti put uporedio ručni i zidni sat, deseti put pitao: „Koliko Mali danas ima časova?“, dvadeseti put izjavio: „Ako vam nešto zatreba, tu sam, samo recite!“ pri čemu još ni podne nije prevalilo.

Ništa nije radio, niti je mogao da uradi, a tako je umoran, valjda od onog zaludnog bdenja, od nesanice i neprestanog razmišljanja kako da pomogne, kako da iznova uredi svoj život i izbegle živote svojih najdražih.

I tada je zaspao u podrumu. Možda nesvestan šta čini, sutradan dole spušta fotelju. Sin traži posao u gradu. Mali je u jutarnjoj smeni, a obe žene ukočeno stoje u predsoblju, gledajući kako glomaznu stvar jedva iznosi kroz ulazna vrata, ne usuđujući se da mu pomognu, još manje da ga pitaju šta to radi. Odmah zatim, iskoristivši njihovo sašaptavanje u kuhinji, Andrija se vraća i iz polica izvlači svoje knjige, uglavnom raznoraznu vojnu literaturu, zastarela pravila službe, tanke političke brošure, raskošno opremljene monografije slavnih bitaka, prepisku i tomove preobimnih sećanja velikih vojskovođa, uredno ih razvrstava uz prazne tegle za zimnicu u podrumu, da bi gore, na upražnjeno mesto, udenuo dečakove slikovnice, udžbenike i prvu lektiru. Oseća se bolje. Ima utisak da se ovim neznatnim razmeštajem otvara čitavo prostranstvo, novi svet.

– Tata, šta si uradio sa foteljom? – oprezno pita sin za ručkom, verovatno već upućen u jutrošnji događaj.

– Eno je u podrumu – odgovara Andrija, ne bez ponosa.

– Bolje bi bilo da si je bacio, mebl će se umoljčati, a lane sam ga presvukla – kaže žena.

– Pa?! Uostalom, ovde je samo smetala. Kud god da kreneš, ispreči se, dosadilo mi da je zaobilazim. Zašto ne jedeš, ohladiće se? – odvraća on.

KONCERT ZA KLAVIR I ORKESTAR, SOLISTA...

Noću Andrija Gavrović sabira i razabira planove, šta bi bilo zgodno da sutra učini, kako da iole razredi nepodnošljivu zasićenost, kako da prebere makar svoje postojanje. Što za dugih časova nesanice smisli – već posle doručka sprovodi. Stranicu po stranicu rasklapa ormar od furnirane iverice, da bi ga u podrumu iznova sastavio. Prvo što u njega smešta jeste svečana uniforma, poslednji put obučena na dan odlaska u penziju. Čitava dva popodneva se zabavlja trljajući mesinganu dugmad, artiljerijske oznake na reverima, epolete i nevažeći grb na šapci. Uz uniformu pridružuje opasač, futrolu i pištolj sa ugraviranom posvetom komandanta jedinice. Zatim stižu civilni odevni predmeti. U početku u podrumski ormar stavlja samo letnju i zimsku odeću, a onda i jesenju, onu koju je upravo nosio. Žena povremeno negoduje.

– Upropastićeš to malo stvari! Znaj da ja neću posle da ih provetravam. Crni Andrija, nisi valjda bele košulje odneo u podrum… – govorka u svakoj prilici, istina sve tiše.

On se ne obazire mnogo. Obično samo kaže:

– Budi spokojna, u svaki džep sam stavio suvu lavandu, a u cipele sam natrpao kestenove.

Pošto je raskrstio sa odećom, posvećuje se fiokama sa sitnicama, u podrum odnosi značke i plakete dobrovoljnog davaoca krvi, svaki svoj dokument i lični papirić, topografske karte ostale od poslednje velike vojne vežbe na nekoj planini, busolu napuklog stakla, razmernik, šahovsku tablu… Na kraju i Orden rada sa zlatnim vencem, kao i posebno dragu Medalju za hrabrost, dobijenu kada je na bojevom gađanju jednom preplašenom pitomcu naprosto oteo iz ruke već aktiviranu bombu, hitnuvši je iz rova, povodom tog slučaja pisano je na čitavoj unutrašnjoj strani armijskih novina.

Naporedo sa preseljenjem, Andrija sređuje podrumsku prostoriju. Četiri i dvadeset puta dva i trideset. Kreči obe zidane strane, a na drugim dvema menja

satrule čamove daske. Neveliki ulični prozor strpljivo pere i obezbeđuje gvozdenim rešetkama. Po podu razvija tepih, odavno izbačen iz upotrebe, a na tavanicu postavlja plafonjeru. Najzad, pošto izvodi priključak za struju, dole izmešta i drevni radio lampaš, prezadovoljan što on tamo jasno može da prihvati samo jednu stanicu, nikada ne saznaje koju, važno je da ona ne emituje vesti, već samo ozbiljnu muziku. Dabome, tako nešto mu se nikada ranije nije dopadalo, ali sada nagonski otkriva nepoznatu dubinu ili se naprosto zabavlja nagađajući koji instrument kada vodi a koji tek podržava melodiju.

– Uostalom, ova radiostanica je najpriličnija svemu. Dani su žalosti, sve drugo je manje primereno – govori sa samim sobom, pravo u polovično ogledalo, postavljeno kao što je gore bio postavljen televizor, sučelice fotelji u kojoj provodi glavninu vremena.

Gore, u stanu, prepirke oko svih tih, smatra se nepromišljenih postupaka, oko tog preseljenja stvari, tog dobrovoljnog izgnanstva, ustupaju mesto jednom jedinom svežnju pitanja i tvrdnji:

– Tata, zašto to radiš? Čemu? Nismo te valjda uvredili? Zastavniče, time ništa ne popravljaš, samo nam zadaješ nove nevolje – upire sin.

– Nije zdravo, prehladićete se, navući kakvu boleštinu – strahuje snaha.

– A svet? Šta će reći svet, komšije? I šta mi da kažemo? Andrija nam u podrumu boravi?! Već se svašta priča… – očajava žena.

– Deda, kada ćeš ponovo da nam dođeš?

– Radim ono što mogu. Uvređen nisam. Prehladiti se neću. Dve godine sam službovao, imao noćna dežurstva na karauli gde minus dvadeset nagoveštava proleće. Za svet me baš briga. Možeš smatrati da sam upotrebio i jedan nepristojan glagol. A vi svetu možete da kažete da Andrija Gavrović dole ima neka važna posla sa samim sobom – odvraća on uvek isto, u dahu.

– Pa, evo, tu sam… Došao sam… – jedino je zbunjen pitanjima unuka.

– Mislio sam kada ćeš da nam dođeš za stalno? – nije dečaka lako prevariti.

Sadanje se rasipa, a vezivo sa gornjim svetom se tanji. On provodi sve više vremena u podrumu, izlazeći u stan da bilo šta prezalogaji i da bdi dok ukućani spavaju. U podrumu drema, sluša muziku bez reči, posmatra ubledele, potkresane muškatle, satima gleda kako slepi, albino pauci po uglovima opliću svoje mreže, ili kroz ulični prozor prati noge prolaznika. Ne mora da zna najnovije vesti, po tom niskom videlu se da odrediti koje je doba uistinu.

KORELI, ALBINONI, SKARLATI…

Neosetno, njegovi sasvim prestaju sa prigovorima. Razmenjuju tek po koju. Neophodnu. Kao jedina spona ostaje Mali.

– Kako je prošao iz matematike?

– Kada primite moju penziju, dajte detetu za džeparac.

– Bicikl ću završiti taman na proleće, nedostaje mi samo jedna matica.

To je tačno. Još jesenas se domogao gotovo novih unutrašnjih guma, preko oglasa. Viljušku je morao da zavari, u prodavnici su imali samo mačije oči, stotine mačijih očiju, pravilno raspoređenih, po deset u svakom rafu.

– Odlične su, potrebno im je samo malo svetlosti… Uzmite makar jedan par, uskoro će i one nestati – ubeđuje ga trgovac, dok nije pristao.

Sve je brižljivo popravljeno, rastavljeno, sastavljeno i zategnuto. Zatim prefarbano, u dva navrata, temeljnom pa površinskom bojom. Najzad i podmazano, da nema nepotrebnog zapinjanja. Jedino nedostaje ona izgubljena matica što na okupu drži zupčanike i venac lagera, šestougaona, kontra matica osovinice glave zadnjeg točka. Nikako nije u stanju da dokuči gde se zaturila. Kao da je zanavek iščilela. Nestala.

Gospođa Justina Vivot, udovica sa trećeg sprata, ne može da se načudi, ali ipak ljubazno dopušta da pregleda i njen podrum, jer on sumnja da se matica, između razređenih čamovih letava, upravo tamo otkotrljala.

– Hajte, kada već silazite zbog tog vašeg dela, budite dobri pa mi donesite denjak starih novina, u ovim današnjim pišu samo o budućnosti.

Mrkajić, ne udostojivši ga ni rečju, na istu molbu zatvara vrata. Ilići su već devet meseci u inostranstvu, kod dece. Suprotno njima, kod Čaprića, kao da su samo deca tu, roditelji su stalno u redu ispred ove ili one ambasade. Bakica u prizemlju nikome ne otvara, osim poštaru, da ga priupita ima li pismo za nju, važno, veoma važno pismo, koje od nekoga čeka već dvadeset godina. Ostojić nikada nije trezan, sve bi obećao i odmah zaboravio. Novouseljeni sused, kupac stana mlađeg oficira što se odselio u rodni kraj, navodno nema ključ, mada još isto veče silazi da proveri za čime to onaj odozdo odista traga…

Uglavnom, Andrija Gavrović sredinom zime odustaje. Ali, kada se već ne može naći prvobitna, poslužiće neka slična. Postoje propisi koji utvrđuju razmere. Obavezujuća merila. Nekada se do toga držalo. Svetski standardi. U alatu, po onim silnim kutijicama navršenim šrafovima, navrtkama, oprugama, nitnama,

podloškama, čivijama, zakovicama, glavatim ekserima za beton i malenim, staklarskim, među raznoraznom drugom metalnom sitnurijom bez jasne namene, valjda će se zadesiti nešto odgovarajuće.

– Ma, samo neka drži, nije važno da li je ona prava… – miri se najzad sa gubitkom, rasipa sadržaj, te prebira, izdvajajući matice koje bi možda mogle da posluže.

Međutim, ne samo da one odreda ne pristaju, već jednom užom, dok je pokušavao da je silom privoli, uništava lozu. Kada nekako uspeva da je skine, korak navoja je zanavek oštećen, ne vodi ni tamo ni ovamo, ništa se više ne može priviti, kao što se ništa više ne može ni odviti – a proleće se sasvim približilo.

Najzad, čini ono što je svih tih meseci izbegavao. Već rano ujutro zalazi u vrevu buvlje pijace, od tezge do tezge zagleda takozvanu šrafovsku robu. Gospode, šta se sve tu nudi: bodljikava žica i klinovi, ručno pravljeni ekseri, brave bez ključeva i ključevi bez brava, šrafcigeri koji pucaju pri iole jačem zatezanju, vlažne elektrode, libele u kojima ima po dva ili tri mehurića vazduha, suviše meke burgije i probojci, nešto bolji alat raznet iz preduzeća… Šta se dogodilo sa merilima Andrija Gavrović nije u stanju da pojmi, prodavci tvrde da tako nešto nemaju:

– Vitvirtov navoj jeste, ali tu dimenziju ne držimo!

– Deda, iz kojeg je rata ovo, gde izmisli baš takvu osovinicu i maticu? A imam ovde svega, prekookeanski brod bi mogao da sastaviš, svet da oploviš!

– To se više ne pravi. Možda bi mogao neki dobar metalostrutar sličnu da nareže… Ali, osvrni se, većina majstora je sada ovde, na pijaci…

– Ili, još bolje, probaj sam, kupi stegu i ureznicu…

– Ih, pola cola?! Cepidlačiš! Šta ima veze ako ima praznog hoda? Važno je da se okreće…

STAVOVI…

Proleće je, ali muškatle moraju da ostanu u podrumu. Andrija neprestano, neko bi rekao zaludno, pomera saksije prema rešetkastom kvadratiću sunca onog oskudnog prozora. Radio emituje muziku. S vremena na vreme, prijatan ženski glas nešto kaže.

– Stavovi. Presto ma non tropo. Alegreto…

U sve se umeće škripavi zvuk spolja. Mali ispred zgrade vozi bicikl. Još nije vešt, tek se uči, a i zadnji točak se ne okreće pravilno, dobrano šeta, čas levo, čas desno… Kroz videlo povremeno promiču izražena dečija kolena.

– Andante. Adađo…

Jednog dana, razmišlja Andrija Gavrović sedeći u fotelji naspram polovičnog ogledala, jednog dana treba prepipati ceo podrum. Naći onu maticu.

– Largo…

Ali sada, valja opet izmestiti saksije sa muškatlama. Jer će se ovo malo sunca pomeriti.

VELIKA PRIČA

U NEBO URASTAJU GUSTE KROŠNJE DIMA

Dečak je početkom marta navršio šestu godinu, njegov otac se bliži četrdesetoj. Obojica stoje kraj dvokrilnog, zatvorenog prozora. Neko je jutros sasvim razmakao lanene zavese. Proleće se ustalilo ranije nego obično, vidljivost je velika, pogled se nesmetano pruža – gotovo da se mogu razaznati obrisi aviona što nadleću okolinu grada. Sprva se stakla stresaju, predosećaju eksploziju iza dalekih brda, da bi docnije, u vedro nebo lagano urasla gusta krošnja dima. Drhtaji i orijaška debla se množe, ubrzo nije moguće razaznati šta čemu prethodi.

– Jedna bomba ume da napravi rupu od pedeset metara ničega – kaže mališa.

– A odakle to znaš? – pita otac navodno strogo, zapravo ljut na sebe što je televizor neprestano uključen, a stariji ukućani već odavno ne vode računa šta pričaju u prisustvu dece.

Sin na trenutak ćuti. Međutim, mimo očekivanja, on ne spominje da je pratio vesti ili da je slušao razgovore odraslih. On staloženo, u poverenju tvrdi:

– Pravim se kao da imam sto godina.

KOLIKO JE SADA MNOGO, A KOLIKO MALO

– Sto godina?! Stvarno?! Punih sto godina… – zatečen je otac.

I najradije bi nastavio da ćuti, najradije bi se samo nasmejao, ali oseća da mora nešto, bilo šta da kaže. Možda zato i deluje neubedljivo dok iznova započinje:

– Pedeset metara ničega?! Preteruješ, pedeset metara je baš mnogo…

– Mnogo?! – prekide ga dečak. – A odakle ti znaš da je mnogo?

Šta sada? Otac gleda sina. Gleda ga pravo u oči i vidi da mališa neće popustiti, da će zahtevati objašnjenje, odakle on to zna da je pedeset metara mnogo. I koliko je to sada mnogo, a koliko je malo? I ima li razlike? Šta sada? Dok

sin uporno čeka odgovor, otac se kaje, zašto je uopše započinjao ovu priču, malu priču koja preti da preraste u priču mnogo veću od njegovih trenutnih mogućnosti da išta kaže.

VELIKE, VAŽNE TAJNE

– Odakle? Odakle znam? – ponavlja čovek u nevolji. – Pa… pravim se da imam pet godina.

– Aha… – govori dečak polako.

I čkilji, uz izraz neverice očekuje da otac okrene na šalu, potom da se i on nasmeje. Ali, ne dešava se ništa slično. Samo se bombardovanje nastavlja, traje, staklo iznova drhturi, kao da bi da prhne. Odmičući se od prozora, hodajući unatraške, otac i sin posmatraju kako iza dalekih brda izrastaju, te u nebo urastaju gusti grmovi dima. Zatim se okreću, licem u lice. Obojica ozbiljni, poput ljudi koji su, čas pre, razmenili velike, važne tajne.

NA SPRUDU

Knjige koje su čiste su slepe.
Ja sam spreman da zagrebem,
ukoliko mi olovka nije pri ruci…
Zabeleške će knjizi dati dušu.

MILORAD PAVIĆ

TOMOVI JEDINSTVENI PO SVOJOJ TUŽNOJ NEVAŽNOSTI

Pre izvesnog vremena, u jednom beogradskom antikvarijatu, možda baš onom najvećem, u zgradi Akademije, gotovo mimo moje volje, pažnju mi je privuklo već odavno zastarelo – dvotomno, prvo izdanje „Prosvetine“ *Male enciklopedije* iz 1959.

Uokolo su bili svrstani mnogi bibliofilski rariteti, neuporedivo značajniji naslovi, kožni hrbati opervaženi pozlatom, bronzirana izdanja s kraja XIX i početka XX veka, literatura na stranim jezicima, zagonetni, nikada rastabačeni časopisi raznoraznih naučnih društava, svijene karte odavno nestalih država i afiše zaboravljenih pozorišnih predstava, sentimentalna lektira naših međuratnih gospođica, nevažeći udžbenici, zakonici i brošure, nestvarno preostale sveske poučnika *Zdravlja, Graničara, Saveznika,* ili druge, novije, ali kako to u nas biva, docnije nikada preštampane knjige.

Ipak, ruka je posegla upravo za ovim tomovima, u svom tom blagu jedinstvenom po svojoj tužnoj nevažnosti, pa još potvrđenoj maltene nikakvom, uvredljivo niskom cenom.

Ni pogled na primetno pohabane korice, ni inicijali N. N. bivšeg vlasnika na njima, ni profesija učitelja koju je dopisao iza ta dva kitnjasto izuvijana slova – ništa od toga nije obećavalo makar malu avanturu, zbog čega inače svi i zalazimo u slične prodavnice retkih knjiga.

– Ma nije moguće, evo *Putovanja po Srbiji* Joakima Vujića… – rekao je neko do mene, pa se hitro dohvatio izdanja Srpske književne zadruge iz 1901. i 1902. godine, namesto dostojanstvenog plavog poveza je ostala da zjapi praznina.

– *Putešestvije po Serbiji…* – okrenuo sam se i ispravio suvonjavog mladića koji je tog istog časa stavljao nađeno pod kaput.

– Ništa niste videli… Treba mi za diplomski rad… – namignuo je student, slobodnom rukom je razredio ostale knjige na polici, pa je gotovo prezrivo odmerio predmet mog interesovanja.

KAKO SE OBIČNOST RASPRŠILA VEĆ SA NASUMIČNIM RASTVARANJEM LISTOVA

Svaka se običnost, međutim, raspršila – već sa prvim, nasumičnim rastvaranjem listova. Najveći deo margina ove „Prosvetine“ enciklopedije bio je ispunjen sitničavo urednim rukopisom bivšeg vlasnika, tu i tamo toliko sitnim da mi je bila neophodna lupa. Taj je učitelj, naime, svuda gde je to prostor dopuštao, uz odrednice dodavao svoja zapažanja, uglavnom naliv-perom, plavim i crnim mastilom, ređe crvenim ili zelenim, mada je povremeno koristio i običnu olovku, a ovde-onde, sudeći po debljini slova, čak i onu stolarsku. Ponegde je originalan tekst bio grubo precrtan, ponegde podvučen. Komentari su se kretali od jednostavnog pridodavanja novijih biografskih podataka nekim ličnostima, preko višestrukog ispravljanja brojki u okviru drugih odrednica, do zaista nadahnutih opaski na pojedina objašnjenja sastavljača enciklopedije. Bio sam uzbuđen, valjda onako kako su to i istoričari književnosti uzbuđeni kada otkriju novo, dotada nepoznato delo.

– Ako želite, možemo i da ih zavijemo – omakao se izraz ljubaznosti prodavačici u antikvarijatu, valjda je i ona bila uzbuđena zato što se najzad ratosiljala knjiga s kojima nije znala šta da radi, ko zna koliko dugo su ta dva toma zauzimala mesto na polici.

– Zahvaljujem, nema potrebe… Poneću ih ovako… – odvratio sam iznenađeno.

– Kako vam volja – hladnije reče prodavačica, uviđajući da je preterala.

NA RAZMAKU IZMEĐU MATICE I IVICE ZABORAVA

Ništa me od tog osećanja uzbuđenja nije napustilo ni kod kuće, gde sam nesmetano mogao da se posvetim proučavanju autografa, da redom razdvajam vremenom slepljene stranice, pažljivo razvijam posuvraćene krajeve listova, spojeve tabaka užutele hartije čistim od trunki duvana, hlebnih mrvica, opalih vlasi kose i odavno mrtvih knjiških bubica. Ništa me od tog osećanja uzbuđenja nije napustilo ni kada sam za stolom, u miru kasnog popodneva, mogao da se posvetim tumačenju reči. Istina, N. N. svojim redovima nije hteo ili nije mogao da podari formu priče ili romana, ali je u malom činio sve što pisci inače i čine. Na uskom razmaku, sasvim precizno sam izmerio: tačno jedan centimetar i osam milimetara širine, a između matice osnovnog, štampanog teksta i same ivice zaborava, kao na kakvom belom sprudu, ređali su se pokušaji da se iz sile toka događaja spase pokoja suva istina, da se razluči pokoja pojedinačna sudbina. Raznolikost i brojnost tih zabeležaka nije obećavala mogućnost čvršće sistematizacije, ali su se ipak mogli uočiti neki osnovni zahtevi koje je anonimni autor postavio pred sebe.

– Gledam te, gledam, i baš se nešto pitam, biraš li ti knjige prema tome koliko sadrže prašine? – izjavila je moja žena zajedljivo, prinevši mi pepeljaru, da barem one trošice tuđeg života ne otresam na pod.

– Šta misliš, možda bi trebalo da upotrebim nešto dostojanstvenije? – prenebregao sam odgovor, značajno odmerivši ovalnu šatulicu od bledozelenog oniksa kraj telefona, predmet donet sa nekog davnog putovanja, sada skrovište uglavnom nikome potrebnih sitnica.

– Kao urnu?! – prekrstila se moja žena.

ZAPIS PREKO ZAPISA, SVE DOK SE NE STVORI MRLJA

Uporedo sa odrednicama koje se tiču nacionalne istorije, u više navrata, crvenim mastilom, isticana je važnost pojedinih epizoda, neke su svođene na manji prostor, a neke prekrivane dolepljenim komadićima papira i time potpuno brisane. Ova je vrsta tekstova bila prepuna „krupnih“ reči i sklopova kao što su: *ovenčan slavom, podvig, besprimerno junaštvo, prekretnica, monumentalno,* i

slično. Istina, bilo je i sasvim suprotnih pojmova: *izrod, oceubica, ulizivački, zarad ličnih interesa, zaslepnjen vlašću,* i nadalje u tom i takvom duhu. Karakteristično za ove beleške bilo je to što su, mada kategorične, potom višestruko ispravljane, dopunjavane, pa opet prekrivane novim, čak potpuno suprotnim ali opet nedvosmislenim tumačenjima. Negde je taj palimpsest imao i toliko nanosa, da su se stariji i noviji zapisi mešali stvarajući nečitku mrlju, koju poneko i danas zove „krmača". Vrtoglave mene što su rukovodile autora negde su dovršavane i sasvim iskrenim, gotovo tragičnim komentarom: *Više ne znam šta da mislim o ovome.* Ili očajničkim glasom odustajanja: *Ne, nisam dorastao tome!*

– Zar nemamo novije, dopunjeno, trotomno izdanje te iste enciklopedije – rekla je moja žena, donoseći mi sendvič i šolju čaja, dan se odavno izmakao i njoj je dosadilo da me čeka za večerom.

– Postoji razlika… Tamo nedostaje ovaj život… – pokušao sam da objasnim, kažiprstom pokazujući na inicijale N. N.

– Uvek nešto nedostaje – odvratila je ona kratko i izašla iz sobe.

SVAKAKO NE BIH PROPUSTIO DA KAŽEM

Druga vrsta tekstova pristupala je osnovnom toku na sasvim suprotan način. Kloneći se izričitih stavova, N. N. kao da je pokušao da uspori vratolomno smenjivanje odrednica. Mimo njih je strpljivo, posvećenički, možda pokajnički – ispisivao hiljade detalja. Brižno je nabrajao sve što je po njegovom mišljenju bilo makar od najmanjeg značaja. U jednom broju slučajeva, izvornik autora se mogao prepoznati u drugim knjigama, onim koje su sa više strpljenja opisivale kakav događaj. Činilo se kao da tim popisima podiže jaz, umiruje maticu, i tako sebi i drugima pruža mogućnost da se jasnije sagleda koliko toga istorija vekovima i decenijama povlači po svome dnu. Napomene bi obično otpočinjale ogorčeno: *Da sam sastavljač, svakako ne bih propustio da navedem…* A onda bi, recimo, sledilo: *Iako Austrougarska Monarhija nije postojala već osamdeset pet Godina, iz carstvujućeg Beča je u ovo bosansko mesto, tačno na stogodišnjicu završetka podizanja gimnazije, stiglo pismo kojim se tamošnje vlasti uredno obaveštavaju da je rok za podnošenje žalbi povodom Građevinskih radova istekao, te da je održavanje zdanja sada briga opštine…* Ili, samo nešto dalje: *Korisno je znati da su*

ondašnja utvrđenja podizana tako da putnik za obdanice može da stigne od mesta do mesta…

– Kasno je, trebalo bi da krenemo na počinak – ponovo je ušla moja žena, časovnik je pokazivao da je ponoć prošla.

– Samo ti idi, ja ću još malo… – nisam podizao pogled sa raskriljenih listova.

– Kako hoćeš… Pazi kroz predsoblje, pregorela je sijalica… – povukla se ona.

VIDI

Naročite vrste komentara mogle su se imenovati kao uputnice, po pravilu označene samo rečju *vidi,* te brojem stranice gde stoji naznačena dopuna. Obe knjige enciklopedije kao da su bile premrežene nitima koje su, nevidljivo, vodile s kraja na kraj, vraćale se, uplitale, ponegde i mirovale u mrtvim čvorovima. Posebno brojne bile su one što vode od odrednice *čovek,* razgranate ka tolikim civilizacijskim dobrima, ali i prema bestijalnim primerima ljudskog delovanja. Ne bi se moglo reći da su sve te uputnice bile nepoznate, N. N. je s prostodušnim žarom podvlačio već znane paralele. Pa opet, bio sam dirnut veličinom piščeve vere, mogao sam ga zamisliti kako iz noći u noć, dok se ukućani odmaraju, nagnut nad listovima, povezuje sve ono što navodno podrazumevamo, a zapravo, zarad otužne udobnosti, najradije odgurkujemo, proterujemo iz svog sećanja.

– Beži stravo… niz glavu… niz usta… niz oči… – iznenada me je obuzeo veliki, neobjašnjivi strah, te sam stao da mrmljam neku drevnu basmu, očajnički pokušavajući da se setim redosleda.

– Beži stravo… niz ruke… niz prste… niz srce… niz polovinu… – nabrajao sam, u gluvo doba, sred noći, sluteći da sam i sam uhvaćen u onu mrežu, kao da sve niti, bez obzira koliko su daleko, vode do mene, kao da mogu da upravljaju mojim postupcima.

– Beži stravo… niz kolena… niz pete… niz stopala… niz prste – odahnuo sam ili više nisam mogao da se setim ni jedne jedine reči.

SKROMAN PROSTOR

Najposle, kada se pribrah, uvideh da bivši vlasnik „Prosvetine“ *Male enciklopedije* nije odoleo a da i samom sebi ne posveti skroman prostor. Ovde i onde stajale su zabeleške iz kojih se moglo zaključiti koja je mesta posetio, gde je i kada video kakav neobičan san, da li je i u čemu godina bila gladna, pa kratke biografije školskih drugova, zatim o tome je li rodilo voće, kako je upoznao ženu, podroban opis staračkih pega na predsednikovoj ruci, onoj što je duž ulice otpozdravljala u špalir svrstanom narodu, pa o tome šta je osećao kada mu se rodio sin, a šta kada je službovao u onom ili ovom mestu, poduže o koristi gorskog bilja, i kratko o škodljivosti laži, kako je za pregoran rad dobio odlikovanje, da bi ga deceniju kasnije spakovao i vratio u prestonicu, i još kako je trpeo, prožet bolešću i starošću – sve dok unuka nije naučio da sriče glasove i slovo po slovo u reči upisuje…

Pred samo jutro, sunce se još nije pomolilo, ali je mlečna svetlost zarila iz samog spoja, one pukotine između zemlje i svoda, opazih nešto posebno. Pred jutro, na jednom takvom sprudu, na jednoj od margina, uočio sam ureze. Kao od ljudskih noktiju! Mada nisam imao valjan dokaz, bio sam ubeđen da ne grešim – našao sam i mesto gde je N. N. uneo svoj poslednji zapis, gde je grčevito zabeležio sopstvenu smrt.

Tragove sam blago osenčio grafitnom olovkom – kako bi bili vidljiviji i za nekog budućeg čitaoca koji će listati navodno odavno zastarelu *Malu enciklopediju.*

SVE ŠTO ZNAM O VREMENU

NULA

Odložio sam ručni časovnik jednog popodneva 1988. godine. Tačnije, jednog aprilskog, oblačnog popodneva, odmah pošto sam okončao pozajmljenu Kortasarovu knjigu o hronopijama, parazitskim stvorenjima koja se hrane ljudskim vremenom. Sada mi se sve to čini kao izmišljanje, kao puka priča, ali tada sam dugo proveravao da li ispod kaiša, na levom zglobu, imam sitne ubode. I mada sam odahnuo, jer vidnih tragova ujeda nije bilo, sat nisam vratio na ruku narednih dvanaest godina.

– Ručni časovnik tako zovemo najviše zato što se ne nosi u džepu – podučavao me je otac kao da sam dete, iako sam se uveliko bližio tridesetoj.

– Nisi čitao Kortasara – glasilo je moje opravdanje. – Tamo, u njegovim pričama, govori se kako nas hronopije isisavaju, retko ko na koži primeti ubode slične zmijskim, ali kadtad ostane bez vremena.

Nisam čitao… – priznao je otac, međutim, nikada nije odustao da me opominje kada bi video da sat stavljam u džep, u ranac, ili ga, još gore, uopšte ne nosim sa sobom.

Pa opet, pored svega, jedanput me je uzeo u zaštitu. Dogodilo se to iste 1988. godine, pošto je majka zajedno sa farmericama oprala i moj tadašnji, u džepu zaboravljen ručni časovnik.

– Ne samo da je sat uništen već je mogao da upropasti i veš mašinu – veoma se naljutila.

Na moje iznenađenje, otac je opravdavajućim glasom rekao:

– Bože moj, ostavi se toga, čitao je Kortasara. Majka se zbunila. Nedugo zatim, pošto je pregledala naslove kućne biblioteke, tragajući za bilo čim od Kortasara, prihvatila se *Školica.* Knjiga joj se veoma svidela, pa je sistematično pročitala oba čuvena „Prosvetina“ kola hispanoameričkog romana.

Otac je moj zagrcnuti ručni časovnik dugo držao na terasi, valjda da se osuši, povremeno otvarajući mehanizam i hukćući u njega, kao kada se utopljeniku daje veštačko disanje. Ali, kako ni posle pune dve sedmice iz ljušturice nije izmamio

makar trag života, pomirio se sa gubitkom položivši sat u fioku, u kutiju sa drugim, ranije nepopravljivo pokvarenim časovnicima. Verovao je da će doći dan kada će od svih njih sastaviti bar jedan koji kuca.

JEDAN

Naredne, 1989. godine, otputovao sam u SSSR. Naime, kao i prethodnih leta, odlučio sam da radije, umesto odlaska na more, valjano obiđem neki grad ili zemlju – desetodnevni boravak u Lenjingradu, Moskvi i Kijevu činio mi se obećavajući. Gotovo odmah posle granice, pošto vagone voza Budimpešta-Lavov specijalnim kranom prebaciše na šire osovine, jer se sovjetski koloseci razlikuju od evropskih, načinio sam grešku poput drugih naših ljudi razmenivši suviše zapadnonemačkih maraka za rublje; zalizani crnoberzijanac je jedva izbrojao novčanice koje mi je davao za samo dve banktnote. Zapravo, suma nije bila basnoslovna, ali se već po izlasku iz spavaćih kola ispostavilo da toliki tamošnji novac nije moguće jednostavno potrošiti. Možda je zato jedan broj mojih saputnika često napuštao grupu, panično tragajući za prodavnicom, bilo kakvom prodavnicom koja nije prazna, ne bi li kupio utlavnom bespotrebne stvari. U Moskvi, posle carskog Lenjingrada, i vodič je digao ruke od svega, izgovarajući se time da je ova galerija zatvorena, onaj muzej ne radi, a bivši Novodevičji manastir renoviraju baš sada, pa je većini laknulo, ljudi se razmileše po ogromnim, polupraznim robnim kućama, pazareći u velikim količinama sve što bi zatekli u rafovima.

Izuzetak su bila dva bračna para i starica koja je čitavo putovanje preduzela da bi unuci nabavila violončelo, jer su se muzički instrumenti građeni u Rusiji izdvajali plemenitim zvukom i svakako, za naše prilike, prihvatljivom cenom.

I tako, puna tri dana, prestonu Moskvu obilazih maltene sam. Rukovodeći se planom grada, trudio sam se da vidim što više, sa žaljenjem uskraćujući sebi trenutak-dva u Tretjakovskoj, pred nekom slikom, da bih proveo svega trenutak-dva više između znamenitih crkava okruženih zidinama Kremlja; pretrčavajući bulevare, da bih zavirio u neki haustor gde se zadržao stari miris ili natpis od pre Revolucije; zalazeći u senke grada, jer senke nekada mogu biti jasnije od fasada. Gospode, kako je sve bilo veliko, a vremena nedovoljno. I da li je sve to podignuto,

da li su široke ulice prosečene i raskošna pročelja sagrađena zato da bi se svaki čovek, svaki pojedinac, osetio malim. Zanemarljivim. Ništavnim.

Ipak, pred polazak iz Moskve, bio sam prinuđen da i sam odlučim kako da utrošim veliku sumu rubalja u džepu – gramofonske ploče Musorgskog i Rimskog Korsakova, foto-reprodukcije starih gravira, vodiči, katalozi i slično koštali su neznatno. Iz Univermaga na Crvenom trgu izađoh sa četiri skijaške kape, jedinom robom koju su imali na drugom spratu. Blagi prezir kasirke, koja je očigledno imala iskustva sa našim razmetanjem novcem i bahatim kupovinama, nikada neću zaboraviti. U nekoj drugoj radnji, namenjenoj turistima, između kolona tužnih babuški pronađoh dva drvena, ručno oslikana vaskršnja jajeta, sa likom svetog cara Solomona. Ispred antikvarijata u Arbatskoj izabrah napuklu porculansku šolju, nepotpun komplet srebrnih kašičica i ram sa aplikacijama od alpake. A u podzemlju metroa, na sivo-mramornoj stanici „Prospekt Marksa“, trostruko preplatih primerak samizdata poete opijenog votkom i deklamovanjem sopstvenih stihova. Ali, još uvek sam imao odviše novca. Radno vreme se bližilo kraju, u Kijevu smo se zadržavali dva dana, već sam mislio da ću rubljama uvećati svoju dečačku numizmatičku zbirku, kada naiđoh na prodavnicu satova.

Sprva poverovah da neću stići da obavim kupovinu jer se u nevelikom prostoru nalazilo mnoštvo domaćih ljudi. A onda uvideh da svi oni zapravo trpeljivo čekaju ispred jedne od tezgi, tamo gde su bili izloženi hromirani, jednoobrazni, digitalni časovnici iz uvoza, na zapadu već odavno po pristojnoj ceni, a ovde, kao i sve sa *druge strane,* veome skupi. Na satove ruske proizvodnje niko nije obraćao pažnju, pa mirno odabrah tri ručna časovnika i jedan džepni, utrošivši novac koji sam imao. Sećam se da su bili iznenađujuće zanimljivih oblika, da je „zenit“ određen za sestru, bio izrazito velikog prečnika, njegov cifarnik je sadržao dvadeset četiri rimska broja, da je drugi bio marke „slava“, treći, sportski, veoma sličan savremenom „svočovom“ dizajnu, a onaj namenjen ocu – četvrtast, elegantan „poljot“, pozlaćenog okvira. Sećam se kako sam izašao zadovoljan, naporedo sa jednim Moskovljaninom koji je neprestano zastajkivao, poput deteta pritiskajući dugmence na svom novom, digitalnom časovniku, zadivljen kvadratićem treperavog svetla sred ručnog zgloba.

Moji pokloni su obradovali rodbinu i prijatelje, a otac je bio dirljivo ponosan na svoj „poljot“. Nosio ga je u svečanim prilikama, prvi put dopuštajući da se njegov klasični, okrugli „tehnos“, na navijanje, sa sedamnaest rubina, dobijen još šezdesetih, za deset godina službe, ponekad i odmori.

– Savršeno radi… – govorio bi s vremena na vreme coknuvši jezikom, upoređujući sekundaru „poljota“ sa početkom Drugog televizijskog dnevnika i dalje odbijajući da uvaži „literarne“ razloge zbog kojih ja svoj časovnik nikako ne nosim na ruci.

DVA

Otprilike godinu dana kasnije, moj prijatelj, sa kojim sam obilazio Grčku, izgubio je na plaži ručni sat marke „omega“. Sedeli smo ispred malog, porodičnog restorana, u podnožju predvečernjih Delfa, pijuckali ohlađenu „recinu“ uz kriške starog kozijeg sira i zelene, koštunjave masline, pričali o onome što smo već videli, o Solunu, Meteorima, Olimpiji, Sparti i Epidaurusu, kada se on setio kako je tog popodneva, pred ulazak u vodu, dole, na obali, skinuo časovnik i odložio ga kraj peškira. Bilo je besmisleno da se vraćamo do mora, ne samo zbog daljine već i zato što verovatno uopšte ne bismo prepoznali tačno mesto u onom bespuću peska i nadolazeće plime. Osim toga, već se smrkavalo, od sunca je ostala tek daleka rumen i isijavajuća toplina u zabatima hramova svetilišta, kiparisi su postajali samo tamnozeleni obrisi, dan se svodio na zriku, vlasnik restorana je poslao unuka da na svaki sto stavi po kopiju antičke lampe. Žiške težanih fitilja natopljenih uljem su titrale. A onda, postojala je i statistika.

– Dešava se… Švajcarska komora za časovničarstvo i Švajcarska federacija proizvođača časovnika naručile su istraživanje, iz čijih rezultata proizilazi da svaki pedeseti čovek godišnje izgubi po jedan sat… – rekao je moj prijatelj, valjda se tešeći.

– Da, događa se… Ali, onda 6i trebalo da makar svaki stoti čovek, jednom godišnje i pronađe taj nečiji, izgubljeni časovnik… A to se, čini mi se, ne dešava… – gledao sam sabesednikov zglob, mesto gde je doskora stajao sat činilo mi se nekako natečeno, kao da je okolno tkivo naraslo i progutalo mehanizam.

– Ne, to se ne dešava… – ponovio je on, imao sam utisak da je levu ruku namerno sklonio pod sto.

– Šta li se zbiva sa razlikom između izgubljenog i nađenog? – pitao sam, gledajući sada u vinovu lozu na terasi restorana.

Naime, kao i obično u primorskim mestima, vlasnik je, u želji da podigne senicu, okovao trsje rešetkastim stubovima od metala. Loza je ponegde, rastući,

„iskipela“ kroz otvore, metal se spleo sa kvrgama i godovima, na mnogim mestima i urastao kao da ga nema.

– Statistika o tome ne govori… – slegnuo je ramenima moj prijatelj, pa je naglo promenio temu, raspredajući o mističnom dobu kada se u Delfe dolazilo po proročanstvo. – Tu je, ispod Parnasa, bio pupak sveta…

Pričao je i pričao, dok sam ja zamišljao kako on sada u sebi zacelo ima strano telo, kako je ona Kortasarova hronopija negde u njemu, kako otkucava, upravlja njegovim damarima, baš kao što one rešetke u vinovoj lozi primoravaju trsje da se ne krivi, da raste pravo, prema tuđim zamislima.

Iako sam sa ocem retko govorio, pa i tada mrzovoljno, detaljno sam mu prepričao ovaj događaj sa putovanja. On se na trenutak zaneo nad onim manjkom, onom razlikom, da bi naglo zavrteo glavom, kao da hoće da odagna neprijatne misli.

– Svašta li tebi pada na pamet… U konačnom zbiru sve je na broju… Matematika je matematika, tu nema proizvoljnosti – rekao je glasnije nego obično, poput čoveka koji pre svega želi sebe da uveri, da zavara.

TRI

Maleni „braun“ budilnik, sa zaštitnim poklopcem, doneo sam iz Nemačke, maja 1991. Smatrao sam da će mi dobro doći na skromnim putovanjima koja sam preduzimao, ne sluteći da narednih deset godina zapravo nikuda neću odlaziti, da neću moći da napuštam zemlju, kao što uostalom nijedna država neće rado primati one što odavde dolaze. Otac je pažljivo, ćutke, razgledao povratnu autobusku kartu na relaciji Beograd-Frankfurt na Majni-Beograd, markice sa prtljaga, ulaznice za galerije, katalog Prirodnjačko-istorijskog muzeja Zenkenberg, desetinu dopisnih karata sa slikama Rubensa, Direra, Boša, Šagala, te jednu veću reprodukciju „Naše Gospe od Frankfurta“ Jana van Ajka, džepni srpsko-nemački rečnik, duguljasti graničnik za knjige, iz Geteove rodne kuće, graničnik sa otisnutim autografom velikog pisca, katalog kolekcije stare umetnosti Muzeja sitne plastike, račun iz prodavnice čajeva i račun iz kineskog restorana, besplatan dvolist o stradanju tamošnjih Jevreja iz Sobe holokausta, brošure Muzeja Dalekog istoka i Muzeja ikona, ilustrovani vodič kroz tropski paviljon Botaničke bašte, program koncerta Bahove muzike za orgulje, „Tokate i fuge u demolu“ izvođene u

Katedrali Svetog Bartolomeja, obimnu monografiju Hajdelberga, originalni recept za kolač sa švapskim sirom iz gostionice „Riter“, moje fotografije kraj spomenika Gutenbergu i ispred živopisnih kuća Zamstagsberga, kuća romantičnih imena: „Crna zvezda“, „Mali i veliki anđeo“, „Zlatna ručica“, plakat gostovanja odabranih dela iz firentinske galerije Ufici, plakat sa detaljem „Blagovesti“ Leonarda da Vinčija, nekoliko etiketa sa vinskih boca, podmetače za pivo i druge štampane dokaze mog tamošnjeg kretanja. Sakupljao sam ih uglavnom imajući naumu da će mi kad-tad koristiti pri sastavljanju priča. Otac je, dakle, sve to veoma dugo razgledao, ali najduže se zadržao upravo nad onim putnim časovnikom i sitno ispunjenim garantnim listom.

– Dobar izbor… Veoma dobar izbor… – ponovio je nekoliko puta.

– Solidna roba… „Braun“ je odlična kuća… Pouzdana firma… Imali smo „braunov“ fen za kosu, služio nam je osamnaest godina… – dodao je provs rivši kakva je baterija unutra.

– Alkalna, uvek stavljaj alkalnu bateriju, druge će procuriti… Nemci su nadasve precizan svet… Tačan narod… Više nećeš kasniti na posao – zaključio je, zapravo srećan što sam najzad, istina u tridesetoj, prestao da kupujem tričarije i počeo da se kućim.

A onda je zamolio da mu kako-tako prevedem uputstvo za korišćenje digitalnog aparata za merenje pritiska, jedine stvari koju je ikada tražio da donesem sa svojih putovanja. Naposletku, kada je tri puta uzastopce probao spravu, izjavio je da sumnja u tačnost trepćućih brojki:

– Ne znam šta mu je, pokazuje previše, baš se odlično osećam.

ČETIRI

U januaru 1992. godine dobio sam poziv za mobilizaciju. Stigao je noću, oko tri časa, kao da je rat upravo počeo, mada možda nikada nije ni prestajao. Moja žena je lako našla sve neophodno, tek što smo počeli da živimo zajedno, u iznajmljenu garsonjeru moglo je da stane malo stvari… Kada sam se, međutim, oko pet, obreo na zbornom mestu van grada, ispostavilo se da ništa nije baš toliko hitno. Iznenada, u podne, pojavio se otac. Izašao |s iz taksija, odmah preprečivši ledinu, kao da se bojao da mu spremljeni osmeh neće potrajati ako ide okolnim puteljkom, noseći zamotuljak koji je pratila majka i moj ručni časovnik.

– Našao sam ga na komodi – započeo je navodno prekorno, mada se videlo da hoće nešto sasvim drugo da mi saopšti.

– Hvala ti – odgovorio sam i gurnuo sat u džep košulje.

U trenutku, on je zaustio kao da će napokon to nešto i da prevali, pa se predomislio. Svejedno. Na suvomrazici je svaka reč bila para, topli oblačak:

– Svi te pozdravljaju.

Pošli smo ubrzo posle toga. I već na autoputu, zahvaljujući okretnosti nadobudnog rezervnog kapetana, zalutali. Docnije se ispostavilo kako je cela jedinica pokrenuta greškom, pa smo ostali svega dvadesetak dana, sprva čuvajući stražu u jednom mirnom selu, da bi nas po istom zadatku poslali u drugo selo, gde su povremeno padale minobacačke granate. Od fijuka do eksplozije ima se nešto vremena. Pred sam povratak, na poslednjoj noćnoj straži, snajperski metak s leđa zario se u brezovo stablo – sasvim blizu moje glave. Zalegao sam u blato. Mirisalo je na trulo lišće. Posle pola časa, kada se osmelih da ustanem, kažiprstom sam opipao vlažnu, rasprsnutu koru, rascvetalo iverje drveta, sluzavu brezovu srčiku, smrskana vlakna godova i u samom dnu hladnoću zrna, kao da diram rupu na sopstvenom potiljku.

Najviše se pucalo kada smo se vratili. Oca sam zatekao sa cigaretom u ruci. U međuvremenu je ponovo propušio. Ne sećam se šta je sve tada rekao, ali mu je onaj izraz lica, onaj izraz kada se nešto zausti pa se ne kaže, zanavek ostao.

Pet

Moja žena je „lonžin“ dobila od svog oca sredinom studija, odmah po izbijanju iransko-iračkog rata. Budući tast je tada proveo svega nekoliko pretoplih meseci radeći na podzemnim vojnim postrojenjima u okolini Mosula, kada su sukobi počeli, pa je gradilište silom prilika zatvoreno. Čitava jugoslovenska grupa je železnicom prebačena u glavni grad, a tast je poslednji dan boravka proveo sasvim neuobičajeno, mimo drugih. Ćerka je studirala arheologiju, pa on nije hteo da ode iz Iraka a da sutra ne može da joj prepriča kako izgledaju ostaci drevnog Vavilona. Rizikujući da zakasni na avion, iznajmio je taksi; zbog ratnog stanja do obližnjeg lokaliteta mileo je pet sati, tamo se zadržao svega jedan sat, a vraćao se skoro sedam časova, prošavši čak dva puta po devetnaest kontrolnih punktova, negde uspevajući da objasni razloge putovanja, negde podmićujući vojnu policiju.

Prelep, damski sat kupio je na samom bagdadskom aerodromu, deset minuta pre poslednjeg civilnog leta, u prodavnici za bogatiju klijentelu, odvojivši za njega priličnu svotu novca. Bio je to jedan od onih tankih časovnika, jedan od onih časovnika koji i svojim večitim izgledom i izgovorom da se prave u malim serijama opravdavaju visoku cenu. Pored svega, pokazalo se da „lonžin“ skladno pristaje nežnom ručnom zglobu njegove ćerke.

Sat je besprekorno radio desetak godina. A onda, valjda zato što ga je moja žena nosila i na teren, biće da se arheološka prašina ipak nekako zavukla u prefinjenu nutrinu, kazaljke su stale. Nisam siguran zašto smo se za njegovu popravku odlučili 1993. godine, u proleće sveopšte besparice. Možda zato što se ništa drugo nije dalo popraviti. Uglavnom, i tast i otac su zdušno podržali naše namere, kao ljudi od tehnike insistirajući da „lonžin“ nikako ne predajemo u ruke „običnog“ već isključivo ovlašćenog časovničara. A takav je u zemlji postojao samo jedan, čini mi se „Avramović“ ili tako nekako, pri kraju Knez Mihailove ulice.

Sat sam na popravku odneo u aprilu ili maju. Videlo se da vlasnik radnje, stariji gospodin sa negovanom bradicom, uživa što mu je poveren takav primerak. Svečanim pokretom namestio je onaj časovničarski okulus, pognuo se, zatim je dugo birao alatku, ili je bolje reći instrument kojim će otvoriti poleđinu, da bi čitavih deset minuta, u opštoj tišini, razmatrao nežni sklop.

– Vaša supruga, rekoste da sat njoj pripada, ima retko divan, izuzetan… – započeo je čitav niz pohvala, birajući izraze i značajno zastajkujući kao da kazuje kakvu poemu.

Nisam bio siguran govori li on tako teatralno zato što ga je „lonžin“ zaista uzbudio ili zato što sve želi da poentira izuzetnom svotom. Ipak, pošto na kraju nije ni spomenuo novac, zaključio sam da nije pristojno ni pitati koliko će koštati popravka. Naprosto se podrazumevalo da se u ovakvim slučajevima ne cepidlači, što se i potvrdilo kada je žena došla da preuzme časovnik. Jedini zastupnik „Lonžina“ u zemlji ljubazno je saopštio vrtoglavu sumu, dabome u devizama, od koje se u to doba moglo živeti i tri meseca, uz sve je ubedivši da promeni i malčice pohaban kaiš.

– Jer, takav sat zahteva… – izneo je kutiju postavljenu bordo somotom – Jer takav sat zahteva nešto sasvim egzotično, manje obično, možda od ove kože polinezijskog guštera varana…

Moja žena se osećala loše zbog tog ne baš neophodnog izdatka. Meni, međutim, nije bilo žao. Ako nismo mogli ništa drugo, makar smo uspeli da popravimo taj dragoceni sat. Jedino sam i dalje strahovao od hronopija,

upozoravajući je da časovnik skine ako na zglobu oseti i najneznatniji svrab ili peckanje.

Popravka „lonžina“ je te godine dugo ostala svetla tema razgovora u našoj kući. Tast nije ništa rekao, lepo se osećalo da mu je milo što smo njegov dar ćerci iznova osposobili, ali je iskoristio priliku da nam opet prepriča svoje ratno putešestvije do Vavilona, ne zaboravljajući nijedan od dva puta po devetnaest kontrolnih punktova. Moj otac se povremeno raspitivao da li časovnik valjano radi, govoreći:

– Ispravno si postupio. Taman. Lepo joj stoji…

Osam godina kasnije, čak toliko mnogo da se sve zbilo izvan ovoga što jednog dana može postati priča, „lonžin“ je opet stao. Nismo ga odneli na popravku. Moja žena je predložila da to učinimo tek kada naša ćerka postane punoletna, časovnik je odredila za poklon tim povodom. Saglasio sam se, kao da 6i bilo drugačije i da sam imao nešto protiv. Jednog popodneva otišli smo kod „Savića“, gde je moja žena odabrala ne toliko skupocen, duguljasti „sitizen“. Pristajao je njenoj ruci, veoma lepo.

ŠEST

Naša ćerka je tokom 1994. godine polomila četiri budilnika. Prvo je stradao onaj putni, „braunov“, raspao se na desetine delova, možda se i mogao ponovo sastaviti prema preciznoj šemi proizvođača, ali nijednu od tri kazaljke do dana današnjeg nismo našli. Ili se to suština, sama srž vremena, negde zanavek zamela, zaturila.

Zatim, bez obzira na to koliko smo se trudili da satove ostavljamo na mestima koja nisu nadohvat ruku naše devojčice, uvek je nalazila način da se domogne predmeta svoje znatiželje. A kada ni to nije bilo moguće, jednostavno bi umiljato zamolila dedu po majci da joj pomogne. On nije imao srca da joj ikada išta odbije.

I tako, prihvativši se novog budilnika, sprva bi zaneseno osluškivala *tik,* pa snažno protresla časovnik, ponovo radoznalo oslušnula *tak,* da bi njime lagano kuckala o pod, sve dok se kućište ne otvori. Pošto je na trenutak-dva revnosno čerpkala po rasutoj unutrašnjosti, vidno razočarana što nema ničega živog, okretala se drugim igračkama. Trpeljivo sam nabavio drugi budilnik, treći sam pozajmio od oca, četvrti od tasta, sećajući se kako sam i ja, u sličnim godinama,

koristeći nepažnju roditelja, rastavio radio lampaš, tako da iz njega nije više bilo moguće izmamiti ni glasak. Naposletku, od uličnih preprodavaca, za svega pedeset novih para, bivših petnaest milijardi dinara, kupismo sat kineske proizvodnje, koji je pokazivao svako drugo doba samo ne ono tačno, usput preglasno zvoneći kada mu se prohte. Međutim, naša ćerka kao da je već naučila da vreme čine samo šarena kutijica, šrafčići, nazubljeni točkići, klatna i opruge. Tako se kineski budilnik zadržao u kući nekoliko godina, uprkos tome što je zahtevao stalne preračune, dodavanje ili oduzimanje, katkad čak deljenje i množenje, ne bi li se došlo do stvarnog ili makar približnijeg stanja.

– Na ovu plastiku čovek ne može da se osloni – izjavio je otac jednom prilikom. – Osposobiću staru „insu“.

Voleo je da popravlja stvari, nije podnosio vrata koja se sama otvaraju, zaglavljene fioke, nepouzdane prekidače, slavine koje kaplju… Često ga je mrzelo da dođe na kafu, izgovarao se bolom u nogama i pritiskom, ali 6i i ovlašan pomen kakvog kvara bio dovoljan da se gotovo odmah pojavi na vratima, opremljen odgovarajućim alatom. I mada se nikada nije bavio tako preciznom mehanikom, vrlo brzo je ustanovio šta je sa starom „insom“.

– Pukla je spiralna opruga… Skratio sam je i sve vratio na svoje mesto… Sada radi, ali mora da se češće navija – rekao je, predajući mi budilnik.

Valjda ne trpeći iole jače zatezanje, ta ista opruga je potom pucala još nekoliko puta. Otac i tast su isto toliko puta skraćivali spiralu, sve dok čitava stvar nije postala besmislena, „insa“ je počela da staje na svakih nekoliko minuta. Upravo onako kako se i živelo u to doba.

SEDAM

Samo nabrajam. Beležim pojedinosti, pokušavam da na bilo koji način izdvojim 1995. godinu, da je razlikujem od prošle ili naredne. Možda će jednog dana zatrebati za pisanje.

Zidni, porculanski sat. Oslikan cvetnim motivima, na prečanski način, sa utegama u obliku šišarki, veoma lep antikvitet, vlasništvo Obrenije Vukadin, starije koleginice moje žene. Uobičajili smo da je posetimo krajem svakog leta. Njih dve pričaju o arheologiji, o terenima, profilima i kotama, ja gustiram odličnu travaricu,

koju naša domaćica donosi iz nekog sela. Na rastanku, u predsoblju, uvek zastanem ispred onog zidnog sata.

– Žuri – kratko kaže Brena. – Mada bi, zapravo, trebalo da ide unazad.

Mali peščani sat. Odnosno deo „toplomer kompleta“. Pesak protiče iz jednog u drugi stakleni mehurić taman onoliko koliko je potrebno da se temperatura žive izjednači sa temperaturom tela. Odličan je jer je dete za sve to vreme mirno, zaokuplja mu pažnju, a dovoljno je čvrknuti ga prstom ako zrna zastanu u grlu. Pošto izvadi toplomer ispod pazuha, naša ćerka obično „navije“ peščani sat, obrne ga tako da se pesak vrati „na početak“, u prvi mehur.

– Ni reči – upozorava me tiho moja žena, ne želi da išta objašnjavam detetu, ne želi da mu kvarim verovanje.

Čovek koji dane provodi stojeći na trgu, uvek na istom mestu. Gledam ga sa prozora biblioteke, već izjutra je tu, posebno kada je sunčano. Neugledan, tačnije, zapušten, kao u pozajmljenoj odeći. Svi smatraju da se radi o čudaku, gradskoj ludi, sumasišavšem. A onda otkrivam načelo. Biće da je prema sopstvenoj senci, prema tome gde ona pada, naučio da izračuna koliko je sati. Nije mu potreban ručni časovnik, ni onaj javni, na zgradi Osiguravajućeg društva, ne mora nikoga da pita koliko je sada… Nema ničeg jednostavnijeg i istovremeno složenijeg. Svetlo i sen. Između – figura čoveka.

– Dobar dan… Kako ste? – javljam mu se otada, uz blagi naklon, prisno, dok ga drugi u velikom luku zaobilaze.

– Dobar dan, dobar dan… Biće bolje… A kako ste vi? – odgovara on nekako ponosno.

Uspenska crkva u Pančevu. Završena 1810. godine, osvećena 1832. Graditelji Gasala i Kverfeld, drvodelja Bahman, gipsani radovi Lang i Šnajdinger, živopisanje zidova Kne, ikonostas i druge ikone slikao je Konstantin Danil. Drvenu građu za zidanje crkve poklonio je Karađorđe. Posebna po tome što zapadna strana ima dva zvonika, odnosno dva tornja. Na svakome, iznad većeg, polukružnog prozora, po časovnik. Jednom, kada sam u Pančevo došao da obiđem strica, šetajući ulicom Dimitrija Tucovića, baš pored porte, primetih da se položaj onih većih kazaljki na satovima razlikuje. Ne mnogo, ne više od pet minuta, ali je odstupanje između severa i juga postojalo, teško je reći koji je časovnik pokazivao višak, a koji pak manjak vremena. Ili, možda, nijedan nije bio tačan, jer je upravo u tom trenutku lasta, što je proletela između dva crkvena tornja, namah nestala, zamakla, kao da se prodenula kroz nevidljivu pukotinu na nebesima.

– A šta ako je taj majušni razmak tek dno raseline koja se od svoda širi prema nama? Širi toliko, već nepremostivo, da je pitanje časka kada će nas ta provalija, taj zjap, sve progutati… – rekao sam Vasi Pavkoviću, čoveku koji voli da prati let lastavica.

Metronom. Natalija, ćerka naših prijatelja, uči da svira violončelo. U svojoj sobi ima metronom proizveden u Francuskoj prema Melcelovom patentu, veoma star, ima mu oko sto pedeset godina. To je sprava koja određuje tempo, neka vrsta časovnika muzičkog esnafa. Natalija mi objašnjava kako uz pomoć ove naprave kompozitor zapisuje oznake, odnosno može da odredi kojim tempom želi da se izvodi njegovo delo. Dodaje da je i Betoven koristio metronomske naznake, mada ne uvek sasvim precizno.

– Osim toga… – osmehuje se Natalija. – Kažu da je jedanput, kada mu je zamereno na toj neodređenosti, odgovorio: „Besmisleno, tempo se mora osećati!“

Žao mi je što, drugom prilikom, nisam od reči do reči zapisao šta mi je sve o metronomu rekao kompozitor Svetislav Božić. Žurnim prestom muzička supstanca se ustupa vetru. Adađo je postojanost, dubina. Iluzijom brzine se nekada prikrivaju lošiji delovi kompozicije, laganim, spokojnijim tempom naglašavaju bolje partije. Ipak, jedne Božićeve rečenice tog malog, usmenog eseja, veoma dobro se sećam: „Svaki časovnik je pejorativ vremena.“

Otac nema naročitu veru u moje pisanje. Ne izgovara, ali znam da misli kako je sve to gubljenje vremena. Imam utisak da me samo reda radi pita šta sada radim, šta to beležim. Često mu jedva odgovorim, veoma retko mu potanko pričam dokle sam stigao i šta sve nameravam. Ipak, jedanput, u zimsko veče 1995. godine, kada sam se zaneo u prepričavanju napisanog i onoga što mi predstoji, mislim da sam bez prestanka govorio pun čas, video sam kako me je osmotrio sa čuđenjem, kao da je prvi put postao svestan žara onoga što me obuzima. Zbunio se. Osećao je da mora nešto da kaže, ali nije bio siguran šta.

– Sačekaj malo… – najzad se setio, ustao je i otišao u svoju sobu.

Kada se vratio u trpezariju, nosio je kutijicu sa nikada korišćenim, tamnozelenim, originalnim „pelikanovim“ naliv-perom.

OSAM

Krajem 1996. godine zvoni na sve strane. Ljudi iznose budilnike na prozore, balkone i trgove. Hiljade, desetine hiljada, možda i stotine hiljada budilnika, prigušuju početak Drugog dnevnika.

Pa opet, kao i uvek, kazaljke na ekranu televizora gluvo klize preko logotipa „sponzora tačnog vremena“…

DEVET

Sedim sa ocem na terasi. Pijemo kafu i pušimo. Ćutimo. Između dve stambene zgrade je pedesetak garaža, nekoliko prizemnih kućica, zatravljena kupa peska, topola, drvo piskavac i divlja višnja. Tu sam se nekada igrao. Tačno znam gde sam zaradio onih sedam kopči na levoj butini i između kojih garaža se umalo nisam onesvestio od prve cigarete. Počinje kiša. Plaha, letnja. Žene izlaze iz dvorišnih kuća, žurno pribiraju veš. Belina nestaje u lavorima. Ćutimo. Jutros su iselili izbegličku porodicu koja se ovde bespravno nastanila, prostor je odavno planiran za gradski parking; s vremena na vreme, kada neko od starosedelaca bez naslednika umre, nadležni ruše objekte. Zdrav crep i cigle odnesu, ostaje krnjav temelj. Odozgo, dvorište liči na velika usta, na bolesnu usnu duplju propalih desni. Ćutimo. Između dve stambene zgrade kisnu luster, ormar, nahtkastna, televizor, tepih, frižider, šporet na drva, delovi čunka, veliki zavežljaj posteljine i olinjali pas koji oko svega toga njuška. Mora da je u rerni ostao tanjir savijače, nešto od doručka. Iseljena porodica nije tu, negde po gradu traži novi smeštaj. Čini mi se da u podrumu imamo parče plastične folije preostale od lanjskog krečenja. Ionako je kasno. Jorgan u dvorištu je već sasvim mokar. Ćutimo. Kiša još jače pada. Međutim, kako nema vetra, kapi ne navejavaju na našu terasu, mi možemo da sedimo, pijemo kafu, pušimo i ćutimo. Iznenada, otac pita:

– Šta u bolnicama rade sa fetusima?

– Molim?! Šta rade sa fetusima?! – zatečen sam. – U kom smislu?

– Znaš li kako postupaju sa plodom u slučaju prekinute trudnoće? Šta čine sa amputiranim nogama ili rukama? Sa operisanim delovima ljudskih tela?

– Ne znam – odgovaram. – Nisam siguran, možda ih negde sahranjuju. Verovatno postoji civilizovana procedura, utvrđen način. Pretpostavljam koliko-toliko dostojanstven?

– Dostojanstven?! – ponavlja otac poslednju reč. – A zašto je onda odstranjeno, oduzeto ljudsko vreme svuda? Prepušteno truljenju do zaudaranja. I vreme je deo tela.

Ćutimo. Kiša posustaje. Prestaje. Ipak, oluci još dugo grgolje, limeno klokoću, šumno vare, pretaču dažd u običnu vodu…

DESET

U uzanom hodniku ambulantnog dela poliklinike, dva čoveka prekraćuju vreme upoređivanjem svojih ručnih časovnika. Ostali su uglavnom usredsređeni jedni na druge, motre, nepoverljivo osmatraju ko bi možda pokušao da uđe preko reda. Jer, medicinska sestra se već poduže ne pojavljuje, ne proziva prema jutros složenim zdravstvenim knjižicama. Čekanje liči na veoma sporu partiju šaha, uostalom i pod je prekriven naizmeničnim, crnim i žutim, poljima vinaspločica. Čekanje podseća na partiju šaha s puno taktiziranja, svako pokušava da izbori makar za stopu bolju poziciju u odnosu na vrata ordinacije. Najzad, kada prethodni pacijent izađe, a od toga na koju će stranu on pokušati da prođe kroz gužvu mnogo zavisi, figure se brzopotezno pomeraju, sve se dešava munjevito, ne poštuju se čak ni pravila kretanja. Najbolesniji obično bivaju odgurnuti. Valjda zato što im zaista nije dobro, nemaju snage da negoduju. Najglasniji su po pravilu oni koji su poslednji došli, ti pouzdano znaju da je u ordinaciju ušao neko ko nije sada na redu. Hodnik ambulante izvesno vreme vri, razmeni se poneka teža reč ili psovka, a onda opet preovladava vrebanje, tiho nastojanje da se zauzme što bolji početni položaj. Zaista, ovaj narod je veštinu čekanja razvio do savršenstva.

Otac kod lekara uvek odlazi sa majkom, ali mu ovoga puta ja pravim društvo. Sitnimo vreme posmatranjem one dvojice ljudi što vreme prekraćuju upoređivanjem svojih ručnih časovnika. Neko ih je pitao koliko je sati i obojica su u isti tren odgovorili, ali različito. Počelo je sa odstupanjem od svega jednog minuta. Zatim se nastavilo nadgornjavanjem čiji je sat tačniji. Lepši. Bolji. Vlasnik „orijenta“ tvrdi da je „seiko“ precenjen. On je nekada imao isti takav „seiko“, njegov sadašnji „orijent“ je kvalitetniji. Vlasnik „seika“ ne popušta ni za živu glavu,

naime, tvrdi on, „orijent“ je samo lošija kopija „seika“. Ređaju se prednosti. Automatik. Štoperica. Datumar. Mesečeve mene. Vrsta nerđajućeg čelika. Broj rubina. Otpornost na vodu. Na udarac.

– Ma, hajte molim vas… – omalovažavajuće odmahuje rukom prvi.

– Odrasli ste, a pričate gluposti… – uvređeno odvraća drugi.

Naposletku, obojica odlučuju da na licu mesta potvrde poslednju karakteristiku, izdvajaju se iz gužve, odlaze u deo hodnika koji je prazan, ispred zatvorene laboratorije, skidaju časovnike i razmenjuju ih. Viđao sam to i ranije. Ali nikada na ovakvom mestu. Obično se u kafani, pri piću, ljudi nadmeću čiji sat može da izdrži veći udar. Ova dva čoveka su, međutim, u ambulanti. Ovamo su došli zato što im nije dobro. Sada jedan besno baca časovnik onog drugog. Drugi čini to isto, samo što srdžbi dodaje i mržnju. Čuju se udari metala o pod. I „orijent“ i „seiko“ su izdržali prvu probu, pa se sve ponavlja. Slučajno obaraju korpu sa gužvama skorelih papirnih maramica i krupnim pahuljama krvave vate. Jako, što jače mogu, i treći put udaraju svojim satovima, ciljajući u polja golog betona, tamo gde su vinaspločice poispadale.

– Premović… Ima li Premovića… – iznenada je sestra nastavila prozivanje prema jutros složenim zdravstvenim knjižicama.

Verovatno je jedan od one dvojice taj Premović. Ali on sada ne čuje svoje prezime, a i da čuje, teško da bi odustao dok ne dokaže da je njegov časovnik bolji, dok ne porazi protivnika, dok ga zapravo ne ponizi. Zbunjenost ostalih pacijenata koristi mršavko koji je poslednji došao. Ponavljajući da želi nešto da pita, samo da pita, ma samo da nešto pita doktora, on prolazi između svih, da bi pored ravnodušne sestre šmugnuo u ordinaciju.

Otac mi tiho kaže:

– Izvedi me odavde… Nije mi dobro…

Napolju je 1998. godina.

Podne.

JEDANAEST

Ispostavlja se da je dobro što sam vrata odneo u podrum. Arhitekta naše nove zgrade nije baš mnogo mario za funkcionalnu meru prostorija. Zato i nije bilo stanara koji se, odmah po useljenju, nije latio sprovođenja izmena. Mi smo podigli

jedan unutrašnji zid, a drugi delimično srušili. Zatim smo jedna vrata okrenuli, jer su bila postavljena tako da se dve trećine ostave nisu mogle koristiti. A druga vrata smo zazidali. Sve ovo je zahtevalo čitav niz manjih intervencija: pomeranje prekidača, skidanje i dodavanje keramičkih pločica, kraćenje i produžavanje lajsni, naposletku i gletovanje i krečenje zidova. Sa vratima viška, odnosno vratima i kutijom dovratnika, nisam imao kud, smestio sam ihu podrum…

Tada skinute zelene roletne vratio sam na prozore pred samo bombardovanje. Svi su zamračivali stanove, pa rešismo da se ne izdvajamo. Svega desetak minuta pre prve sirene, jedna od roletni mi ispade iz ruke, oborivši razbokorenu čuvarkuću na prozorskoj dasci, čuvarkuću dobijenu od prijateljice „za naselje“. Saksija je pala tako da se biljka prelomila u korenu. Šačica rasute zemlje ležala je na podu i dok smo silazili u podrum. Tamo, dole, još te večeri, načinih improvizovan krevet; položio sam jednu policu, a na nju stavio vrata, prethodno skinuvši kvaku. Sve se uklopilo u centimetar. Odneli smo dušek, posteljinu i dečije crteže, ležaj je bio dovoljno prostran za ćerku i ženu. Većinu noći su na njemu i provele. Naš stan se nalazio blizu mosta, a na krovu susedne zgrade, tek sam tada obratio pažnju, stajali su antenski stub, takozvani link, i mnoštvo druge opreme nekoliko televizija. Predveče bih silazio u podrum, sa porodicom ostajao dok ne zaspe, a onda se vraćao gore. Sedeo sam na promaji jer smo sve prozore, prema savetu Vuleta Žurića, iskusnog Sarajlije, otvorili zbog eksplozija. Noći su bile osute zvezdama, neuobičajeno tople za to doba godine. U okolini grada bi zasvetlelo, pa tek onda zatutnjalo. Nisam imao strpljenja da čitam bilo šta duže, pa sam najviše vremena provodio listajući rečnike.

Jedna jedina uključena lampa i blesci na horizontu kao da su otkrivali sasvim nova značenja pojmova.

Sestra je sa decom prešla kod roditelja. Odlazio sam da ih posetim, nekada da donesem štogod sa pijace, jer se otac sve teže odlučivao da ikuda krene. Videlo se da polako odustaje od ove ili one ulice, od glavnog gradskog trga, od obližnje prodavnice… Krug njegovog kretanja kao da se zatvarao. Kada je pričao o detinjstvu, uvek je pričao o ratu. Sada mu se i starost svodila na isto.

Imao je običaj tih sedmica i meseci da na terasu iznese onu kutiju sa nepopravljivo pokvarenim časovnicima i da prebira, prinoseći ovaj ili onaj sat uz uvo. I slušao ih je, kao da nikada nisu stali. Najpažljivije moguće.

DVANAEST

Otac je umro u leto 2000. godine. Bile su velike vrućine. Ponekad se činilo da je sve bilo formalnost. Odustao je od života godinu dana ranije i kao da je čekao da se negde pripreme svi neophodni papiri, da postanu pravosnažni, izvršni. Valjda zato što je odluku već doneo, ponašao se nekako opuštenije, kao da se rešio velike muke. Naravno, tada sam sve to samo slutio. A kako drugačije da objasnim to što sam kod oca odlazio češće nego obično i što smo mnogo pričali. To ranije nije bio običaj. Govorio je satima. O onome što sam znao i onome što sam prvi put čuo. Postavljao sam mu pitanja. I on je odgovarao. Na razne načine, samo ne jednosložno. Pravio je uvode, već sam pomišljao da je predmet razgovora zaboravio kada se on vraćao na tu temu iz nekog posebnog ugla. Pričao je. Zapravo pripovedao. Pomišljao sam i da donesem diktafon ili beležnicu, čak sam mu to i spomenuo. Nije imao ništa protiv.

– Ako… – rekao je. – Možda ti sve ovo posluži za pisanje.

Ipak, sada se gorko kajem, o našim razgovorima nisam sačuvao nikakav trag. Sprečila me je forma. To je već rađeno, to već postoji u književnosti, zaključio sam sujetno.

Otac je moždani udar dobio u bolnici na Dedinju. Oduzela mu se desna polovina tela. I moć govora. Ali bio je svestan punu sedmicu. Majka se smestila kod strica u Pančevu, odatle je izjutra dolazila i čekala u krugu Kardiovaskularne klinike da je puste u očevu sobu. Sestra i ja smo se smenjivali uz nju. Posle nekoliko dana odlučili su da ustanove stvarno stanje na skeneru. Pomogao sam oko prebacivanja u ambulantna kola i zajedno sa njim proveo deset minuta u hodniku bolnice „Sveti Sava“. Mladi lekar je na ta nosila sa točkićima, zapravo na očeve nepokretne noge, spustio tablu sa istorijom bolesti i drugim papirima. Spustio je sve to, kao da odlaže na sto. Nisam ništa kazao, samo sam podigao papire. Otac me je tada poslednji put pogledao sa svešću u očima. Nekako zahvalno. Rezultati skenera bili su poražavajući. Već to popodne zapao je u komu.

Četrdeset dana po sahrani, prema običajima, trebalo je da uzmem neku očevu stvar, odevni predmet ili bilo šta drugo, majci su kazali da se „tako valja“. Odabrao sam klasični „tehnosov“ ručni časovnik, na navijanje, sa sedamnaest rubina, časovnik koji je otac dobio šezdesetih, za deset godina službe. Krajem 2000. godine otišao sam kod „Savića“, da promenim iskrzani kaiš. Rekli su mi da je to veoma dobar sat.

BLIŽNJI

00.53

Mora biti da je prevalila polovina noći kada ga prenu kucanje. Žena se nije ni okrenula. Verovatno je negde daleko sanjala. Jednom, ranije, sedeo je kraj nje i posmatrao kako se meškolji, duto budi, kako s mukom probija skorelu opnu između dva sveta i poput novorođenčeta nevoljko otvara oči u ovome sada.

– Jakove, dragi, da samo znaš koliko sam bila odmakla – rekla je tada mazno, protežući se, ispod pokrivača su izvirila njena malena stopala.

– Zar nije lakomisleno preduzimati toliki put, a unapred znati da si prinuđen na povratak? – pitao je on zabrinuto.

Ili je želeo da sebe, pred istom takvom željom, opravda, zavara.

00.59

Kucanje se ponovilo. Ustao je, napipao filcane papuče, prikopčao vršno dugme prugaste pidžame, izašao iz sobe, oprezno prošao kroz hodnik i duboko udahnuvši, pritajen, stao tik uz ulazna vrata.

Nije bilo neophodno da dugo osluškuje, kucanje se iznova stidljivo ponovilo. Dvoumio se da li da gvirne, strahovao je da onaj, sa druge strane, ne čuje podizanje kapka špijunke, pa da posle mora da smišlja način kako da ga se otarasi – kada je razaznao isprekidan, molećiv naglasak:

– Ima li ovde koga?

– Ima li koga…

– Otvorite…

– Zaboga, otvorite…

I mada nije znao zašto čini nešto tako nepromišljeno – povukao je škrgutavu rezu. Smakao je sitan čeket sigurnosnog, čeličnog lanca. Okrenuo je i verthajm bravu i ključ, pritisnuo hromiranu kvaku, odškrinuo vrata…

Slaba svetlost iz stana, uglavnom od desetina žmirkavih kontrolnih lampica svakovrsnih električnih uređaja, nije bila dovoljna da rastera toliki nakot mraka. Ipak, ubrzo je video, svega dva koračaja ispred njega, nalazio se pognut starac, odeven samo u neku vrstu košulje, od onih bez kragne, do kolena dugačke, raspranog poruba, ispranih boja. Na nogama je imao poluduboke cipele, nezavezanih pertli, prevelike za najmanje tri broja.

– Ovako dockan?! – jedva je procedio Jakov, samo ga je neodređena bliskost posetiočevih crta lica sprečila da ne kaže štogod grublje.

– Praštajte – starac je postiđeno oborio glavu.

01.07

– Dobro… – hteo je da prekrati besmisleno stajanje na vratima, hladna noć se vrzmala okolo golih gležnjeva. – Koja nevolja? Da vam nije pozlilo?

– Ne – uzdahnula je prilika u košulji.

– Hajde, recite… – požurivao ga je Jakov.

– Ja sam se, znate, ja sam…

– Šta? – pitao je Jakov strpljivije. – Šta vam se dogodilo?

– Izgubio sam se! – napokon je starac podigao glavu. – Sišao sam, ne mogu da se dozovem odakle i zašto… Sišao sam i sada ne umem da se vratim…

01.18

Nije bio siguran da je osetio sažaljenje. Opet, nije tek tako mogao da zalupi vrata. Uostalom, kao da ga je već viđao. Nema sumnje da je iz istog ulaza. Sada se već sećao tih upalih prsa, izraženih ključnih kostiju, povijenih ramena, nešto duže, sasvim bele, zamršene kose, tog pomalo zavodnjenog pogleda… Sutra bi mu zacelo zamerili što nije hteo da pomogne susedu, pa još čoveku u godinama.

Odlučio se. Iskoračio je iz stana. Da ne probudi ukućane, obazrivo je zatvorio vrata. Okuražena, iz stotine uglova jurnula je tama, do sablasnih seni oglodavši ionako mršave izglede videla. Potražio je prekidač, ali je on samo zlokobno klocnuo, stepenišna rasveta nije radila, stanari godinama nisu mogli da se

dogovore oko zamene pregorelog automata. Jedini oslonac bio je svetlarnik, ako se tako mogao nazvati prostor decenijama ispunjavan otpacima, naizgled stariji i od zgrade koja kao da je oko njega podignuta.

– Nemojte brinuti – izgovorio je polako, valjda da suzbije sopstveno kajanje. – Na kojem spratu živite?

– Rekao sam vam… Ne sećam se… – odvratio je starac.

– A kako se zovete?

– Ne, ni to ne znam, dobri moj čoveče… Kao da nikada nisam ni imao lično ime… – gotovo je zajecao izgubljenik. – Oprostite…

01.36

Odnekud je vukla promaja. Razvlačila podrumsku memlu, vonj loše opranih kačica za kiseli kupus, ustajali zapah duvanskog dima i spremanja večernjih obroka. Jakov je poželeo da se vrati po prsluk. Ali, tako će samo produžiti ovu neprijatnost. Dosećao se ko boravi na nižim spratovima, a ko na onim više njegovog stana. Poimence ih nije znao. Pitanje je da li se, ikada, sa bilo kojim od tih ljudi upoznao? Verovatno jeste, no svakako veoma davno. Likovi. Da, nekih se lica opominjao. Javljao im se, kada nije bilo druge, u holu zgrade. Jedno od njih je, bez sumnje, pripadalo i tom nesrećniku. Uzeo ga je pod ruku i nasumice krenuo…

Peli su se sporo. Sobne papuče su traparale. Starčeve nezavezane cipele su zapinjale o stepenike. Ulaz se punio muklom lupom.

– Nemate ključeve. Dakle, vrata su ostala otvorena… – rekao je tek da nešto kaže.

01.51

Ni sam nije znao zašto, na narednom spratu se nisu zaustavljali. Starac je teško disao. Možda uzdisao. Jakov se pitao da li je zgrbljen od godina ili mu je rođenje na leđa natovarilo to tužno breme.

Sada mu je bilo jasno da oseća samilost. Ali, zar je morao da pokuca baš na njegova vrata. U ulazu ima preko stotinu stanova. Koliko ima spratova, nije znao.

On je na devetom. Oni gore ga nisu zanimali. Ipak, slutio je, građevina je bila visoka, previsoka. U nekoliko navrata je i nadziđivana. Savremena Vavilonska kula. Sprva su navodno smerno tražili saglasnost stanara, a posle ih niko ništa nije pitao. Bilo je novih poštanskih sandučića, izukrštanih metalnih skela, cvikeraša sa nivelirima i planovima na providno-plavom papiru, čekrka i dizalica, psovki majstora, kamara dasaka za oplatu, dovikivanja tesara i instalatera, grumuljica i grumulja maltera, cevi raznoraznih promera, gvožđa u obliku potkovica i klinova, piljevine, svežnjeva trnaca aparata za zavarivanje, oborenih gnezda, razletelih pera, mrtvih ptica, kazana sa usklobučalim katranom; neprestano su stizali novi kamioni, polegli od armature, blokova i sveže izlivenih, montažnih delova unutarnjih zidova…

Saputnik je ćutao. Samo je veoma čujno disao. Kao da je vas bio satvoren od nečeg šuštavog…

U jednom od ramova svetlarnika nedostajalo je staklo. Jakov je na trenutak ostavio starca. Okolišeći je provukao glavu i pogledao. Grehota. Kao u prozuklom dubu. Namesto bele strži, retki titraji. U dnu gomila svega, svačega.

02.15

Vreme se troši. Iz mehura u mehur bespovratno otiče. Trebalo bi da se odmara. A ne da se po mraku pentra sa ubogim, da besciljno gaca po stepenicama, da se sapliće o blatnjave otirače, prazne vinske boce, kutije, gajbice, pokvarene šporete, provaljene dvosede i drugu starudiju iznetu na stajališta. Najzad, zna li on kuda to idu? Da li je moguće da ovaj nesrećnik nema nikoga od svojte?

– Hadžitanasijević – sricao je natpis sa mesingane pločice.

Starac je slegnuo ramenima.

– Danilo Al. Vidaković, ovlašćeni i zakleti sudski tumač? – jedva je pročitao na narednim vratima.

Starac je odricao glavom.

– Maržik?

– Avramović? Zorka i Svetozar?

– Klašnja? Službenik?

– Sidor Isidorovič?

– Mrsać?
– Šojka?
– S bolom i tugom obaveštavamo rodbinu i prijatelje da je dana…
– Trajan Trajče Trajkoski?
– Zečina?
– Jovan Forcan? Penzioner?
– Milin? Diplomirani inženjer hidrogradnje?
– Ljubisavić, zvoni jedanput dugo? Dinić, zvoni dvaput kratko?
– Ostraćanin?
– Goluban Ćuk?
– 187?
– 188?
– Vavan?
– Petrović?
– Hrane Tomova Rakočević?
– Vivot Justina, udova?
– Zapečaćeno po osnovu Rešenja br. 73829/1997 od strane istražnih organa MUP-a?
– Bumbarašević?
– Perušina?
– Gracijela SavčićSavčić? Prvakinja drame Narodnog pozorišta?
– Rajče?
– 204?
– T. Kastelc? Pilot?
– „Kvadratura“, agencija za trgovinu nekretninama, kupovina, prodaja i zamena, posredovanje sa punom pravnom sigurnošću?
– Rečević?
– Ilić – Uzeirbegović – Horvat?
Imena. Prezimena. Zanimanja.
Imena. Prezimena.
Imena.
Ništa.

02.49

Seli su na denjke prošlih dnevnih novina da se odmore. Koliko se dalo – razabirao je crtu po crtu njegovog lica. Iako među veđama nije imao nijednu od onih divljih malja, beonjače su mu bile mutne, kao da stoleće i više bdiju nad nepreglednim morem nevolje i jada. Opet, sve dalje od vlažnih očiju, popreko čela, duž obraza i okolo usana, biće da bore nisu poticale od starosti već od stalnog, bolnog grča. A kada je on podigao desnu ruku i dugim prstima lagano prošao kroz kosu, činilo se da je koža njegove nadlanice mlada, bez pega, glatka. Zar je toliko dugo bio oprezan, da bi sada olako poverovao tugaljivom neznancu? I kakvi su to predugački rukavi? Nisu li košulje iz sanatorijuma za sumasišavše slične ovoj? Ko je taj čudak? Šta on zapravo hoće?

– Ko si ti? – gotovo da je viknuo Jakov. Upitani se skupio, još više povio.

– Čuješ li? Ko si ti? Ko? Odgovori! – ščepao ga je Jakov za ramena.

– Bližnji, zaboga… Bližnji… – ponavljao je izgubljenik, ili se to po noći prenosila jeka, žalobna naricaljka.

03.15

Nastavili su. Više nije bilo oznaka spratova. Sudeći po proređenosti podrumske memle, mora da su prilično odmakli. A možda otupela ljudska čula obmanjuju, kruženje predstavljaju napretkom.

Ništa se nije menjalo. Porozna vrata stanova delovala su jednako. Zvuci isto.

… košmarno buncanje, brektanje i zviždanje spavača…

… duboko uzdisanje i tabananje onih koji pate od nesanice…

… žestoke porodične svađe…

… zaludna zvonjava telefona…

… plač probuđene, umokrene dece…

… očajničko grebanje kandži i njuškanje zatvorenih, sluđenih pasa…

… preslišavanje studenata…

… prigušeno krkljanje televizora…

… sto, dvesta, dvesta pedeset, trista, trista deset, trista dvadeset – presabiranje uštođevine sakrivene za još gora vremena…

… sukanje talasa nestvarnih dalekih inostranih radio-stanica…

… ulepšano, kićeno pripovedanje dnevnih priča… … upinjanje i upiranje odocnelih ljubavnika… … buk vodokotlića…

Natpisi i urezi na zidovima takođe besmisleno slični. Čak se ni gornji godovi svetlarnika nisu granali jače nego u prizemlju.

Promena se dešavala samo negde u Jakovu. Sa svakim savladanim stepenikom prepoznavao je sve veću prisnost. Nije mogao da objasni, ali je slutio, bio je gotovo siguran – da bi se *on,* bez svog povijenog saputnika, osećao izgubljeno.

03.41

Odozgo se čula brava. Za njom glasovi. Potom se stalo šunjkati svetlo. Zasenjujući snop baterijske lampe zatekao ih je na stajalištu. Ko ga je uperio – nije moglo da se vidi.

– Kuda? – razumeo je Jakov, pošto su se pridošlice dugo došaptavale.

– Gore… – zaustio je žmirkajući, pa je zaćutao kada se dosetio koje je doba noći, šta ima na sebi i kako je odeven onaj do njega.

Sašaptavanje iza snopa svetlosti opet se završilo upitno:

– Tražite nešto? Da niste zalutali?

Sada već priviknut na bleštavilo, Jakov se okrenuo onome do sebe. Sav stegnut, skupljen u dugačkoj košulji, ruku prekrštenih na donjem trbuhu, bližnji je šumno disao i uplašeno zurio, poput ulovljene zverčice.

– Ne, nismo! Znamo kuda idemo! – odvratio je Jakov koliko je mogao odlučnije, gledajući kako se strahu očima njegovog saputnika pretvara u blagodarnost.

– Vidiš da su neke skitnice! Kakvog sve polusveta ima, trebalo bi zaključavati ulazna vrata… – iz šapata se jasno izdvojio jedan glas.

– Jebeš mi mater, grbavi mi je nešto poznat – nadjačao je drugi.

– Ma, pusti ih, zakasnićemo! Obične slute. A vi, nemojte da vas zateknemo kada se vratimo!

Dok su ih mimoilazili – došljaci nisu skretali snop. Još neko vreme se čulo kako uviru u donje spratove, pa je sve iznova utihnulo.

04.12

Ruku podruku. On bezrečno. Onaj ćutke. A možda i nije bilo razlike.

Niko nije prozborio čak ni kada se Jakov sapleo i posekao na rasute krhotine stakla. Krv je punila udlanicu, kapala između prstiju, u pravilnim razmacima obeležavala stazu. Kao da i sam trpi bol, saputnik je pritisnuo isto mesto na sopstvenoj šaci. Liptanje je stalo. Pozleda se celila, nije prošlo mnogo, mesto rane se nije ni poznavalo. Da nije bilo zagasitih tragova na rukavu pidžame, Jakov se mogao zakleti da mu se sve pričinilo.

– Hvala – okrenuo se.

Prilika bele kose je setno prozborila:

– Na malo.

04.34

Valjda je gornji vazduh opijao. Nenavikao na svežinu, Jakov je osećao vrtoglavicu. Nije vredelo ni kada je dopola raskopčao dugmad pidžame. Sve češće se povodio, sve manje je osećao sigurnost, na kraju je izlazilo da onaj vodi njega, a ne obrnuto.

Pribrao se tek kada je saputnik zastao, lagano se sagao, podigao nekakav list, da bi ga prelomio i vršcima prstiju protrljao. Opori miris je budio snagu.

– Limun, tu?! – začudio se Jakov.

– Limun, Jakove – glasio je odgovor. – Biće da nismo daleko…

Jakove?! Neko je sa vrata njegovog doma odavno skinuo pločicu sa imenom. A možda je to i sam uradio. Uglavnom, ostao je samo broj. S druge strane, nije mogao da se seti da je skorije ikome rekao kako se zove…

Spratovi su se nizali. Vreme je negde sigurno nešto i značilo, ali oni kao da su bili izuzeti.

05.11

Tako su se iznebuha i našli pred obijenim, širom otvorenim vratima. Uz razvaljeni okvir bila je saksija sa oleandrom. Do nje i druga – sa drvcetom limuna. Vetar je ovlašno gladio listove.

Prolaz je gledao u svod. Bio je to sam vrh zgrade. Izlaz na nedovršeni krov. Napuštene skele, profili i zglobovi, neupotrebljavani dimnjaci, kalemovi žice, razbacana oplata, podupirači, zarđala testera i rešeto za pesak, gvozdene žile nosećih stubova, natruli konopci, antene, antene, antene, kazan sa skorelim katranom…

Mada načet pri dnu, mada stešnjen građevinom, svetlarnik se ovde granao u zvezde. Gore, u najdaljim rašljama, začinjalo se jutro. Doba je takvo, uveliko će svanuti, a biće još mračno.

Saputnik je izuo prevelike cipele i rekao:

– Zbogom… I hvala… Svega sam se setio.

Bio je nekako blago osmehnut. Povijen prolazeći kroz vrata, u hodu se ispravljao, rastresao je kosu, do nagote smičući košulju sa ramena i leđa.

Negde na ivici vidokruga – šuštavi disaji su se širili u šuštanje pera, ona grba se rastvarala u par velikih krila.

Jakov nije želeo da izlazi. Nije želeo da sa te visine sagleda kolika je dole noć. Vraćajući se, silazeći nazad, u utrobu zgrade, ponavljao je:

– Nemoj da se izgubiš, nemoj da se izgubiš…

Ili su to duboko u njemu odjekivale reči bližnjeg.

RAZLIKE

PRONAĐI I ZAOKRUŽI

CRVENKASTA NIT – GODINA PRVA

Reklo bi se da imam oko šest meseci. Nalazim se na otomanu, položen na stomak, u ne baš priličnoj, golišavoj pozi, kako su nekada fotografisane bebe. Kažiprstom desne ruke zaneseno čeprkam po jednoj od onih, tada omiljenih, serijski izrađivanih zidnih tapiserija, sa takozvanim šumskim, idiličnim motivima. Odmah pored ogromnog jelena, izatkanog na proplanku, jelena koji me netremice posmatra svojim krupnim očima – uspeo sam da iz prediva izvučem končić. Nije duži od dva centimetra. Ali, slutim, ta crvenkasta nit je tek početak velikog posla.

Delujem ponosno. Veoma ponosno…

Čak bih dodao kako mislim da tako ponosno nisam izgledao nikada posle ovog slavnog poduhvata.

OTVOR VELIČINE PETOBANKE – GODINA DRUGA

Sada već sasvim sam, propisno odeven, sedim sred onog istog otomana. Na zidnoj tapiseriji, tamo i ovamo, uokolo izatkanog, nešto manjeg jelena, primetno je čitavo „šipražje“, kao izraslih, zapravo izvučenih končića. I negde tu je otvor, rupica veličine ondašnje petobanke.

Sudeći po izrazu lica, moglo bi se zaključiti da nisam baš najzadovoljniji. To je zbog vidnog čmička na desnom oku, ali i zato što sam toliko truda uložio da na tapiseriji napravim prolaz, a iza svega me čeka – zid. Ipak, noktima sam skinuo ljuspice kreča i počeo da čeprkam po malteru.

Možda je to čeprkanje kažiprstom, ta želja da se sazna šta je iza tapiserija, šta se nalazi iza zidova, svojstvena svakom detetu, a možda je to i neka nasledna osobina. Kako god da jeste, bio sam veoma uzbuđen kada sam pored kreveca naše kćeri, posle više od četvrt veka, zatekao pocepan tapet i rupicu u malteru. Sada uglavnom preovlađuju plastificirani tapeti jednoobraznih mustri, a ne

tapiserije sa naivnim, bukoličkim motivima. Započeta rupica, međutim, bila je ista, ako ne i veća.

Šta je iza zida? Pratio sam „radove“ naše kćeri danima i mesecima, tastovim nonijusom mereći prečnik, sakupljajući okrunjena zrnca maltera, zajedno sa ženom procenjujući koliko je milimetara u dubinu odmakla.

TAVANICA – GODINA TREĆA

Ja, lično, pored okićene jelke, u zagrljaju Deda Mraza. Već tada sam počeo da podozrevam da je Deda Mraz u običnom, civilnom životu, zapravo čika Račić, dobrodušni galamdžija, glumac, očev prijatelj. (Tata je, pre braka, u lokalnom pozorištu tumačio nekoliko uloga, svedoče o tome prečetvoreni plakati na dnu jedne fioke.) Dakle, čika Račića sam video bez kape i bele brade, delimično napuderisanog lica, „pod utiskom znatne količine kuvanog vina“, pa od tada sumnjam: nije li sve to neka velika podvala. Uostalom, čika Račić se neuobičajeno tiho poverio mom ocu:

– Šta da se radi, Todore… Ovo mi je dvadeset sedmi „nastup“ od jutros… Da bi čovek danas zarađivao za život, u istom tom životu je najčešće prinuđen da bude neko druti.

Ponavljam, saopštio je to tiho, ali tada smo u stanu imali malo stvari, pa reči nisu lako trnule, odzvanjale su glasnije nego što su iskazane.

Opet, i pored sasvim razočaravajućeg saznanja, primetno je na fotografiji sa jelkom i lažnim Deda Mrazom: nije da nisam raspoložen. Znam da će na porodičnu proslavu Nove godine doći ujak Rade. A on, odavno pokojni, riđokosi ujak Rade, on me najbolje baca uvis, kako se to kaže: pod plafon…

Stanujemo u centru grada, na četvrtom, poslednjem spratu zgrade sa ravnim krovom. Šta li bi tek bilo da sobe nemaju tavanice?

PUFNE I HORTENZIJE – GODINA ČETVRTA

Na ibarskom keju. Ovde nema šta da se priča. Ta bundica, sa nekakvim pantljikama koje se završavaju smešnim pufnicama, nikada mi se nije dopadala.

Fotografiju nisam pocepao samo zato što sam na njoj u društvu sa vremešnim gospodinom Prokićem. Majka je radila, rođaka u Kraljevu nismo imali, u obdaništu bih uvek „zaradio“ neku prehladu, pa me je čuvala izvesna Latinka, zatim neka žena kojoj nisam upamtio ime, naposletku i Prokićeva supruga, primetno mlađa Mima. Bili su čudan par. Nisu imali dece, jer su se uzeli kada je Prokić već bio u poodmaklim godinama. Njihova dvorišna kućica, u predgrađu, još tada gotovo da je urasla u prave žbunove hortenzija, koje su svake godine zalivali vodom druge boje. Prokić je bio uvek besprekorno doteran, sa kravatom, u odelu od predratnog štofa, sa cvetkom u reveru, u propisno pendžetiranim cipelama. Osim kada bi Mimi pomagao oko zalivanja hortenzija. Tada je, preko svega, imao kecelju. Komšije su podsmešljivo gledale na Prokića. Ali on nije mario, bio je veći gospodin od svih njih, čak i tako, sa keceljom. Mima i Prokić su sedmicama i mesecima većali, pa se i lagano prepirali, kakvom vodom zalivati hortenzije sledeće godine. Uticati na boju cvetova oko kuće kao da je bilo pitanje od najvećeg značaja. A možda u životu i nema mnogo važnijih odluka.

Posle desetak godina, kada je Prokić umro, Mima je najzad popustila. Na njegovom grobu je podizala samo hortenzije onih boja kakve je gospodin Prokić voleo.

SVE REĐE ZRNEVLJE MEHURIĆA – GODINA PETA

Prvi put na moru. Utitrali, topli mol, kao srezan od jednog kamena, fotografija i danas isijava, a na poleđini piše: „Ostrvo Rab, leto 1966. godine“. Odeven sam u mornarsku majicu i kratke pantalone. Sedim na onome velikom što nikada nisam znao kako se zove, na onome od mrkog, punog gvožđa, o šta se namiču užad ukotvljenih brodova. Sedim, okrenut pučini. Kao da nekoga ili nešto čekam. I, mada se to ne vidi, klimatam štrkljastim nožicama.

Posle su mi pričali kako se umalo nisam udavio, tri dana posle tog slikanja, baš tu, na tom istom molu. Hteo sam da zahvatim vodu u koficu, hteo sam da poprskam Lolu, kćerku naših saputnika na letovanju, pa sam glavačke upao u more. Jedva su me blagovremeno izvukli na obalu.

Ja se ne sećam… Samo ponekad, i sada, kada zatvorim oči… kada čvrsto sklopim kapke… kao da lagano ronim… kao da vidim pegave, uznjihane morske trave… pa jato malih, srebrnih riba, kako se panično deli, kako se razmiče levo i

desno… dok zrnevlje mehurića postaje sve ređe i ređe… a negde na samom dnu, kraj odavno potonule barke, raznizanih rebara, do pramačnog natpisa „DANICA“ utisnute u fini pesak… negde na samom dnu, ravnomerno dišu školjke, puće se dve ili tri sase i jedna jedina morska zvezda širi crvenkaste ruke…

NEVEROVATAN DOGAĐAJ – GODINA ŠESTA

Uspomena iz Vrnjačke Banje. Odmah pored hotela „Partizanka“, višedecenijskog odmarališta pregalaca Državne bezbednosti i Ministarstva unutrašnjih poslova, poluzatvorenog tipa, doskoro se nalazila čuvena fotografska radnja Dragog Krčmarevića. Dečaci su mogli da biraju žele li da budu „ovekovečeni“ u stilizovanim kaubojskim, indijanskim ili meksičkim odelima. Odabrao sam ovo poslednje. U to doba Meksiko je bio na glasu zahvaljujući crnogorskim pevačima Slavku Peroviću i Nikoli Karoviću. Zahvaljujući njima ili Titu koji je voleo ovakvu vrstu muzike. I predsednik se rado slikao sa sombrerom, istina u smokingu. Ipak, tek godinu dana docnije shvatio sam da je to sebi dopuštao isključivo u manje zvaničnim situacijama. Jedini put kada sam ga video, dok sam stajao u špaliru školaraca, duž ulice koja je vodila ka Fabrici vagona, dok sam mahao papirnatom zastavicom države, Tito je bio gologlav, delovao je manje opušteno, možda umorno. A biće da mu se nije dopala ni ta naša sumorna ulica. S desne strane oivičena čađavim halama železničke ložionice, po vasceli dan preznojenih prozora, uzdisanih dimnjaka. S leve strane obrubljena naherenom ogradom starog gradskog groblja, prepunog mermernih svedočanstava postojanja gradskih zadužbinara, oficira Kraljevske vojske, predratnih trgovaca i Rusa pobeglih od Oktobarske revolucije. Uglavnom, zalud smo mahali, Tito je gledao samo napred, a repata američka limuzina bez krova – prohujala je kao kometa.

Kasnije, mnogo kasnije, fotografisanje u Vrnjačkoj Banji, u meksičkom odelu, ubrojao sam u neverovatne događaje. Spomenuo sam ga u jednom rukopisu. Uopšte, čini mi se da rukopisi zavise od neverovatnih doživljaja…

Zato mi ni sada nije jasno zašto sam lane, dok sam sa kćerkom bio na karnevalu u Kotoru, jedva pristao da se slikam sa maskom kupljenom ispred palate porodice Beskuća. Zašto sam jedva pristao na još jedan neverovatan događaj? Valjda sam mislio da je to isuviše neozbiljno.

KARTA, BUKVAR I OLOVKA – GODINA SEDMA

Majka se očigledno brižno postarala za besprekornu frizuru, za belu košulju, za teget džemper sa ovalnim izrezom…

Ali, ja sam na toj fotografiji, na kojoj kao da su se tonovi sepije zavukli u svaku slobodnu poru… Ja sam na fotografiji snimljenoj povodom polaska u prvi razred, sa ogromnom kartom države u pozadini, one države što sada ne postoji… Ja sam na fotografiji gde je i karta na kojoj je Ildžo, strogi nastavnik geografije, preterano pomno zaokružio Kraljevo… Ja sam na toj staroj fotografiji – vidno uplašen. Ispred mene je otvorena knjiga, verovatno bukvar. Po ondašnjoj, uobičajenoj scenografiji: desnom rukom držim sasvim novu grafitnu olovku. Tačnije rečeno, stežem olovku tako snažno, toliko grčevito, da su mi članci prstiju pobeleli… Da, toliko sam uplašen, čini se da bih pao pod klupu ako se ne bih držao za olovku… Ako navodno ne bih pisao…

– Hajde, brže, šta ste se stisli! A ti, mali?! Kud si krenuo sa tom olovkom? Ostavi je na klupi, trebaće sledećem! – viče nastavnik Ildžo, slikanje je upriličeno u kabinetu za geografiju, prvaci se smenjuju po njegovoj komandi.

I sada bi se moglo reći isto. Velike ili male karte iza leđa se menjaju, šire se ili smanjuju, reke poplave poput nabreklih vena, pa ispresecane granicama deluju kao da su iskapale, neko nešto, s vremena na vreme, preterano revnosno zaokruži, toliko revnosno da su nam karte prosenile, uzduž i popreko su izrovašene, a ja bih pao od straha da se ne prihvatim olovke. Sručio bih se od straha ako ne bih pisao.

– A ti?! Kud si krenuo sa tom olovkom?! – kao da i sada čujem nastavnika Ildža, što nam je i za najmanju grešku krvnički „izvlačio“ zulufe.

PISAK ZLATNE TRUBE – GODINA OSMA

Roditelji su me vodili na koncert šlagera upriličen u Domu JNA, jedinoj većoj sali u gradu. Na slici, opervaženoj makazama sa cikcak sečivima, gledam kako me samo dostojanstvo sprečava da ne zaplačem. Naime, jedva desetak minuta ranije – otac je zamolio člana orkestra iz Beograda za dopuštenje da probam da duvam u trubu. Bilo je to doba kada su muzičari i posle završenog koncerta ostajali na sceni

u razgovoru sa publikom. Punački čova je velikodušno, uprkos mojoj neverici, pružio instrument. I, napućivši se, rekao:

– Što da ne, neka proba… Sinak, tehnika je sledeća, ovako namesti usta i samo duni… Iz sve snage, momčino!

Upinjao sam se, zapinjao sam celim telom, ali iz zlatne trube nisam uspeo da „isteram“ nikakav zvuk. Čak ni običan pisak. Takva prilika! Bogovska prilika da makar svirnem! Još pred svedocima. Međutim, nije se dogodilo ništa… Muzičar je prekinuo moje muke, presudivši:

– Nije ovo za njega. Bolje neka proba sa udaraljkama. Nisam plakao. Odnosno, jedva sam se suzdržavao da ne plačem, jer sam mislio da sam već odrastao. Opet, toliko mi je bilo krivo… Toliko, da i sada, dok se prisećam te zlatne trube, samo što ne zaplačem. Pa se i suzdržavam iz istog razloga. Sprečava me jedino to što mislim da sam odrastao.

SVEĆICE I SIR STRUGAN „NA KONČIĆE“ – GODINA DEVETA

Ipak, plamičke svećice sam uspevao da razduvam. Rođendanska torta. Šteta što nijeu boji. Sendviči sa sirom struganim „na končiće“. Rođendan je na samom početku jula, „pada“ u doba letnjeg raspusta, pa se makar četvrtina zvanica ne odazove. Neki su već zaboravili, mada je od poslednjeg školskog dana prošlo svega desetak dana. A neki su otišli na letovanje, zanimljivije im je da se jure po gradskoj plaži kraj Ibra i po Pljakinom šancu, ili da, docnije, posećuju novootvorenu robnu kuću „Beograd“, te sluđuju prodavce besomučno se vozeći prvim pokretnim stepenicama u gradu, a još docnije da besposleno stoje, svak na svom mestu duž šetališta, ispred prodavnice „Varteks“, naspram „Pozamanterije“, na ćošku, kod „Kolonijala“, ispred bioskopa „Sutjeska“, oko lipe… Makar četvrtina zvanica se ne odazove… To je, međutim, za slavljenika, u tim godinama, tužno. Veoma tužno.

Ali nije nekorisno. Na neke stvari čovek treba blagovremeno da se navikne.

VELIČINA SVETA – GODINA DESETA

Kod brata u Višegradu. Gradić, a meni se čini da je središte sveta. U pozadini je čuveni most. Ćuprija. Ogromna je. Volimo da sedimo na kamenoj klupi, takozvanoj „sećiji“. Toliko vekova, od jutra do večeri, svi kao da samo tuda prolaze. Kao da je tu ona jedina tačka susreta i razmimoilaženja.

Tog jutra smo, veoma daleko, a zapravo samo nekoliko kilometara uzvodno, pecali ribu na ušću Lima u Drinu. Ne znaš da li je bilo više mladica ili zapenjene vode. Posle se gradić premetnuo u kasabu, ćuprija se nekako skupila, a riba se proredila. Ili su se oči smanjile, nisu u stanju da išta više posmatraju kao veliko.

Strašna je ta „očna bolest“ poimanja sveta. Počne tako što misliš, čak navodno utvrdiš, da nije veliko ovo, pa ono, zatim i da ono do onoga nije ništa naročito… I tako redom, sve oko tebe se smanjuje, skuplja se, a zapravo ti postaješ sve manji ili sve manje radoznao, u svakom slučaju sve manje spreman da budeš opčinjen – tačno onom brzinom kojom i odrastaš.

ZEC – GODINA JEDANAESTA

Sestri je sedma. Stisli smo se na kauču u dnevnoj sobi, kao da se trenutak pre nismo svađali do granice tuče. Često se igramo „plovidbe“. Rasklopljeni kauč je lađa, mi smo posada. Na „palubu“ natovarimo sve neophodne potrepštine. Razvijamo jedro od stolnjaka za svečane prilike. Od klupčića vunice i maramica pravimo brodske zastavice. Kroz durbin od uvijenog lista starog kalendara osmatramo obale. Po lepom vremenu se protežemo, pa trpimo vetrove i udare talasa, borimo se protiv „gusara“, krmanimo tačno prema školskom atlasu, u plave površine okeana „upisujemo“ novootkrivena ostrva, arhipelage i kontinente, uprkos upozorenju roditelja da smo upropastili udžbenik… Samo što mlađa sestra sve ređe pristaje da bude „mali od palube“.

Sedmicu posle ovog snimka otac sa pijace donosi zeca. Zatim, prvi put u životu, otvara *Narodni kuvar.* Čak sprema i marinadu od maslinovog ulja, limunovog soka, majčine dušice i lovorovog lista, te slaninicu za špikovanje, stavlja krompir da se kuva, a mene šalje kod sodadžije:

– Pazi na sifon! Imaš i za klaker, ali da požuriš!

Međutim, kada sam se vratio, zec je još uvek izvirivao iz cegera. Otac nije smogao snage da mu prekrati život. Ručali smo samo krompir „na četvrtine“ i slaninicu uzalud naseckanu za špikovanje divljači. Sveža soda je šuštala u čašama. Ručali smo slatko, da ne može biti slađe.

Zeca smo čitava tri meseca držali na terasi, u starom loncu za otkuvavanje veša. Brigu o njegovoj ishrani preuzeli smo sestra i ja, sate smo provodili posmatrajući uzdrhtalu krznenu gužvicu. Kada ga ništa više nije moglo zadržati u loncu, zeca smo poklonili prijateljima na selu. Zahvaljujući njemu i sada tačno mogu da se podsetim šta je ono što nekada nedostaje ljudima – šta su pravi otkucaji srca i šta je prava vlažnost oka.

DOK MEHANIZAM ZUJI – GODINA DVANAESTA

Od novčanog dela nagrade za dvadeset godina rada, otac je majci kupio prsten, a za sve nas fotoaparat marke „kijev“. Uživam da pravim „velike“ fotografske eksperimente. Na sto stavljam knjige odgovarajuće debljine, na knjige aparat, zatežem malu polugu za automatsko okidanje, i dok mehanizam zuji – žurim da zauzmem što neobičniju pozu. Sada su to desetine loše izoštrenih i nevešto kadriranih slika. Negde me uopšte i nema, toliko sam omašio. Vidi se samo naslon otomana i zid. Možda baš onaj isti zid gde je nekada stajala tapiserija sa izatkanim jelenom.

Ali, onda… Onda sam mislio sasvim suprotno. Upisujem se na kurs fotografije, u okviru dodatne nastave iz opšte-tehničkog obrazovanja. Lutam gradskim parkom u cilju „beleženja“ detalja sveta. Iskrivljeni borovi, trofejna haubica „Škodini zavodi – Plzen“ i dva brdska topa dovučena na plato ispred Gospodar Vasinog konaka, poprsja narodnih heroja, šišarke, opali listovi, izmileli mravi… Pa odlazim da slikam zagonetnu vilu preko puta kuće doktora Jovića, obraslu u bršljan, odakle se neprestano čuju zvuci klavira, mada su prozori uvek zatvoreni… Krišom pravim i fotografije bivše Kneževića kuće, najlepše u gradu, sve se propinjući, pošto je opasana zidom od kada je pretvorena u Opštinski komitet… Jednom, sa ulice, kroz prozor, mada ti snimci nisu uspeli, fotografišem i rukom oslikanu tavanicu u kući Dimitrijevića, gde je, kažu, i kralj Aleksandar odsedao… Na kraju preduzimam i „daleka putovanja“, do takozvane francuske kolonije, niza

jednospratnicau kojima su nekada davno stanovali francuski inženjeri zaposleni u Anonimnom društvu avijatičarskih radionica „Luj Brege“…

Čak svima saopštavam kako sam rešio da budem profesionalni fotograf. Ta vest ukućane veoma raduje. Nije ni čudo, pre toga sam bio čvrsto rešen da postanem profesionalni bubnjar.

STATISTIČKI PODATAK – GODINA TRINAESTA

Šta bi bilo da nema naših majki koje sprečavaju da se išta baca? Šta bi nam ostalo da nema naših čuvarnih majki i naših brižnih žena koje ne dopuštaju da se bilo šta rasipa? Svet bi se sveo na fasciklu, na prašnjavu kutiju smeštenu na vrhu ormara, na odbačeni kartonski kofer u podrumu, na nahtkasnu koju niko ne otvara, na prazne, obrnute tegde u špajzu na šatulicu krcatu sitnicama, na fioku ili dve uspomena.

Nama, kao, ništa ne treba. Prerasli smo. Prevazišli smo. Imamo svega. Na rečima nam nije stalo ni do života. Bahati muški soj. U suštini mnogo patetičniji od tih, kako ih mi nazivamo „tugaljivih“ stvarčica. Nedostaje nam samo prostor. Da se širimo, razmećemo i prskamo od samozadovoljstva.

Zahvaljujući majci ostao je rendgenski snimak zuba, snimak na osnovu kojeg su stomatolozi konačno utvrdili da će mi obe mlečne trojke u gornjoj vilici ostati za ceo život. Odnosno, da će trajati dok budu trajale, jer nema šta da ih potisne.

– Dešava se, nije to tako strašna anomalija… – rekao je doktor Ljubo, zvani Konj, poznat po tome što je imao laku ruku za vađenje zuba.

To ili nešto slično je saopštio zaprepašćenim roditeljima, pa je životni slučaj žvrljopisom, pa još na latinskom jeziku, zaveo u statističke podatke.

Ovog poremećaja sam se dugo stideo, navika da se ne osmehujem bez velikog razloga zanavek mi je ostala, a onda sam, negde posle tridesete ili trideset pete, stao da se hvalim:

– Znate, ja i sada imam mlečnjake!

NE BAŠ SLAVNO – GODINA ČETRNAESTA

Mislim da sam se te godine prvi put zaljubio. Ne baš slavno. Vidi se to na svim fotografijama iz tog doba. Ja namršten. Ona nije ništa primetila. Moglo bi se o tome opširnije, ali ne bih da ona pročita…

Valjana priča je uvek dobra zato što je nešto u njoj rečeno do najmanje pojedinosti, ali i zato što je taman isto toliko prećutano, nije opisano, pa čitaocu, kao i piscu, ostaje prostor da zamišlja. Rečeno je precizan splet kapilara, vena i arterija… Domaštano je ono važnije – krv koja tuda kola, vri, uzburkava, svuda dopire, snabdeva i moždane ćelije i one ništa manje važne u jagodicama prstiju. Kao i u ljubavi…

Da sam ne baš slavno zaljubljen primetio je samo Sašin otac, komšija Gavrilo. Tvrdio je da to moram odmah da prebolim. Posle je, kada se „zarazi“ duša, kasno. Imao je „okce“ za takve slučajeve, nagledao ih se po kafanama. A on je, komšija Gajo, voleo kafane. Bio je veseljak. I voleo je da mu u kafani sviraju Cigani. Najviše od svih: ćemanista Aco Nameštalka. Taj Nameštalka je bio sitan, neugledan, proređenih zuba… Pa mu je takva bila i violina, oguljenog laka, često bez jedne žice, zalomljenih čivija, dok je gudalo izgledalo kao da će svaki čas da se prekine. Ipak, Aco Nameštalka se izdvajao od drugih muzičara po besprekornim maramicama za podbradak. Imao ih je na desetine u kutiji violine. Svaka je bila čista, popeglana, namirisana, ali je svaka bila i drugačija. U duhu gesla: „Mušteriju valja poštovati: jedan gost – jedna maramica“.

– Moliću, kakav „dezen“ preferirate? Hoćemo li „na pepito“, „na tufne“, „klot“, „beli vez“, „pokrstice“, izvoljevate li određene boje… – pitao je Aco Nameštalka, smrtno ozbiljno, kao da ugovara repertoar u sali Kolarčevog univerziteta.

Komšija Gajo nije bio nesrećno zaljubljen, voleo je da mu Aco Nameštalka svira koristeći za podbradak maramicu „na sićano, na biber tufne“.

OBJEKTIV – GODINA PETNAESTA

Kako sam tada čitao! Naprosto su mi oko ponoći otimali knjigu iz ruku, jer se u školu išlo izjutra. Ali, ja sam, ubeđen da se toga niko na svetu još nije dosetio, ja

sam krišom od roditelja, u prodavnici elektrouređaja „Radioton“, kako za džepnu lampu nisam imao novca, nabavio četvrtastu bateriju i onu malu, najmanju sijalicu. Naveče bih je udenuo između „plus“ i „minus“ pipka, te sam nastavljao ispod jorgana, gušeći se usled nedostatka vazduha. Na svakih desetak minuta morao sam da se otkrijem i da duboko udahnem. Mnogo vremena kasnije, o tome sam pisao upoređujući ovaj svet sa mestom gde se samo uzima vazduh za književnost. A svet književnosti sa mestom gde se dobija vrtoglavica.

Te godine sam bio bled. U fotografskoj radnji ‚Norbić“, gde smo obično razvijali slike, majstor je širio ruke, pravdao se da ekspozicija nije dobra, a možda i aparatu nešto nedostaje. Pitao je, sumnjičavo:

– Da se nije razdesio objektiv? Otac se uvredio. Samo je rekao:

– Pazite šta pričate! To je „kijev“!

NEŠTO DRUGO – GODINA ŠESNAESTA

E, onda sam prestao da čitam. Kod ‚Norbića“ su rekli:

– Vidi, vidi, ekspozicija se popravila!

Bolje fotografije su razveselile moje roditelje, ali ih je rastužilo to što sam knjige prestao da uzimam u ruke, čak i one koje su bile neophodne za školu.

Posvetio sam se slušanju ploča. Slušalice su bile retkost, pa sam od Ljubiše kupio antifon u koji su priručno bili ugrađeni zvučnici od tranzistora.

Slikao sam se sa Kepom, bubnjarem grupe „Smak“. Prišao sam mu posle tradicionalnog novogodišnjeg koncerta, ne verujući samom sebi da izgovaram:

– Kepo, mogu li da se slikam sa tobom? Kepo je bio raspoložen, odgovorio je:

– Možeš.

Uopšte, veoma često sam zapadao u takozvane čitalačke periode, i iz njih naglo istupao. Pa i kada sam počeo da pišem – dugo sam odbijao pomisao da sam pisac. A nije me ni do sada sasvim napustila stara želja, čak se nekada i ponadam kako nije kasno da postanem profesionalni fotograf ili bubnjar.

Biće da je za pisca dobro da neprestano želi da bude nešto drugo. U američkim filmovima pisci od najranije mladosti pouzdano znaju da će biti pisci. Nisam sasvim siguran, ali mislim da je to prilično opterećujuće.

ODLUKA I ZAOKRUŽIVANJE – GODINA SEDAMNAESTA

Ovde je toliko fotografija, moram da zažmurim i izvučem jednu, kao kada se izvlači koverat srećnog dobitnika. Dvoumim se, predomišljam se, posežem za jednom, naglo odustajem, uzimam drugu, opipavam, pa ipak gvirnem kroz pritvorene kapke, opažam da bi možda bila bolja treća… Tako je to u tim godinama… Svega mnogo, najteža je odluka… Koja je priča vredna spomena? Kako izabrati iz obilja?

Uopšte, šta je to što odlučuje koja će fotografija biti udenuta u album, u ram ili u medaljon, a koja će večito ostati u kutiji od cipela? Da li je presudna želja kako će nas jednog dana videti? Kako ćemo se prikazati drugima?

Ili je važnije da sve bude kako i jeste? Kao u onoj igri za oštro oko, u enigmatskim časopisima, gde se dve sličice, štampane jedna do druge, ne podudaraju baš u detalj, pa je zadatak pronaći i zaokružiti pet, deset ili dvadeset pet razlika. Pri čemu je to prihvatljivo sve dok se nalazi u okviru časopisa za razonodu. Ali, kada se pronalaženje i zaokruživanje razlika proširi na ukupan život, onda bivate proglašeni ludim.

Kao što su ludom proglasili onu gospođu Panić, koja je po vasceli dan išla gradom i ružom za usne srčano zaokruživala uočene razlike: sprva crtajući te svoje velike krugove, boje zrele višnje, po naslovnim stranicama novina izloženih na trafici, oko prozora u prizemlju komšiluka, pa oko umrlica pribodenih na stablima drvoreda, na kraju i po bistama narodnih heroja u parku (što je više puta rezultiralo privođenjem u stanicu milicije). Ipak, sve je postalo previše ozbiljno od kada je muž gospođe Panić znao da se probudi lica umrljanog karminom, jer mu je žena cele noći besomučno zaokruživala lice.

– Trljaj, trljaj… Ali, ti odavno nisi onaj čovek za koga sam se udala – rekla mu je dok se umivao.

Pa i ta bi „razlika“ ostala u krugu porodičnih nesuglasica da Panićka nije nesuvislo počela da prilazi ljudima na ulici, da iz tašnice krišom vadi „patronu“ ruža zausne, te da ih pred svima, dok se oni što se razlikuju još nisu ni snašli, sasvim upropasti bojom zrele višnje. Sve prateći usklikom:

– Ha, mislili ste da nisam primetila! Jedno pričate, drugo radite! Mislili ste da od mene možete išta da sakrijete!

A kada je to učinila jednom političaru, predsedniku opštine ili komiteta, šta li, pod izgovorom da se taj „čak ni slučajno ne može podudariti sa čovekom“,

odvedenaje naposmatranjeupsihijatrijsku ustanovu. Odakle se nije vratila. Izdahnula je jednog jutra, naga, sasvim prekrivena slojem karmina, mora biti da je razliku „zaokruživala“ cele noći, počela je od sopstvenih usana, pa je spiralno nastavila preko obraza, čela, vrata, grudi i sve je to radila dok je na telu bilo iole slobodnog mesta.

ZAVESICA CRNE KOMORE – GODINA OSAMNAESTA

Sličica za ličnu kartu. Previše stroga. Fotografije za isprave podrazumevaju ozbiljnost. I pored toga što je država, koja te lagano zavodi u svoja dokumenta, u obrasce i u poveznice, sasvim neozbiljna. Ali, to se otkriva tek docnije, kada je kasno, kada nema povratka…

Pre svega toga – majstor, već nezaobilazni Čorbić, iza tvojih leđa razvija platno modre boje, koje je odličan kontrast licu, a skriva, ne samo paučinu već i sav onaj krš u njegovoj radnji. Pa Čorbić, na naročit, „umetnički način“, sa dva prsta, krajnje strpljivo rasporećuje nabore pozadine. Platno je puno prašine i, gledano prema suncu, u vazduhu se oblačaju sićušne trine…

Zatim, Čorbić govori da se ispraviš. Ti zveraš uokolo, posmatraš sve te silne uzorke fotografija na zidovima, tuđe fotografije za đačke knjižice i za pasoše, tuđe fotografije za vozačke dozvole i iz vojske, tuđe fotografije sa venčanja i za umrlice, tuđe fotografije na porculanu, za nadgrobne spomenike, gledaš sve te prizore i postaje ti jasno da se sve to i od tebe očekuje. Ovim ili nekim drugim redom…

– Ne zevaj okolo! Pritvori usne, ne trepći, gledaj u aparat! – naređuje majstorČorbić.

I ti pristaješ i na to. Pritvaraš usne, ne trepćeš, gledaš u aparat, lepo vidiš, kroz objektiv, sa one druge strane, kako se zavesica unutra, zavesica crne komore, načas otvara, pa naglo zatvara. Ne vredi ti da se cimaš, osećaš kao da je neki nevidljivi deo tebe zanavek uhvaćen u stupicu. Sve ovo prati jedan odsečan škljocaj i zadovoljno coktanje majstorČorbića.

Sledećeg dana, dok ti predaje četvrtinu plavog koverta sa četiri fotografije za prvu ličnu kartu, majstor-Čorbić i dalje zadovoljno cokće jezikom. Gleda te, merka poput lovine, kao da razmišlja koliko li će ubuduće imati posla sa tobom… Gleda te, vrti glavom, kao da hoće da kaže kako si tek počeo… Ipak, uručujući ti četvrtinu

plavog koverta sa sličicama za prvu ličnu kartu, majstor izgovara samo jedno teatralno:

– Čestitam!

Odgovaraš:

– Nema na čemu!

Ako se setiš, ako nisi previše zaprepašćen.

MANJAK LEPKA I TREĆINA PEČATA – GODINA DEVETNAESTA

I kao da sve biva onim redom… Slikali su nas na poligonu, zajapurene, posle besmislene vežbe postupanja u slučaju atomskog napada. Kao da je svrha bila zalegnuti u što veće blato. To, navodno, čvrsne regrute.

Međutim, fotografija u vojnoj knjižici nije bila dobro zalepljena. Četni ćata prethodne klase štedeo je na lepku, ne bih se iznenadio da ga je nosio kući, kao što je prilikom svakog odsustva raznosio šta stigne: zelene peškire, kutijice spajalica, čaure sa bojevog gađanja, pertle, viškove sledovanja suvog obroka ili ulje za podmazivanje zatvarača.

Uglavnom, slika je ubrzo otpala. Ostao je samo štampani kvadratić i jedna trećina pečata Komande jedinice. Na tom delu pečata nešto piše, ali to nešto nije dovoljno da se razume šta je stvarno, uistinu, u onom krugu pečata bilo.

JEDAN POTEZ RUKOM – GODINA DVADESETA

Kao student voleo sam da odlazim u Kinoteku. Trudio sam se da gledam filmove „redom“, kao kada bi se književnost proučavala od one istočnih civilizacija, preko antičke i tim sledom. Neke kadrove nemih filmova i sada vidim. Reči se slute. „Govore“ samo krupni izrazi lica, uglovi kamere, kratka osvetljenja, igra dugih senki po zidovima… Tako je, mada sasvim obrnuto, i kada se piše. Govore jedino izrazi, uglovi i kratkotrajna svetlost kojom reči iznutra zare, da bi nastavile da se međusobno, stokratno, senče, a sve što je vidno – samo se sluti.

Kao student voleo sam da odlazim u Kinoteku i na Kolarac. Na vratima su nas propuštali besplatno, čim uđu svi oni koji su imali karte. Nekada se dešavalo da

nas previše „promakne“ u veliku salu, pa se sedelo i na podovima partera ili balkona. Sećam se da je tako bilo prilikom izvođenja Betovenove Devete. Posle je izašla slika u „Politici“, širok kadar, krcata sala, mladi ljudi koji postrance sede ili stoje… Bio sam negde među njima. Ne, ne bih mogao da kažem da se u mnoštvu vidim, ali se dobro sećam tog uzbudljivog koncerta…

Nekada se, kada sastavljam priču, setim dirigenta Devete. Ispred sebe nije imao partituru, pa opet, prozivao je instrumente tako lako kao da čita note. Jedan potez rukom i ustajali su ponosni, gromki timpanisti; jedan pogled i javljala bi se krhka pikolo flauta; snažan zamah i gudači bi se uzrojili; pa bi onda samo prstom uperio u fagot, koji bi se oglasio zvukom starim stotine godina… A onda svi zajedno… I hor… Ljudski glasovi… „Oda radosti“.

PESME – GODINA DVADESET PRVA

Napisao sam desetak pesama. Pokušao sam da ih objavim. Odnosno, prvih pet sam poslao uredništvu jednog književnog časopisa. Nisu ih štampali, ali je taj časopis uskoro počeo da mi stiže na kućnu adresu. Smatrao sam da su presudile nijanse, da je malo nedostajalo, da me imaju „u vidu“… U svakom slučaju, bio sam ponosan. Poštara sam svaki dan značajno propitivao:

– Da li imate nešto za mene?

A onda sam, posle svega nekoliko meseci, načinio grešku. Najpažljivije moguće prekucavši preostale pesme, svemu sam priključio i propratno pismo u kojem sam uredništvu zahvalio na pažnji. Ne samo da ni te pesme nisu objavili, nego je postalo i očigledno da sam greškom dospeo na spisak saradnika, pa su prestali da mi šalju časopis.

Tako sam prestao da pišem poeziju. Bio sam ljut, nesrećan, ne sluteći kakvu sam i koliku uslugu učinio književnosti. Pesme sam iscepao i bacio ih zajedno sa nekoliko fotografija iz tog doba.

PRIČA – GODINA DVADESET DRUGA

Ili: hiljadu devet stotina osamdeset treća. Tek onako sam sastavio jednu priču. Naslov je glasio: „So“. Na moje iznenađenje, prihvatili su je u kraljevačkom časopisu „Oktobar“. Priča je bila, blago rečeno, nevešta, kao i narednih desetak koje sam potom, a najviše dve ili tri godišnje, napisao. Ne ponosim se tim „ranim radovima“. Ipak, to je bio nekakav početak. Zvaničan početak. Nisam želeo da ga se odreknem. Tek šest godina kasnije pomislio sam da bih mogao da napišem knjigu…

Od kupljenog svežnja ondašnjeg „Oktobra“ – ostao je samo jedan. Prilikom svakog pospremanja fioka lišavao sam se po nekoliko primeraka. A i taj preostali je sasvim užuteo. Verovatno će doći trenutak kada će i taj jedini primerak biti sveden na isečak. A nije nemoguće da će doći dan i kada će se budući isečak izgubiti. Kao što sam već mnogo isečaka izgubio… Pri čemu je izvesno da će neko, nekada, želeći da napravi mesta, sve to, sve ovo, jednostavno – baciti.

Inače, uz priču „So“ nisu štampali fotografiju. To nije bio običaj uredništva časopisa. Ali, i sama priča je nekakva slika. Ili je samo popis razlika. Detalja koji se ne podudaraju. A možda je i sasvim obrnuto. Možda su priče ono jedino što smo uspeli, od postanka sveta naovamo, da pronađemo i zaokružimo.

IZNAD PET TROŠNIH SAKSIJA

MESTO URASLO U ZELENILO PARKA

Početak glavne sezone naslućuje se već krajem aprila. Gosti u znatnijem broju pristižu otprilike tada. Tačnije kazano, dolaze s prvim jačim suncem, kada se priroda obnavlja i Vrnjačka Banja počinje da urasta u iznova probuđeno zelenilo sopstvenog parka. Duž centralnog šetališta i najskrajnutih staza, oko cvetnih leja, na brojnim mostićima, što nekako olako opkoračuju rečicu svedenu popločanim obalama, na ulicama, trgovima, na pijaci, u bioskopskoj bašti, ispred hotela i kafea, sve do kasne jeseni, svakog dana, u svakom trenu, na jednog ovdašnjeg se nađe po četvoro ljudi sa svih strana. Domaći ih sačekuju još na autobuskoj ili železničkoj stanici, prihvataju torbe i kofere, trude se da im udovolje, pre svega zbog dobre zarade. A pridošli svet kao svet, uvek bi više nego što trenutno ima – više zdravlja, više ljubavi, a ako su ovde dospeli radi kocke, i više novca.

Ali samo mesto Vrnjačka Banja, mimo svojih predusretljivih meštana, kao da trpi tu najezdu sa naročitom uzdržanošću, nikome se ne predajući do samog kraja, svakome dopuštajući da ponese taman onoliko koliko je potrebno da bi se svuda, iznova i iznova, pronosio glas o njenoj lepoti. Tako se, negde tamo, daleko, večito uvećava nečija želja da je vidi, otprilike s prvim prolećnim suncem, krajem aprila, dok romantične vile i paviljoni čipkastih zabata uranjaju u sve tamnije zelenilo banjskog parka. Tako se pridošli svet večito obnavlja. Tako se sve ponavlja.

ZAPREGLA VRATA I ZAVESE BLEDOŽUTE BOJE

Poput lanjske jabuke, koju neko, s mukom, golim rukama prelama, krajem aprila iznenada zapucketaju i francuska vrata na terasi jednog stana. Terasa je pusta, pa se čini da je veća nego što uistinu jeste, mada se ne bi moglo tvrditi ni da je mala, jer ima sedam ukršteno sa deset koračaja odraslog čoveka. Stan je na drugom spratu oronule klasicističke vile, smeštene na sredini uzbrdice, kraj stepeništa što vodi od Kupatila do takozvanog zamka Belimarkovića. Tačno tako,

između raskošnog parka i zdanja obrenovićevskog ministra vojnog, člana Namesništva, junaka rata sa Turskom, dobrotvora ovdašnjeg, već gotovo stotinu godina smirenog u porodičnoj grobnici, đenerala Jovana Belimarkovića.

Francuska vrata pucketaju i pucketaju, jer su čvrsto zabravljena tokom čitave zime, pa je drvo okvira zabreklo od hladnoće i vlage duboko zašle u vlakna. Kada bi neko bio dokon da upoređuje, da prati taj zvuk iz proleća u proleće, svakako bi zapazio da se vrata sve upornije opiru aprilskom otvaranju, da je svake godine potrebno sve više i više truda da bi se raskrilila, da se sve češće čini kako će odoleti rukama sa druge strane.

Tako bi se reklo, ali vrata uvek popuste pred pokušajima – uz drhturenje fasetiranih stakala, pucanje drveta i škripu šarki, ipak se rastvaraju. Čak ni domaći više ne primećuju promenu na oronulom klasicističkom pročelju, na terasi tog stana, na drugom spratu vile, smeštene na sredini uzbrdice između Kupatila i takozvanog zamka Belimarkovića. A već turisti, oni nikada ne obraćaju pažnju na takvu malenkost. Oni su uveliko zaokupljeni najlepšom banjom u zemlji. Oni su uveliko, svak pojedinačno, zaokupljeni šetnjama od izvorišta do izvorišta lekovite vode, skrivenim ljubavnim pogledima, trudom uličnih zabavljača, razgledanjem suvenira, sinoćnom ili večerašnjom presudnom partijom preferansa, pisanjem prvih razglednica, gde obaveštavaju najmilije, u svega nekoliko rečenica, kako samo što su srećno stigli, kako tek što su se smestili, a već osećaju da im je znatno bolje.

Dakle, zapregla francuska vrata dugo, veoma dugo pucketaju, pa se prilikom otvaranja čuje i zvuk reskog pucanja. Gotovo prasak. Kao kada neko golim rukama uspeva da prelomi lanjsku jabuku. I odmah se, zatim, čak i kada vazduh miruje, pojavi taj iznenadni vetar. Možda jeu stanujoš nešto otvoreno, možda neko namerno pravi promaju, a može biti da štogod veliko, ujedno i nevidljivo i nepojmljivo, posle potpunog, višemesečnog zatočeništva, hrli da bude oslobođeno. Primećuje se to po draperijama. Mada teške, zavese se na trenutak zanjišu, vide se uznemireni krajevi od bledožutog brokata. Te i takve zavese se na trenutak zanjišu, a onda je to čitav nalet, draperija kao da se uzvitlala, uzdisala se i sva se napela, pa lagano malaksava, da bi se sasvim, do poslednje rese, opustila.

A čudna promaja, to nešto nevidljivo i nepojmljivo, šta li je, kao da dalje nastavlja – na krovovima okolnih paviljona su se naglo uzvrpoljili vetrokazi, desetine petlića od kovanog gvožđa se besomučno, na sve strane, osvrću i osvrću. Ali, na terasi, još uvek nema nikoga. Kao da taj neko čeka da se unutrašnji i spoljašnji pritisak sasvim izjednače, kao da čeka da stan na drugom spratu i cela

Vrnjačka Banja, možda i ukupan svet, sasvim razmene ono što obostrano imaju da ponude, da međusobno saopšte. Da, bez sumnje, i ukupan svet, jer ono neobjašnjivo kretanje vazduha se nastavlja, odmiče, najbliži vetrokazi su već klonuli, petlići od kovanog gvožđa su posustali, sada trepere desetine raznobojnih zastavica kojima je okićeno šetalište, a u sledećem časku već i vršje dalekih topola uokolo Vrnjaca.

Međutim, to malo ko primećuje. Pogotovo ne gosti, zaneti lepotom probuđenog banjskog parka, zaokupljeni strastima ljubavne ili kockarske prirode, savetima ovdašnjih najboljih lekara ili pukom rešenošću da ozdrave. Pišući svojima da su prvi pregledi dobro prošli, da doktori imaju obećavajuće mišljenje, te da im je izričito rečeno da mnogo zavisi i od obične ljudske volje.

KAO OŽILJAK DREVNE STIGME

Tek posle pola časa, nekada i više, na veliku terasu stupa ozbiljan dečak, srednjeg rasta, crne kudrave kose. Ima svega dvanaest godina. U rukama drži metlu, pri vrhu zalomljene drške, iskrzanih sirkovih krajeva, pažljivo čisti sve ono što je tokom zimskih meseci moglo tu da dospe. Uglavnom su to ljuspice kreča i komadići maltera, potklobučeni pa otpali sa najviših delova trošne fasade… raznesen pesak, davno umešan u onaj malter, što kao da bi da se vrati odakle je donet i prosejan, u nedra Zapadne Morave… nekim čudom preostali, ušušureni listovi lipe… svežnjevi krtih jelovih iglica… stvrdnuta kapljica borove smole… prošlogodišnje latice i sitnije peruške jata koja su nadletala padine Goča… nekada i izgubljeno gradivo za lastavičija gnezda… slamka… skovrdžana peteljka grozda iz župnog Levča preko brda… pramen vlakna kudelje… stvrdnuti grumenčići blata koje su raspričanije ptice nesmotreno ispustile iz kljunova…

Kudravi dečak svoj posao radi predano. Pometeno namiče na dvolist kakvih dnevnih novina, na krupne, dramatične naslove, na usitnjena slova i među njima slike nasmešenih glumaca ili političara. Na kraju, sve skupljeno i smotano u veliku gužvu unosi negde tamo, u stan na drugom spratu. Sve to unosi, a odatle počinje da iznosi – saksije. Pažljivo. I biljke i posude su raznolike. I jedne i druge deluju veoma staro. Umorno. Dečak ih raspoređuje kao da već napamet zka gde koja stoji. Ni tamo ni ovamo – već tačno tu, u centimetar. Kao da na velikoj terasi svaka saksija ima svoje, odvajkada utvrđeno ležište.

Zapravo, mada se odozdo, iz pravca Kupatila, to nikako ne može videti, dečak zna raspored zato što je svaka od saksija različitog obima i zato što su one već odavno ostavile tragove na poroznim pločicama. Valja samo svaku položiti na njenu crvenkastu kružnicu kao na mesto pečata obeleženo oblom linijom rđe, kao na oksidirali ožiljak neke drevne stigme. Da, odozdo gledano, sve se to ne može videti…

Ali, iz sasvim suprotnog ugla, odozgo posmatrano, ako bi se čovek bez naročite žurbe spuštao stepenicama od zdanja đenerala Belimarkovića, nema nikakve sumnje: čak i jedan dečak svemu može da odredi svoje mesto, čak i jedan dvanaestogodišnji dečak može da odredi šta čemu pripada.

NEŠTO POPUT PORODIČNOG POSLA

Potom, ozbiljni dečak donosi krpu, ribaću četku i emajlirani lavor navršen vodom. Takođe predano briše svaki listak umornog bilja, svaku saksiju. U vlazi sve zadobija intenzivnije, prvobitne boje. Cveće kao da iznova zeleni, kao da iznova niče, kao da je časak ranije izbilo iz mrke zemlje. Stabljike su one iste, stare, odavno odrvenele, iskrivljene, prepune guka i patrljaka, ali šuma listova kao da se podmlađuje.

A saksije? One se pod tragom mokre krpe nakratko zajapure, čini se da ih je nepoznata ruka malopre oslikala i skinula sa grnčarskog točka. Tri najveće su načinjene od terakote, srednja je od porculana, ona mala, ona je od majolike. I svih pet imaju drugačiji perivoj raznorodnih šara i u njih vešto upletene ptičije konture. Slične su im samo vreže sitno ispucale glazure.

Istina, već godinama, krajem aprila, pod vlažnom krpom, otpadne neki delić tih slikarija, saksije se krune, sve su trošnije. Dečak ih okreće, uvek u okvirima zadatih kružnica, tako da vlasnik stana i terase ne može da primeti onespokojavajuće promene. Istina, svake godine, krajem aprila, ispostavi se da je neka biljka svenula ili da se jedna od saksija sasvim, nepovratno raspala. Ali dečak onom ribaćom četkom uklanja „praznu“ kružnicu od rđe sa pločica, tako da vlasnik stana i terase ne može odmah da uoči dokaz za ono što nedostaje.

Radila je to dečakova, odavno pokojna baka, radio je to njegov otac, još dok je i sam bio momak, radio je dok ga, evo, pre dve godine, nije zamenio sin, taj ozbiljni dečak… Nije nemoguće zamisliti, možda će jednoga dana okretati saksije,

možda će uklanjati kružnice, i njegov naslednik, slične, kudrave crne kose. Tako da se mesta gde su pootpadali delovi slikarija, da se oštećenja na saksijama ne vide. Tako da se praznine odmah ne primete.

A, ako baš bude moralo, a izvesno je, moraće, otac je nameravao da dovede majstora grnčara, hvala Bogu, još uvek ih ima u Vrnjačkoj Banji. Ili studenta slikarstva, možda konzervatora keramike, svakog leta se ovde održava neka likovna kolonija. Ne bi li obnovili saksije, ne bi li doslikali nedostajuće delove šara i ptičijih kontura, te iznova opervazili okrnjene obode. Jer, kako je krenulo, mada je tu nekada bilo na desetine i desetine biljaka, za pet godina na veliku terasu više neće imati šta da se iznese.

Međutim, to je teško izvesti tako da uvek prisutni vlasnik saksija ne primeti dolazak tuđinca u stan. Ne, to nikako nije moguće. Već decenijama, na drugi sprat oronule klasicističke vile nije niko kročio osim odavno pokojne nastojnice, pa sina te nastojnice, docnije i njene snahe, čiji je naslednik taj kudravi dečak na terasi. Samo njih četvoro. Niko više. Pa se zato, sve to, možda može imenovati i kao neka vrsta porodičnog posla.

Što, dabome, nisu znali svi ti ljudi koji su se tiskali dole. Niko od svih tih silnih gostiju, što su iz središta Vrnjačke Banje, preko brojnih mostića, šetalištem, parkovskim stazama, pa i turističkim električnim vozićem, neprestano hrlili ka lekovitim izvorima. Ili bi, dokoni, u pauzi između dve terapije, stepenicama mileli prema takozvanom zamku đenerala Belimarkovića. Odakle se pogled može nesmetano rasplinuti iznad čitave Banje, na sve one vile i paviljone, krajem ovog aprila nekako pre vremena sasvim urasle u zelenilo.

Što je, takođe, veoma zgodno za potanko opisivanje najmilijima. Mada, zapravo, malo njih zna ko je bio taj đeneral. Šta je bio i šta je sve za nas učinio.

TOLIKO SVETLOSTI, TOLIKO SVEGA

Naposletku, dečakov posao je gotov. On još jednom, ozbiljnog lica, proverava da li je sve na svom utvrđenom mestu. Nakratko, jer ipak ima samo dvanaest godina, radoznalo gvirne preko ograde, zapravo preko ne baš sigurne balustrade: posmatra kako neka lopta sama skakuće niz obližnje stepenice, zatim grupu vršnjaka kako za loptom jure. Jedan od njih ga zove pokretom ruke. Dečak odriče

glavom, pa sa žaljenjem sleže ramenima, hoće da kaže kako sada nikako ne može da im se pridruži. I opet ulazi u stan.

Na velikoj terasi nekih četvrt časa nema baš nikoga. Dole, u banjskom parku, već se promenilo toliko ljudi da sigurno ni tamo nema nikoga ko bi mogao da posvedoči kako je terasa na drutom spratu oronule vile doskoro bila sasvim pusta, a francuska vrata zabrekla od višemesečnog neotvaranja. Niti ima koga ko bi mogao biti svedok dečakovih pažljivih priprema za ono krajnje. A to je, i ove godine jedno te isto: da izveze kolica za nepokretne i u njima starca, duge bele kose.

Kolica, inače, nemaju one velike točkove sa strane. Naprotiv, točkovi su mali, kao na kakvoj dečijoj napravi. Pa i starac je smežuran, sitan, kao da je dete. Mladi pomoćnik, izdaleka bi se činilo vršnjak, prebacuje ćebe preko starčevih nogu. April je, ali sunce još nije stiglo da raseni svaki zimski ugao. Ima ih još unutar kuća, u dupljama bolesnih stabala, u rašljama grana, pa i gore, iznad Goča, gde oblaci znaju duže da borave.

Dečak zašuškava ćebe. Odlazi. Čovek u kolicima škilji. Toliko svetla… Toliko mnogo svetlosti. Nepomični starac žmirka. Navikava se. Rekli su mu da se ništa nije promenilo za njegovog zimskog odsustva…

Gore, iza njega, u zaleđu, sigurno je i dalje postojano zdanje đenerala Belimarkovića. Veliko, skladno zdanje, odakle se pruža divan pogled na čitavu Banju.

Dole je park, u svom zelenilu skriva stotine i stotine ushodalih ljudi: bolesne, kojima je već bolje od mineralne, lekovite vode; ljubavnike „od profesije“, koji strpljivo čekaju svoje žrtve, dame malaksale i ranjive, zahvaljujući tom naglo nadošlom proleću; kockare, što sanjaju partiju u kojoj će jedna karta život da im preokrene; onaj očajan svet što u želji za zaradom neprestano prati goste, vuče ih za rukave da odsednu baš u njihovom pansionu, da ih fotografiše ili da ih skrene baš prema klupama sa njihovom robom, pljosnatim, plastičnim čašama, opletenim flašama za vodu, rasprostrtom vezeninom i goblenima, sladunjavo oslikanim ukrasnim tanjirima, još sladunjavijim pejzažima… Odakle? Kako odakle?! Motivi su odavde, zaklinjaće se svaki prodavac u sve svetinje. Uostalom, upiraće prstom, ne može biti sumnje, gotovo svuda, napred ili na poleđini, u dnu ili pri vrhu, to i doslovce, krupno piše: „Uspomena iz Banje“. Zato je i malo skuplje.

Negde tamo, u tom zelenilu, bili su ili su makar tom starcu rekli da još uvek sigurno jesu: rimski izvor, podijum za muziku, staklenik rasadnika, elegantni paviljon „Švajcarija“ velike i male vile, „Eskulap“ i „Zrak“, „Esplenada“ i „Splendid“,

„Rivijera“ i „Florida“, čuveni hoteli „Sotirović“ i „Orlovac“, vila doktora Gavrića, Moderni zavod „Terapija“, vile „Savka“, „Katarina“ i „Agnesa“, hotel „Evropa“, Invalidski dom srpskih ratnika, vile „Katunac“, „Luksor“, „Palas“ „Atina“ i „Belvi“, Sanatorijum „Sveti Đorđe“ i Sanatorijum doktora Živadinovića, Dom železničkih službenika, vila doktora Arnovljevića, paviljon D. Živkovića, Šucin paviljon i paviljon Sime Simića, vile „Danica“ i „Zora“.

Dole su neki ljudi, sriču na svim mogućim jezicima. Besomučno se vrte. Pa ih sve, odnekud, zaglušuje napadna piska automobilskog alarma. Jedni su drugima, na nekom prepunom parkingu, pokušali da ukradu kola. Ili je vlasnik podesio alarm tako da mu se „ljubimac“ javlja na svakih pola sata.

IPAK, NEŠTO NEDOSTAJE

Navikavanje traje desetak, možda dvadesetak minuta. A onda, starac shvata da nešto ipak nije kako treba, da nešto nije kao ranije, da nešto nedostaje. Vrnjačka Banja je tu. Ako je verovati pričama, zdanje Belimarkovića je iza njegovih leđa. Jasno je da su dole i svi oni nepoznati ljudi. Ali, nešto ipak nedostaje… Starac, koliko može, okreće glavu ka unutrašnjosti stana, njegova dugačka kosa je na temenu proređena. Doziva. Čak i onaj koji ga ne čuje, po izrazu lica može da razabere nestrpljenje:

– Momče! Momčino…

Dečak se pojavljuje u dovratniku.

– Da, gospodine? – pita s najvećim poštovanjem.

– Nešto si zaboravio… Opet isto… Treba li svake godine da opominjem, čemu sve ovo?! Odmah, gubimo dragoceno vreme, nemamo šta da čekamo…

Mališa je zbunjen. Kolica su okrenuta baš kako treba, sve je do trunke valjano počišćeno, svaki list je umiven, raznolike saksije sa biljkama su na svojim mestima, jedan, dva, tri, četiri, pet, svih pet su na broju, nije moguće da je gospodin video da nema one šeste, prošlogodišnje, to je ranije uočavao odmah, sada već slabije vidi, tako bi makar trebalo da bude…

– Muzika. Nisi pustio moju muziku, drago dete… – promuklo izgovara starac.

– O, da! Muzika! Odmah! Oprostite, Maestro… – lupne se dečak po čelu, s olakšanjem, jer svaki drugi nedostatak nikako ne bi bio u stanju da nadomesti.

Zatim nestaje u stanu. Više ne izlazi. Ali se zato, uskoro, odatle čuje gramofon – muzika, nikako tiha, nikako preglasna, taman one jačine da je starac jasno čuje.

Brams.

Treća simfonija.

Treći stav.

Gudači.

Violine. Viole. Violončela…

– Muzika… – tiho izgovara starac, slog po slog, pa na trenutak sklapa oči. – Muzika…

Dole se to jedva razume. Sav taj svet priča, čas galami, čas sriče… Koga je još briga za nepokretnog starca na terasi, za umorne biljke i pet okrnjenih saksija, za Bramsa, za elegične gudače, za violine, viole i violončela. Koga je briga za bilo šta, što se njega samog trenutno ne tiče.

OBJAŠNJAVAĆE NEKO NEKOME

Mada, ako neko baš i podigne pogled, a biva da ima i takvih radoznalaca, kroz balustradu velike terase može videti i biljke i oslikane saksije. Može videti i nepokretnog starca u kolicima sa malim točkovima. Kroz sasvim raskriljena francuska vrata može videti krajeve zavesa od bledožutog brokata, pa i delove masivnog pokućstva, strnulu srebrninu u zastakljenom ormaru, redove polica sa knjigama, davno korišćene, belim platnima prekrivene trpezarijske stolice, na zidovima zagasite uljane pejzaže Goča i tapiserije sa motivima lova… Može videti i bogati biljurni luster i raskošnu, cvetnu štukaturu na tavanici stana na drugom spratu oronule klasicističke vile, tačno između Kupatila i zamka đenerala Jovana Belimarkovića.

Ako naćuli još i uši, zanemarivši okolnu vrevu, taj i takav može čuti, ili više naslutiti, elegičnu muziku koja odozgo dopire. Pre naslutiti, jer muzika nije preglasna, a smežurani starac u kolicima, jedva podižući ruke iz krila, sporim, teškim pokretima kao da diriguje zamišljenim orkestrom. Opet, nešto slično smešku u krajevima njegovih usana govori da je zadovoljan kako se melodija izdiže, kako se razvija, kako je jedan instrument prihvata od drugog, a ovaj drugi namah trećem predaje, kako se Vrnjačka Banja, i dalje, okolina tog mesta, uz obronke Goča, niz dolinu Zapadne Morave, kako se čitava zemlja, pa i svet, zašto

ne i ceo svet, lagano ispunjavaju zvukom gudača, povremeno glasom roga i fagota.

Biva da ima takvih koji i to mogu videti, čuti ili naslutiti, ali i njima pažnju ubrzo privuče nešto drugo. Recimo, ukraj sredokraće stepeništa je jedan od onih zabavljača, čovek odeven poput slikara, čovek kao ukočen, zaustavljen u trenutku podizanja kičice. Ako spustiš paricu u kartonsku kutiju ispred njega, on će četkicom krenuti da navodno slika po zamišljenom platnu… Ljudi se okupljaju. Deca se smeju. Upiru prstima. Pokušavaju da ga oponašaju. Odrasli, razgaljeni, aplaudiraju. Škljocaju obični aparati i zujkaju digitalne kamere.

– E, ovo je veoma simpatično. To je glumac, na stepeništu ka vili Belimarkovića… Nepomičan je, kao skulptura… A kada krene da slika… – objašnjavaće neko, kada se vrati u svoj grad, pokazujući fotografije ili kratke filmove iz Vrnjačke Banje.

– A ovo, u pozadini? Taj čovek na terasi? – pitaće neko onog nekog, gledajući slike ili filmove sa putovanja.

– Ko?! – zamisliće se povratnik iz Banje. – Ah, da. Sada se sećam. To je, kako bih ti objasnio, starac koji odozgo, sa terase, kao lud, čas širi, čas sklapa ruke… A ovo, to je već panorama. Gledano ispred vile generala Belimarkovića…

– Belimarković?! A ko je on?

– Da budem iskren, nisam siguran. Unutra imaju spomen-sobu. Ali, bilo je lepo vreme, pa nismo ulazili…

BLIZU MILION PUTA

Smežurani starac na terasi, međutim, svakog trena veoma dobro zna šta radi. On diriguje. Rukovodi muzikom. Ili njime rukovodi muzika.

Sigurno je da kudravi dečak unutra, u stanu, dežura kraj gramofona, jer se treći stav iste simfonije neprestano ponavlja i ponavlja… Stav traje nepunih šest minuta. Sa pauzama, onoliko koliko je neophodno da se igla gramofona namesti tačno kako treba, to je deset puta za sat vremena. Pomnoženo sa pet časova prosečno, koliko starac obično provede na terasi, izlazi da on svakodnevno pedesetak puta „pokrene“ istu melodiju. A onda, pedeset pomnoženo sa dvesta dana, koliko obično ima od kraja aprila do pozne jeseni, onoliko koliko i traje

sezona, pa i malo više, dok može da se sedi na terasi, izlazi da Maestro trećim stavom godišnje diriguje u makar deset hiljada navrata.

Gosti to ne znaju, niti o tome nešto umeju da kažu vodiči turističkih grupa, a ni besplatni prospekti ne beleže ništa slično… Ali, neko od meštana bi se mogao i setiti roditeljskih priča o sumasišavšem, o tome kako je nepokretan od sedme godine, kako je navršio puno stoleće života, kako je negde pre petnaeste počeo da „koncertrira“, te da je onda preko osam stotina ili devet stotina hiljada puta, sasvim blizu punog miliona, „izveo“ treći stav Bramsove Treće simfonije, „dirigujući“ sa velike terase oronule vile na sredokraći između… Dobro, dovoljno je, već znamo gde je! Čemu toliko ponavljanja?!

Blizu milion puta! Pri čemu u početku nije vodio preciznu računicu, u početku je to bila samo kao neka dečija igra, da prekrati vreme, da pokreće makar ruke, kada su mu noge već oduzete. Ali, kasnije je sve dobilo neki viši smisao. Mada, po svemu sudeći, samo za njega.

SVAKA MRVICA POSLE MOŽE DA VAS KOŠTA ŽIVOTA

– Šta vam to znači? Jedno isto, toliko puta?! – pitala je pokojna nastojnica.

Tada je bio mladić. I ona ga je pitala u isto onoliko navrata u koliko bi navrata on i „dirigovao“. Još od kada su njegovi roditelji umrli, poraženi bolešću sina jedinca, preuzela je brigu oko naslednika stana na drugom spratu klasicističke vile. Brinula je i pitala. Zalud. Nikada nije dobila odgovor. Gospod da joj dušu prosti, beše to jednostavna i dobronamerna žena. Samohrana majka, taman su dobili naslednika kad joj je muž poginuo na nekoj građevini, prilikom podizanja krova jedne od onolikih banjskih vila. Beše se zagledao kakva je Vrnjačka Banja odozgo, zaneo se, pa se okliznuo. Ništa nije stigao ni da prepriča.

I, kako je tada, pre mnogo decenija dogovoreno sa nastojnicom, tako je i ubuduće ostalo, njena obaveza je bila da bolesniku posprema stan, da gotovi obroke, jednostavne, takve je voleo, da bolesnika obrije i okupa, da se stara oko posteljine i rublja, pri čemu je morala da pazi da sve bude besprekorno ispeglano i zategnuto, svaki nabor je mogao da otvori strašne rane na leđima…

– A, ne! Znajte da nećete jesti u krevetu. Svaka mrvica na čaršavu posle može da vas košta života – odbijala je ona da mu išta posluži dok je ležao.

Uopšte, davni dogovor, do detalja overen i u nadležnom sudu, bio je da nastojnica posluje oko svega neophodnog. Zaključno sa onim najvažnijim – otvaranjem francuskih vrata, prolećnim sređivanjem velike terase, raspoređivanjem desetina saksija sa biljkama, izvoženjem kolica i nameštanjem gramofonske igle (dnevno oko pedeset puta). Plata je bila više nego dobra. Nepokretni vlasnik vile, tada mladić, gospodskog porekla, posedovao je znatno nasledstvo iako nikada nije video imanja koja su mu donosila prihode; iza roditelja su ostali placevi u samoj Banji i okolini, šume na Goču, najplodnija zemlja kraj Zapadne Morave, čak i vinogradi, preko brda, u onom župnom kraju što se zove Levač. Nikada nije video to silno imanje, pa mu valjda zato nije ni bilo teško kada je nova vlast, posle Drugog rata, većinu svega toga, po kratkom postupku, oduzela. Nije hteo ni da pročita rešenje.

– Nema potrebe, verujem vam na reč. Uzeli ste sve! – rekao je donosiocu koverta. – I neka, vama više znači. Vama je više potrebno. Ja toliko ni da obiđem nisam mogao.

Od tog poratnog dana nastojnica više nije imala platu, pa ni ugovor sklopljen u prethodnoj državi više nije važio. Ali, tamo ili ovamo, nekada ili sada, za čoveka je potpisana reč dovoljna. Uz sve, smeštaj za nju i sina bio je obezbeđen. Gospodin je od čitave vile koristio samo dve sobe i terasu. Ostatak je mogla da izdaje banjskim gostima, da od tih prihoda brine o nepokretnom i da vodi sopstveno domaćinstvo. Osim toga, to sa muzikom, to i nije bio težak posao, puka igrarija, valjalo je samo udenuti gramofonsku iglu u pravu poru ploče. Drugih, posebnih zahteva – bolesnik nikada nije imao. Zimi je čitao. Od početka proleća do kraja jeseni je „dirigovao“. I tako iznova. Kada bi dovršio poslednju knjigu iz porodične biblioteke, vraćao se na prvu. Novije nije tražio. A ni „staru“ muziku nikako nije mogao da „potroši“.

Čak od nastojnice nije zahtevao ni da ga izvodi napolje, da ga kolicima proveze stazama Vrnjačke Banje. Naprotiv. Od kada su lekari nesumnjivo potvrdili da njegovoj boljci nema leka, mada je bilo i šarlatana koji su drugačije tvrdili, odbijao je da napusti stan na drugom spratu vile, kao što je odbijao i sve druge posete. Uključujući i one ovog ili onog sveštenika, već kako su u parohiji jedan drugoga smenjivali.

– Recite da sam još rano jutros ustao i otišao u šetnju – poručivao je jednako gorko i odmah zatim bespogovorno okretao glavu. – I, molim vas, pustite moju muziku.

– Šta li vam to znači? Ne mogu da razumem, jedno te isto, toliko puta? – pitala je u isto toliko navrata nastojnica, godinama i godinama, i sama stareći, pa je brigu oko svega polako preuzimao njen sin, dečak crne kudrave kose.

JEDNO TE ISTO, TOLIKO PUTA

– Zbilja, šta vam to znači, Maestro? Ima i drugih ploča. Hoćete li za promenu nešto drugo? – pitao je i njen sin, ništa manje puta, čineći sve što je činila i njegova majka, jedino na drugi način oslovljavajući bolesnika, tada već zašlog u godine.

Pitao je. Zalud. Maestro ga nikada nije udostojio, nikada nije pružio bilo kakav odgovor. Jedino je u dva navrata, šezdesetih, pa osamdesetih, pristao da se promeni sam gramofon, da se kupe oni nešto savremeniji. Pa i to ne bi da se prethodni nisu pokvarili. Da li baš nepopravljivo, to se nije znalo. Već odavno nije bilo delova za njih, a ni majstora koji bi imali dovoljno strpljenja. Novi gramofoni su, istina, zahtevali i kupovinu novih ploča Bramsove Treće simfonije.

– Znam, svet ubrzava, stari obrtaji više ne važe – negodovao je Maestro, trebalo mu je izvesno vreme da se navikne na drugačije izvođenje, Brams je uvek Brams, ali mu svaki orkestar na naročit način pristupa.

„Maestro“, tako su ga počeli zvati i meštani Vrnjačke Banje. Ne, nikako sa omalovažavanjem, više je to bilo s nekom vrstom neodređenog poštovanja, jer niko nije mogao da dokuči zašto je on izabrao baš takav način da prekrati nepokretne dane. Istina, oslovljavali su ga tako desetinama godina, sa poštovanjem, a onda i sa izvesnom dozom sažaljenja. Međutim, sažaljenje je osećanje koje ne drži duto čoveka. Ubrzo se ono pretvorilo u lagan podsmeh. Na kraju, od svega nije ostalo ništa. Nikome više nije bilo stalo do tog čudnog običaja, do tog suludog, maratonskog dirigovanja. Svako je imao pametnija posla. Ljudi ovamo dolaze i dolaze, treba se o tako mnogo stvari pobrinuti u sezoni, ko će još da vodi računa o tom tamo što nekome „maše“.

Možda se najteže navikla snaha one nastojnice. Kada su joj muža mobilisali, kada se čitava tri godišnja doba ništa nije znalo o njemu, za vreme rata samim početkom devedesetih, ona je preuzela staranje o bolesniku, pa i o nadzoru gramofona, a u to doba je Maestro tražio da se i više puta nego uobičajeno „prizove“ Bramsova elegična muzika.

– Blago njemu, dokon čovek… Muzicirati u ovo naopako vreme, to nikako nije prilično… – znala je da smrsi, ali poslodavac to nije čuo ili se pravio da ne čuje.

I tako je to bilo. Nastojnica je odavno umrla, sin i snaha su odavno zašli u zrelo doba, tek tada su dobili sina, odmah posle najnovijeg rata, mališa je imao crnu kudravu kosu. Već dve godine se on brinuo oko bolesnika, odnosno makar o francuskim vratima, o terasi, biljkama, kojih je bilo sve manje, i o tome da se muzika neprestano ponavlja.

I on je bio prvi, on je bio jedini od svih koji nije baš odmah znatiželjno pitao: „Gospodine, šta vam to znači? Jedno te isto, toliko puta?“

KUDA ODLAZI TOLIKA MUZIKA

Dečak je pitao, imao je dvanaest godina kada je krajem tog aprila sredio terasu, kada je namestio iglu gramofona i kada je, negde pri kraju toga dana, posle svega, smogao hrabrosti da odluči, da zamoli:

– Maestro, oprostite… Jedno bih da saznam. Kuda odlazi tolika muzika? Šta biva sa tolikom muzikom?

STARAC JE ŠIRIO RUKE

Nepokretni starac se trgao. Zagledao se u dečaka. Setno se osmehnuo i prvi put je odgovorio na bilo koje pitanje u vezi sa svojom čudnom pasijom. Podigao je obe ruke, načinio je što je mogao širi pokret, kao da pokazuje na čitavu Vrnjačku Banju, na njen park, na planinu Goč, na dolinu Zapadne Morave, na čitavu zemlju, na ukupan svet, pa i dalje.

– Kud odlazi? – rekao je s naporom. – Mislim… Siguran sam da odlazi svuda…

– Svuda?! – ponovio je dečak.

– Da, momčino, svuda… – opet je starac raširio ruke. – Umetnost odlazi svuda, ali muzika je jedina koja može nesmetano da se kreće prostranstvima, ujedno i da zađe u svaku pukotinu…

Dečak je ćutao. Češkao se iza desnog uva.

– Zapravo… – nastavio je Maestro zaneseno. – Zapravo, ja sam celog svog života pokušavao da učinim samo jedno. Otuda, zbog toga, molio sam tvoju pokojnu baku, molio sam tvoje roditelje, a sada, evo, iz dana u dan, iz godine u godinu, i tebe molim da na gramofonu puštaš jednu te istu kompoziciju, taj treći stav Treće simfonije. Pokušavam… Odnosno, računam… Ako je dovoljno puta ponovim, čuće je ceo svet, čuće je i sam Bog.

– I Bog?! – ponovio je dečak, raširio je oči, ipak tako nešto nije očekivao.

– Da, sam samcijat Bog! – ubeđeno je Maestro uperio prstom iznad parka, iznad Vrnjačke Banje, iznad zemlje, iznad celog sveta, pravo u nebo, pravo u utrobu vaseljene. – I, kako nisam siguran da bi Bog obratio pažnju na moj neznatan glas, da bi ga razumeo u ovoj našoj vrevi, odabrao sam da ga pitam muzikom. Ako išta odavde čuje, valjda će da čuje violine, viole i violončela, od tog zvuka su, valjda, sačinjene sfere…

– A šta to, Maestro, imate da pitate Boga? – dečak nije poput odraslih iskazivao sumnju u ovakvu vrstu razgovora.

E, momčino… – odsutno je počeo starac. – U početku sam hteo da ga ovom tužnom muzikom pitam zašto sam nepokretan, a živim u ovom divnom mestu, gde svi drugi dolaze bolesni i odlaze makar za nadu zdraviji. Zašto sam osuđen da celog života gledam u ovaj razbokoreni park, a ne mogu da kročim nijednom njegovom stazom, dok drugi pristižu sa svih strana… U početku sam to hteo da ga pitam, a posle sam poželeo da ga pitam i za mnoge drute stvari, mali si da bih ti prepričavao čitav vek. Mali si da bih ti pričao kako su se ljudi svemu primakli, a kako su se ujedno odmicali od ljudskosti. Veruj mi, svašta sam odavde video, jer se sa ovog mesta nisam ni micao. Kada se čovek kreće, kada vidi i ovo i ono, jedno drugo potire, jedno se u drugome razređuje, razblažuje. Ali, kada pred sobom ima uvek istu sliku, on odmah uoči razlike.

Odsutno je otpočeo starac, pa je naglo, odsudno završio. Nije mnogo rekao. A i šta 6i više dodao. Niko ga ni pre nije razumeo, zašto bi sada tako nešto od dvanaestogodišnjaka trebalo očekivati.

MOŽDA SAMO JOŠ JEDANPUT NEDOSTAJE

– I, Maestro? – sada je dečak, posle duže pauze, podigao prst ka nebu. – Da li vas je on čuo? Da li vam je odgovorio?

– Ne, nije… Po svemu sudeći, nije… – osmehnuo se starac setno. – Ali, možda sam ja pogrešio. Možda nije trebalo da odaberem Bramsa. Možda je trebalo da isto toliko puta pustimo nekog francuskog, italijanskog, španskog ili nekog našeg kompozitora. A možda i nekog Rusa… Rahmanjinova, recimo. Jesi li ikada slušao muziku Rahmanjinova? A i ja pitam svašta. Naravno da nisi.

– Nisam – odgovorio je dečak postiđeno, zagledao se u sopstvene cipele, pa je naglo podigao glavu. – Maestro, a možda i niste pogrešili! Možda samo niste dovoljno puta sve ponovili! Bog jeste svuda, pa zato i ima veoma mnogo posla… Možda treba još samo jedanput da spustim iglu gramofona na isto mesto. Možda samo toliko nedostaje…

– Ne, za danas je dosta – umorno je odvratio starac. – Vrati me u sobu…

– Maestro, meni nije teško… – molećivo je rekao dečak. – Meni nije teško, odmah idem da ponovo pustim muziku. Za mene je to lako, samo ako vama nije teško da dirigujete… Molim vas, nemojte da odustajete… Samo još jedanput. Šteta je. Možda samo toliko nedostaje da bi vas Bog čuo.

Starac se zamislio. Gledao je dečaka pravo u oči. Dečak nije nameravao da skrene pogled. Stiskao je usne i pesnice. Ne, taj dečak nije imao nameru da popusti.

– Pa, hajde… – pristao je stari čovek u kolicima. – Još samo jedanput.

I dečak je prošao kroz raskriljena francuska vrata i ušao u sobu na drugom spratu klasicističke vile. Starac je podigao ruke. Začuli su se gudači, violine, viole i violončela… Starac ih je „vodio“ sigurno, činilo mu se nikada sigurnije za prethodnih milion puta. Dečak je virio iza bledožute zavese i potvrđivao glavom, kao da je hteo da uzvikne: „Tako je, Maestro!“ Ali, nije ništa rekao. Elegična muzika se podizala sa terase.

Iznad pet trošnih saksija.

Iznad oronule vile kraj stepenica što vode od Kupatila do takozvanog zamka Belimarkovića, iznad drugih kuća, krovova i pokunjenih vetrokaza.

Iznad tog, prolećem naglo probuđenog parka.

Iznad Vrnjačke Banje.

Iznad čitave okoline, rečice, reka i planina.

Iznad cele te zemlje.

Iznad ljudi sa svih strana sveta.

Iznad tog sveta u malom, koji je dole vrveo u potrazi za zdravljem, ljubavlju i novcem, koji je pisao svojima da im je ovde svakim danom sve bolje, ne obraćajući

pažnju na drhtave ruke koje su se podizale, koje su činile pokrete, čas se bespomoćno šireći, čas se sklapajući – kao u znak molitve.

BOGORODICA I DRUGA VIĐENJA

NIKADA NIKOGA NISAM USPEO DA UVERIM

Ne bi čestito prošlo mesec dana, nekada ni puna sedmica, a ja sam iznova viđao Bogorodicu. Kako izričito naglašavam, ne nazivam to ukazanjem, već običnim viđenjem. Ko zna, možda se nešto slično zbivalo i ranije. Kažem, možda. Ali tada sam bio kao i većina drugih, nisam je primećivao. Odnosno, nisam ih primećivao. Čovek je takav, uvek se trudi da uokolo zvera, što mu je nešto bliže, utoliko je manje kadar da to nešto i sagleda. Osim toga, svaka od Bogorodica koje sam sretao beše drugačija. Dugo mi je trebalo da se naviknem, da zaboravim na predubeđenja, na uobičajene predstave… A onda, više nisam mogao da pogrešim. Kao da mi je sa očiju skinuta koprena. Bogorodice su se razlikovale po crtama lica, po boji kose i očiju, po građi tela i pokretima, po načinu odevanja i društvenom položaju, čak i po godinama, mada su gotovo sve bile mlade žene, tako oko tridesete. Međutim, mene ova nepodudaranja više nisu mogla ni da zbune ni da prevare.

– Kunete se da viđate Bogomater?! – ponovio je stari sveštenik, otac Tomo, kada sam otišao u obližnju Crkvu Svete Trojice da se poverim ljudima koji po prirodi životnog poziva najviše znaju o svemu tome.

– I to svaki put drugačiju – potvrdih.

– Beše… Jovanović? – žmirkao je sveštenik. – To, dragi moj gospodine Jovanoviću, to što vi sada pričate, to je svega korak od prelasti, a niste daleko ni od bogohuljenja.

Ipak, ja sam, gledajući srebrom okovanu ikonu sa njegove desne strane, ikonu One koja drži malog Hrista u naručju, One koja se sprema da Ga zadoji majčinskim mlekom, ne baš najveštiji rad nekog samoukog, „prečanskog“ slikara, verovatno iz XIX veka; ja sam gledajući taj lik osvetljen samo jednim jedinim kosim zrakom sunca, zrakom prepunim prašice, videlo se kako se roje sićušne trine; ja sam tvrdoglavo odvratio:

– Evo, baš ovakvu sam sreo prvi put, u čekaonici jedne male železničke stanice, gore, u Vojvodini.

Sveštenik se na trenutak zagledao negde daleko, kao da hoće čak do tog tamo severnog mesta da dopre. Zatim je odmahnuo rukom, u znak sopstvenog odustajanja ili od daljeg ubeđivanja sa mnom. Da bi se prekrstio i sažaljivo rekao:

– Neka vam sam dragi Bog pomogne… Jovanoviću, poslušajte me, češće uzmite *Sveto pismo* u ruke… A sada, izvinite, imam posla.

I tako, pošto više nisam imao šta da dodam, ostadoh sam. Otac Tomo se okrenuo i nastavio da doliva ulje u kandila. Činio je to polako, usredsređeno, kako je sigurno službovao paroh kojeg je nasledio, i paroh pre tog paroha, i paroh koji je ovde, ko zna kada, prvi došao. Žiže su treperile ispred pospanih svetaca. Dok sam izlazio, kao da čuh liturgijsku himnu Njoj posvećenu:

Dostojno je zaista
Da blaženom zovemo Tebe, Bogorodicu,
Uvek blaženu i svebesprekornu,
I Mater Boga našega.
Časniju od Heruvima
I neuporedivo slavniju od Serafima,
Tebe, što Boga Reč neporočno rodi,
vaistinu Bogorodicu, mi te veličamo.

Upravo to sam čuo dok sam iz crkve izlazio. Isti stihovi su me pratili, tek nešto utišanije, i dok sam išao stazicom kroz portu, između borova, kraj prodavnice sveća, lagano, nogu pred nogu. Zapravo, ta liturgijska pesma me je privela samoj kapiji. Tek tamo, na ulici, preovladaše svakodnevni ljudski glasovi. Nekolicina prosjaka se sjati, moleći:

– Gospodine, daj koji dinar, dao ti Bog zdravlje…

– Gospodine, daj i meni kada si već njemu dao…

– Gospodine, sam podeli jednako, na tri dela, oni posle meni neće da daju…

Odmakoh ka trgu. Sve razmišljajući da svešteniku ne mogu da zamerim što mi ne veruje. Uostalom, ja sam bio kriv, nisam uspeo da ga ubedim. Kao ni druge. Nikada nikoga nisam uspeo da uverim. Mada je pitanje da li bi se i tada, u suprotnom, išta promenilo?

NEMAMO „RAZLIKU“

A srebrom okovana ikona u toj crkvi odista je ličila na prvu Bogorodicu koju sam sreo. Hoću reći, ličila je na prvu Bogorodicu koju sam prepoznao, u ovome sada je razaznao.

Sredina leta 1991. godine. Bio je rat. Onaj koji za neke to nije bio. Nejač je izmicala ovamo. Vojska je hrlila tamo. Pravo pravcato klupko ljudi. Na kraju se nije znalo ko je kuda zbilja pošao. Rado bih da se setim, ali sam zaboravio, još i sada se pitam: kuda sam se tada vozom zaputio? Opet, mora da nije bilo bez preke potrebe kada sam u nesigurno doba tako odlučio. Najednom, ionako spora kompozicija – stade. Pa posle pola časa nastavi, ali mileći, jedva da se kretala Vojvodinom. Činilo se da korov uz nasip brže raste nego što mi napredujemo. Kondukter, čovek preterano zalizane kose, zađe hodnikom, objavljujući da se nešto pokvarilo:

– Imamo nedovoljan pritisak u glavnom vazdušnom vodu – reče na vratima prethodnog kupea.

– To jest, kako mi železničari kažemo, „nemamo razliku“. A više od polovine pritvrdnih kočnica uopšte ne radi… – pojavio se i na vratima kupea u kojem sam sedeo.

– Ma, narode, šta da vam objašnjavam, sreća što je pruga ovde ravna, jer je kočioni sistem na izdisaju – lepo se čulo kako nekome dodaje u narednom odeljku.

Tako je pričao, svakome različito, ali svima savetujući da se strpe. Ne zbog njega, već zbog nas, jer nama će strpljenje trebati. I zbilja, potraja dok nekako ne dospesmo do sporednog koloseka te skromne železničke stanice, na otprilike sat hoda od mestašca u nepreglednoj ravnici. Tamo negde su stremili vršci baroknih tornjeva i venci betonskih silosa…

Lokomotiva s mukom stade, tik do gomile sasvim trule šećerne repe, još prošle godine spremne za utovar. Lokomotiva stade, pa se strese, kao da odahnu. Mašinovođa izađe da pod točkove uglavi ručne papučice. Sve po spisku ređajući. Sprva, osim njega, niko ništa nije govorio, a onda su nam saopštili da napustimo voz, da sačekamo novu, ispravnu „garnituru“. Da bi na nas zaboravili.

OVDE SE NEŠTO RASPARALO

Kao da su se svi zbili u tu čekaonicu. Odnosno, vojska je, mahom sačinjena od rezervista, ispunila obližnji bife „Sloga“, a svi drugi se, kao da će negde zakasniti, brže-bolje skloniše u stanično zgradu. Napolju je vladala nesnosna podnevna vrućina, nepožnjevena polja su mirovala, tek je nekoliko topola, visoko iznad naših glava, pokazivalo da u vazduhu ima ikakvog kretanja. Izlazio je samo ko mora, da zahvati vode na javnoj česmi, da priviri namerava li neko od vojnika da oslobodi mesto u bifeu, što je svakako bila uzaludna nada, najuporniji i do otvorenog prozora kancelarije zbunjenog otpravnika vozova, da se nagnu i pitaju hoće li najzad nešto, bilo šta, dovde da dođe, ovuda da prođe.

Voda na javnoj, zapravo spomen-česmi, sa pločom na kojoj su se nalazila stisnuta imena i prezimena poginulih u prethodnim ratovima, bila je mlaka. Čudnog mirisa. Što je duže otačeš, više se mutila. Ako dovoljno čekaš, talog bi i pao na dno udlanice. Ali, onaj miris je ostajao, nikako nije mogao da se slegne.

– Ostavi nas na miru, nećemo, ne možemo… – otimale su se neke devojčice, bliznakinje, istovetno odevene, sa istim šnalama u kosi, samo su im razdeljci bili očešljani drugačije, jednoj na levu, drugoj na desnu stranu.

– Šta sada da radim?! Vidite gde smo? Nigde! Hoćete li da vas fras strefi?! Hajde, zapušite noseve i pijte! – nervozno je odgovarala njihova majka.

Vojska nije nameravala da napušta bife. Uz veliko pivo se već naširoko galamilo ko će kome pokazati, ko će koga nadjačati u ratu. Tri oficira su i kumila i molila da se puške zakoče i odlože u ugao. A stari, sedokosi konobar „Sloge“, on mora da se naslušao sličnih preterivanja, svaki iskaz bi spremno potvrdio klimanjem glave, ali ga je mrzelo i da gleda, čkiljio je taman toliko da mu neko ne pobegne ne plativši turu naručenog pića.

– Bato, može li sad na recku, pa da izmirimo račun posle, kada se budemo vratili sa ratišta? – ponavljao je jedan rezervista, nasmejan, crven u licu.

– Bolje je odmah… Moram sve da sravnim kada predam smenu. Lokal nije moj, pod zakupom je, gazda tako zahteva… – konobar se nije trudio ni da ga bolje odmeri, na sto je već spuštao nečitko parafiran kasa-blok.

Otpravnik vozova je pak bio mlad, gotovo dečak. Mora biti da mu se prvi put dogodilo da vidi ovoliki svet u svojoj maloj stanici. Nije znao šta da čini, nekome je telefonirao u stavu mirno, skinuo bi šapku i othuknuo, pa je prenosio sadržaj

razgovora mašinovođi pokvarene kompozicije. Mašinovođa, grdosija od čoveka, nikako nije pristajao. Ujedno je psovao i krstio se:

– A, ne! Kada sve dobro znaju, neka onda iz Direkcije dođu i da upravljaju!

Mladi otpravnik vozova bi odmah zatim uredno vraćao šapku, zauzimao stav mirno i ponovo telefonirao. Trudio se da deluje po propisu. Dakle, nije izričito odbijao naređenje sa druge strane, to već nikako nije smeo, ali je pokušavao i da objasni kakvo je ovde stanje.

– Ovo je poslednji put da nekud idem vozom! – visio je ton jedan oniži putnik, nagnuvši se kroz prozor kancelarije, preko svake mere stežući aktentašnu pod miškom.

– Gospodine, nemojte tako… Železnica premrežuje ceo svet! – širio je ruke otpravnik vozova.

– Ondak se ovde nešto rasparalo! – gurnuo je glavu u kancelariju onaj oniži.

I još se propeo na prste, aktentašna je ispala, pa se otvorila, da bi se ispostavilo kako je prazna. Oniži se panično okrenuo levo i desno, te je tašnu hitro zabravio. Srećom, malo ko je video da ona nije baš ništa sadržala.

VARAJU LI VIŠE ZEMALJSKI ATARI ILI BESKONAČNA NEBESA

U čekaonici se, međutim, nije premnogo govorilo. Pritešnjeni narod je ćutao. Kao da se štedelo na vazduhu. Tek bi se neko muklo zakašljao. A ako bi iko i zaustio, brzo bi se predomislio. Rat je. Istina, ne baš ovde, ali nije ni daleko. I ne baš za svakog, ali nikada se ne zna ko je ko. Treba biti obazriv. Mnogo je svakakvih. Pre svega, njihovih. Zatim, ima i naših. Onda, njihovi od njihovih i naši od naših… I to je sve, uglavnom.

Spoljni, drveni kapci behu pritvoreni, ne bi li sačuvali kakvu-takvu hladovinu. Nije vredelo, prostor se suzio, postao je i manji nego što je uistinu bio, pretvorio se u zagušljivu dušegupku. Ljudi su teško disali, svaki čas brišući znoj maramicama ili dlanovima, sedeći tako da izbegnu zrake koji su ipak prodirali kroz sastave šalona, nemilosrdno zasecajući sve što bi im se našlo na putu. Valjda me zato sve podseti na onaj mađioničarski trik, kada u kakav sanduk zatvore čoveka iz publike, pa iluzionista teatralno zabada noževe, dok ostali ljubopitljivo čekaju hoće li onaj tamo, u mraku, najzad samrtno da jaukne.

– Jaoj, šta nas snađe – uzdahnu punačka baba do mene, pa otvori ceger nabrekao poput vlasnice.

Posle dužeg preturanja, izvadila je dobar komad hlepca, a posle šuškanja i umašćen fišek navršen giricama.

– Možda hoćeš, možda nećeš, malčice? – ponudi i mene.

Odbih odrečnim pokretom glave.

– Vidite li, pa ovde ništa pod milim bogom ne staje, ni minut nema na raspolaganju za bavljenje, ovo su sve međunarodni, gospodski, sa spavaćim kolima?! – nije odustajao oniži čovek sa aktentašnom, sada se propinjao ispred uramljenog voznog reda, ko zna koliko starog, sudeći po nekoliko muva davno skapalih pod prljavim staklom.

– Koliko li samo traje pauza?! Čas, dan, sedmicu, mesec, punu godinu ili više decenija?! – šetkao se oniži od istaknutog voznog reda do zatvorenog šaltera blagajne.

– Kakvo ukleto mesto, odavde ne može tek tako da se ode… I mi ćemo strunuti, kao ona zaboravljena gomilčina šećerne repe kraj sporednog koloseka… – najzad se i on umorio.

Toliko se ču, pa opet zavlada ćutnja. Spolja, iz obližnjeg bifea „Sloga“, dopirala je pesma. Vojnici mora da su već prilično popili. Nisu se razaznavale reči, ali jeste tugaljiva melodija. I to uvek ista. S tim što su pauze između ponavljanja bile sve kraće, pa se pričini da je sve to zaista jedna jedina slivena tužbalica, drevna, nekada davno započeta, za koju niko više ne ume da kaže koliko dugo traje i ima li uopšte završetak. Izgledalo je kao da smo čitavu večnost u toj čekaonici, u maloj staničnoj zgradi, gde je podne jedino doba dana, nedostižan čas hoda do prvog naselja, možda i više, sasvim sigurno mnogo više, utitrala vojvođanska ravnica zna da zbuni, barokni tornjevi i betonski silosi čine ti se blizu, a nikada da stigneš, ne znaš da li više varaju zemaljski atari ili beskonačna nebesa. Na kraju niko više nije otirao ni znoj sa čela, bio je to zaludan posao, a možda i zato što je svako pomeranje izazivalo dodatan napor. Ko zna koliko nesuđenih putnika bilo je kao zaustavljeno, zagledano u sopstvena, beskorisna stopala, bez najmanje volje da se bilo kuda pomeri.

PEŠČANIK LJUDSKIH SUDBINA

Možda sam zato, jer je to bio jedini okolni pokret, izuzimajući babu koja je neprestano jela (od prženih ribica je ostao samo miris i desetak nešto većih glava), možda sam zato, tek tada, primetio mladu ženu sa detetom u naručju kako raskopčava bluzu i oslobađa jedru dojku. U prvi mah, zapitah se kako to da je ranije nisam uočio. Svakoga sam dobrano odmerio, svakoga sam makar ovlaš pogledao, premećući u mislima, u dokolici se zabavljajući pogađanjem čime se ko bavi i zašto putuje:

… šestorica sezonskih radnika, ogromnih stopala i dlanova, u belim, nekada svečanim košuljama, uredno izbrijani, tihi; nasumice su pošli u potragu za bilo kakvim poslom…

… petorica navijača, gotovo dečaci, besmisleno umotani u pretople klupske šalove; u vozu su se čitavim putem zabavljali tako što su, krišom od konduktera, ispisivali grafite ili iznad sedišta skidali tipske fotografije gradova, ali samo onih iz jedne ili dve republike…

… četiri prijateljice, švercerke, neispavane, blede, pomno zagledane u četiri nabrekle torbe zvane „krmače“, svaka pazeći svoju robu od one druge, svaka zavidljivo procenjujući koliko li je ona druga uspela više robe da upakuje…

… trojica mladića, zabrinuti, na svaki šušanj su okretali glave; prošle sedmice se nisu odazvali pozivu za mobilizaciju, pa bi sada lokalnim vozovima, mimo punktova vojne policije, da se primaknu severnoj granici…

… dvojica, tačnije penzioner i sin koji ga po ko zna koji put vraća u staračkі dom, nisu prozborili ni reč; već odavno su sve jedan drugome saopštili…

… jedan, geometar, sa rancem i u gojzericama; neka braća se tamo godinama tuže oko međe, pa je pozvan da veštači…

… jedan, što danima krišom prati upravo regrutovanog sina; eno ga momak sa ostalima, ali otac ne sme da ode do bifea, nema smisla da ga bruka pred drugovima, i ovde samo uzdiše, a tamo bi se sigurno rasplakao…

… dvojica, deda i unuk; starcu je nedavno saopšteno da mu nema leka, unuk ga prati, jer deda želi da poslednji put vidi sestre što su se poudavale u razne krajeve zemlje…

… tročlana porodica, majka i dve ćerke bliznakinje, jutros su obukle najbolje što su imale, ostatak su natrpale u jedan kofer i iskrale se iz stana, napustile su muža i oca, nepopravljivog alkoholičara…

… četiri šibicara, jedan koji „radi“ i trojica uglađenijih koji ga navodno ne poznaju, koji mu čuvaju leđa i „mame“ mušterije, sva četvorica razočarani; u onom vozu i nije bilo baš mnogo posla, sada narod voli da se kocka u mnogo veće uloge, da zalaže i ono što ne poseduje…

… pet starica, sestre, ruku podruku, sakupile su se iz raznih krajeva, pošle su u rodno selo da poslednji put vide brata kojem nema leka…

… šestorica aktivista, sa zamotanim stranačkim zastavama i transparentima, malo su zbunjeni; već danima putuju uzduž i popreko zemlje, od grada do grada, ni sami nisu sigurni da li su krenuli ili se upravo vraćaju sa nekog mitinga podrške…

Svakoga sam dobrano odmerio, svakoga makar ovlaš pogledao, svi ispred mene prominuše nekoliko puta, gore-dole i obrnuto, kao u kakvom peščaniku punom ljudskih sudbina, ali tu mladu ženu sa detencetom kao da ranije nisam video… Zapitah se: da li je ona, uopšte, od početka bila naša saputnica?

NE ZNA TA ŠTA JE JOŠ ČEKA

Presabirao sam slike u pamćenju. Da, ipak jeste. Setio sam se, bila je tu, sa svima nama, od kako je sve ovo i počelo, ali uvek negde iza, uvek bi je zasenilo neko drugo lice, neka druga priča… Pored toga, mora da je pre nisam primećivao jer je ta mlada žena bila veoma tiha, a detence u njenom naručju sve vreme nije pustilo ni glaska, nije ni zaplakalo.

Istina, i sada, to što je učinila, to što je za svega dva dugmeta raskopčala jednostavnu bluzu i oslobodila desnu dojku, mlada žena je obavila isto tako tiho, gotovo neprimetno. Da sam kojim slučajem časak pre zažmurio, a to sam često činio da mi znoj ne uđe u oči, izgledalo bi da je takva, raskopčane bluze, od kako smo sabijeni u ovu čekaonicu. S druge strane, nešto mi je govorilo da je ona sve to obavila tiho ne zato što se srami. Ne, nimalo se nije stidela. Želela je da nahrani dete i učinila je to onako kako se verovatno radi svuda na svetu, najprirodnijim mogućim pokretima. Kao da joj je bilo svejedno da li je sama ili je okružena ovim mnoštvom ljudi u skučenom prostoru.

– Jaoj, da samo znaš koliko su gire bile slane! Mnogo sam žedna. Možda hoćeš, možda nećeš, jednu jabuku? – uzdahnu punačka baba do mene, sada je iz cegera vadila i neprestano tamanila ne naročito krupne, smežurane jabuke, grickajući i semenke, ostajale su samo peteljke.

Odbih odrečnim pokretom glave.

– Prvorotka – uzdahnu opet punačka baba, između dva zalogaja, videvši u koga gledam. – Ih, te mlade gospoje, nama nije trebao doktor, koliko sam takih, dok trepneš, dok ne spreme peškire i dok ne provri voda, očas porodila.

Rekla je to neodređeno, ako se može spojiti podsmešljiv i sažaljiv način govora. U svakom slučaju, rekla je to značajnim tonom, kao da je htela da doda: „Ne zna ta šta je još čeka!“ Ali, nije dodala. Nastavila je da u slast jede svoje jabuke.

Bilo je sasvim moguće da je mladoj ženi to detence prvo. Po njenim godinama se tako šta možda i ne bi zaključilo, ali se po još uvek svedenim bokovima i grudima dalo posumnjati da ranije nije rađala. A onda, sama ta dojka, savršeno bela, nežnorumenog vrška, jedra, kao iz mlečnog mermera u trenu nadahnuća Tvorca izvedena, s gornje strane skromno opervažena tankim, srebrnim lančićem, sa priveskom u obliku nevelikog krsta… Da nisam posmatrao kako detence halapljivo ćapće, pokušavajući da je obuhvati sa obe šačice, mogao bih se zakleti da je niko nikada nije dodirnuo.

Mlada majka je disala ravnomerno, dojila je dete, savršeno mirna, blago osmehnuta, zagledana negde daleko, van ove čekaonice… Kada bi joj blagost počela čileti sa lica skladnih crta, skretala je pogled ka detetu koje hrani, osmeh na njenim usnama bi se iznova javnuo, i ona je, onako zagonetna, bila opet zagledana negde van svega ovoga. Ništa druto nije videla, ništa drugo joj nije smetalo, pa čak ni lepljiva sparina u prostoriji pretrpanoj ljudima što zure u sopstvena stopala…

Da, tek tada sam i to primetio – nosila je nekakvu dugačku, laganu maramu, nekakav veo prebačen preko glave, ali na njenom čelu nije bilo ni kaplje znoja.

VERUJEŠ DA NEĆEMO DA SE VRATIMO IZ RATA

Mislim da sam mogao da je posmatram celog dana… Iznenada, pesma iz bifea „Sloga“ se svinu, pa uminu. Ču se i slaba vika. Te prava svađa. Docnije sam saznao da neki vojnik, baš onaj crvenog lica, nije hteo da izmiri račun za tri naručena piva. Zainatio se i neprestano je odbijao, zaplićući jezikom:

– Daj, bre, konobar, časti jedanput vojsku… Ne moramo mi da platimo baš sve u ovoj propaloj državi… Časti jednu turu velikog, kad nisi hteo na recku… Pusti

posao, sedi sa nama i zapevaj… Priznaj, ne daš na veresiju jer veruješ da se nećemo vratiti iz rata… Da tamo ima da izginemo…

Stari konobar je žmirkao, procenjujući dokle bi sve to moglo da dogura. Zarada tog podneva je bila veća nego za običnih deset dana. Ipak, gosti su postajali sve zahtevniji. Pitanje je da li će kasnije iko uspeti da ih obuzda. Imao je iskustva sa takvima. Ne baš drage volje, odlučio je da ne rizikuje. Biće još dobrog prometa, biće još vojski koje će ovuda tumarati i svratiti na piće. Od svega, to je ovde jedino sigurno. Samo se na trenutak osvrnuo:

– Zatvaramo restoraciju.

– Kako zatvaramo?! – skočio je crveni.

– Lepo, zatvaramo. Istekla mi smena… Ionako sam zbog vas već radio prekovremeno – okrenuo se konobar i počeo nešto da rasprema oko šanka.

– A mi, gde ćemo mi?! – lupnuo se u grudi crveni.

– Na peron, nešto samo što nije došlo… – jedva se razaznao odgovor kroz zveckanje praznih flaša, konobar ih je odsečno umetao u ležišta gajbica.

– Na peron? Kao gluvi kučići… – pljunuo je onaj na pod i još gadno opsovao.

Konobar se napravio da ne čuje. Pa, za tako lep pazar može se pretrpeti i veća uvreda. Ipak, važno je da se vojska primiri. Šta će da rade kada napuste bife „Sloga“ – nije njegova briga. Neka o tome vode računa ona tri oficira, celog života su ih obučavali za ovakav trenutak… Samo neka izađu, neka idu, šta će dalje da bude – nije njegova briga.

I tako bi… Oni mlađi, gotovo golobradi, ostaviše opremu ispred bifea, pobacaše šlemove, naoružanje, gas-maske i rančeve, raskopčaše uprtače, poskidaše bluze, pa se razmileše duž pruge, počeše onako raspojasani da se jure i dovikuju, da preskaču pragove, slušaju šuštanje tucanika pod čizmama i da se kotrljaju niz nasip poput dece…

Obesniji se namah počeše nasumice takmičiti ko bolje, tamo ili ovamo cilja, nekoliko zrna zveknu, pojedinačno metalno odjeknu, pogađajući stub lampiona i skretnicu, a onda najosioniji među njima rafalom skresa oba „andrejina krsta“, s ove i s one strane obližnjeg kolskog prelaza…

Neki se sjatiše oko česme, da se umiju mutnom vodom, zagledaše se u spomen-ploču iz prethodnih ratova, ali ne uspeše da pročitaju ni godine, niti jedno jedino od urezanih imena sa spiska, niko se decenijama nije potrudio da makar bronzanom bojom za čunkove obnovi kišama isprana slova…

Neki se okupiše, stadoše da se savetuju koliko ima popreko, međama žitnih polja, do onog naselja u ravnici, do onih vršaka baroknih zvonika i venaca

betonskih silosa… Tamo mora da radi neka kafana ili makar prodavnica. Šta ako i zakasne na to nešto što će ovuda da prođe? A kuda i žure, ubeđivali su trojicu oficira. Rat kojeg nema – čeka pa čeka…

Neki se iz bifea zaputiše u stanicnu zgradu… Najviše trojicačetvorica.

Sve sam to docnije saznao. Tako je tamo bilo.

KAO DA ZA SVE IMA BEZGRANIČNO RAZUMEVANJE

Mislim da sam mladu ženu sa detetom mogao da posmatram celog dana… Kada u čekaonicu hrupiše četvorica vojnika. Onaj crvenog lica pripito viknu, trudeći se da deluje strogo:

– Pa, dobro, civili, šta vi to ovde radite? Zavukli ste se kao u rupu, kao u pećinu!

Narod je bio obamro od čekanja i od vrućine, baš niko ne podiže glavu, svi su i dalje gledali u sopstvene noge. Dabome, osim one ješne babe, sada je iz cegera vadila domaćinski rezane, tri prsta debele šnite makovače, samo nekoliko trenutaka ranije ponovila je: „Komšija, možda hoćeš, možda nećeš, malčice štrudle?“ Uglavnom, pridošlice su verovatno imale nameru da se našale, da prekrate dosadu, da manje misle na rat, ali kako niko nije obraćao pažnju, četvorici vojnika se učini da ih okupljeni namerno prenebregavaju. Uvrediše se.

– Šta je, civili, mi za vas kao nismo ovde? Gledate svoja posla? Sada nismo dovoljno dobri da nas bar pozdravom udostojite, a u rat ste nas sve mašući ispratili! – opet viknu isti, ovog puta sasvim trezveno, njegovi pratioci su samo sevali očima, videlo se da traže kavgu.

Mitingaši se pokunjiše. Odnosno, jedan nešto zausti, pa se predomisli. Baba se sladila makovačom. Onaj oniži je još jače stezao aktentašnu pod miškom. Ja sam žmirkao da mi znoj ne uđe u oči… Pogledi vojnika se zaustaviše na mladoj ženi koja je dojila dete, setno zamišljena, zagledana negde van čekaonice. Biće da ih je taj odsutni izraz lica najviše izazvao. Sva četvorica načiniše nekoliko koraka unapred i stadoše ispred te žene, posmatrajući je sve nepristojnije. I mada ona ničim nije pokazala da joj smetaju, da je ti ljudi u uniformama uznemiravaju, detence pusti dojku i zaplaka. Sa nežnorumenog vrha curnuše dvetri kapi mleka. Mlada žena se blago osmehnu detetu i poče da ga ljuljuška, da ga umiruje… Sada i većina u čekaonici podiže glave.

– Mali neće više?! – progovori crveni, pa prenaglašeno namignu drugovima, tako da svi vide.

I pošto su oni od njega očekivali još nešto, taj dodade:

– Ja se, bogme, ne bi' lako ostavljao toga. Trojica stadoše da se podgurkuju. Žena prvi put osmotri vojnike. Ali blagost sa njenog lica ne iščeze. Gledala je u njih kao da za sve, baš za sve, ima bezgranično razumevanje.

– Oho, mladica se pravi da ništa ne razume – tako je crveni tumačio strpljenje žene.

Naoko se ništa nije dešavalo nekoliko trenutaka. (Osim što su četiri švercerke, svaka bliže sebi, nagonski, privukle svoje torbe zvane „krmače“) Kao da su sada svi čekali šta će vojnici preduzeti. A činilo se da samo malo nedostaje da se dogodi nešto što ni oni sami nisu želeli, ali je, eto, tako krenulo: pošli su u rat, koji za neke to nije bio… voz se pokvario u ravnici, gde je sve jedno te isto… popili su, da se reše straha, a sada nisu znali šta će sa hrabrošću… konobar ih je onako ponižavajuće isterao iz bifea… niko na njih ne obraća pažnju, kao da su armija nekog drugog naroda… Malo je nedostajalo da se dogodi nešto što ni oni sami nisu želeli… kao da je sve prethodno bilo onako kako su hteli.

Svi su čekali šta će se zbiti. Svi su čekali šta će se dogoditi, pa kako kome bude, onda postoji opravdanje, onda se više ništa ne može učiniti. Svi su čekali da se ovo okonča, ne bi li opet sagli glave i strpeli se, koliko mogu mirnije, da najzad nešto, bilo šta, dovde dođe, da ovuda prođe.

Vazduhom se rojila prašina. Na iskošenim sečivima sunčevih zraka, probodenim kroz sastavke šalona, lepo se mogla videti svaka trina.

ŠTA TI TAJ PRIČA?

– A što provocira, što se lepo ne zakopča? Svašta će da bude. Samo nam još treba… Uostalom, mogla je to sa dojenjem deteta, mogla je to da obavi i na nekom drugom, manje javnom mestu. Kao da moramo da budemo svedoci baš svega… – javi se onaj oniži, stežući aktentašnu pod miškom.

Debela baba ništa nije rekla. Usta su joj bila puncata. U znak slaganja ona nekoliko puta zdušno potvrdi glavom, pa sa krila stade veoma revnosno da otire ostatke svakakve hrane, mrve hleba i kiselog testa, male riblje glave i peteljke jabuka, šećer u prahu i puhor mlevenog maka.

Ni sada ne umem da objasnim zašto sam ustao. Nikada nisam bio preterano hrabar. Naprotiv. Ne znam zašto sam ustao, valjda sam to video kao jednu od poslednjih prilika da sebe više poštujem. Da makar ustanem, da zaludno ne sedim. A možda su me i brzoplete noge same navele, sasvim nezavisno od mene su odlučile: umesto da krenem ka izlazu iz prostorije, umesto da izađem kako sve to ne bih gledao, prišao sam vojnicima. Tačnije, onome crvenog lica. Prišao sam mu sasvim blizu, nagnuo sam glavu, prineo usne njegovom uhu i prošaputao:

– Molim vas, nemojte to da radite…

Pa i odrešitije dodao, kao da je umesto mene neko drugi progovorio:

– Zaboga, ostavite je na miru… Kako ne vidite da liči na Bogorodicu?! Zar nije kao prava Bogorodica sa malim Hristom u naručju?!

Teško je reći ko se više iznenadio. Crveni ili ja. On svakako prvi, jer se nije nadao tolikoj drskosti. Pogledao je u ženu sa detetom, pa u mene, te opet u nju… Ja sam pak bio zaprepašćen sopstvenim postupkom, ali i zato što sam nesvesno rekao nešto što sam sve vreme slutio, nešto što samo nisam znao kako bih uobličio. Da, ta žena sa detetom kao da je bila prava Bogorodica sa Hristom. Setno je gledala vojnike i mene… A onda se dete u njenom naručju primirilo, ona ga je nanovo prinela grudima i opet se blago osmehnula nekome van ove dušegupke, nekome daleko, veoma daleko van ove čekaonice, preko ove nepregledne ravnice… Vojnik crvenog lica je buknuo, bio se još više zacrveneo. Jedan drugi je, istovremeno skidajući automatsku pušku sa ramena, pitao:

– Šta je rekao? Šta ti taj priča?

– Šta priča?! Gluposti… Sve same budalaštine…

Ovaj narod je načisto poludeo… – odgovorio je crveni, pa se neodlučno okrenuo, odmerivši još jedanput i ženu i dete, dodatno pocrvenevši. – Hajdemo odavde. Imamo pametnija posla. Pokret. Krećemo!

Samo što su četvorica ljutito izašla, nisam se ni vratio na svoje mesto, u čekaonicu je ušao mladi otpravnik vozova. Bio je veoma zvaničan, zakopčan do poslednjeg dugmeta, nosio je šapku i loparić, onu okruglu tablicu kojom se dočekuju i ispraćaju vozovi. Svečano je saopštio:

– Izvolite. Za pet minuta možemo da krenemo. Molim vas da ne kasnite. Odnosno, nisu mogli da pošalju novu kompoziciju, vraćate se starom u mesto polaska, a onda već vidite šta dalje možete da učinite.

TRAŽEĆI BAŠ STARA MESTA

Kao i pre svega ovoga – ljudi nisu mnogo negodovali. Svima je bilo drago što napuštaju čekaonicu. Čak ni onaj sa aktentašnom nije ništa govorio. Štaviše, izgledao je ponosno, kao da nam je ovaj polazak on lično, svojim zalaganjem, isposlovao. Punačka baba je na samim vratima stanične zgrade pitala:

– Ne tiče me se, ali vas gledam i gledam, mora da tu imate nešta od državnog značaja, čim je toliko stežete pod miškom.

– Da, nešto veoma važno – oniži čovek je drutom rukom lupnuo po tašni, isprsivši se, bez obzira što je njegov prtljag jeknuo prazno.

– E, blagoš vama, a meni je malo toga ostalo, ne znam šta ću sada – rekla je baba, podižući otanjem ceger.

Ušli smo u voz, gurajući se. Ko zna zašto tražeći baš stara mesta. Tamoovamo, potraja dok se ne rasporedismo po kupeima.

Šestorica sezonskih radnika, očigledno zemljaka, smrknuti, u isti odeljak. Ništa od posla. Šta sada sa stopalima i pre svega – šta sada sa rukama?! Čemu tolike, ogromne ruke?!

Pet navijača. Gotovo dečaci. Malčice živahnije. Prava sezona još nije ni počela, a već su uradili dosta toga. Mada, nisu poskidali baš sve slike iznad sedišta. Što će i učiniti kada im kondukter okrene leđa.

Četiri prijateljice, švercerke, na granici da zadremaju, ali pomno držeći jedna drugu na oku, tegleći „krmače“ nabreklih bokova. Svaka zavidljivo procenjujući koliko li je ona druga uspela više robe da upakuje.

Trojica mladića, što su izbegavali mobilizaciju, sasvim prebledeli, kao da slute, a to će se i ispostaviti, da ih u mestu povratka čeka vojna policija.

Penzioner, sada raspoloženiji taman onoliko koliko je njegov sin bio manje raspoložen, jer je makar za jedan dan uspeo da odgodi povratak u staračkI dom. I dalje nisu progovarali. Sve su već znali, sve su već rekli.

Geometar, nimalo uzbuđen – onu braću tamo ni sveti bog otac ne može da izmiri, može se ta međa i sutra premeriti, posao čeka pa čeka. Iz ranca je izvadio busolu, i dalje ga je zabavljalo to što igla pokazuje sever ma kojim se putevima kretao.

Čovek koji je pratio mobilisanog sina, sagnute glave, plašeći se da ga mali ne vidi, još više se plašeći da on njega ne vidi, jer bi sigurno zaplakao.

Deda sa neizlečivom dijagnozom, oslonjen na unuka, zbunjen, učinilo mu se da su pored njega promakle neke poznate starice. Njih pet. Taman koliko je imao sestara.

Majka i dve bliznakinje, usplahirene. Majka šapatom ubeđujući ćerke da se otac alkoholičar možda još nije probudio, da možda još nije kasno da se neprimećeno vrate kući, da se presvuku i raspakuju.

Četiri šibicara. Onaj što „radi“ sa kutijicama „tipovao“ je radnike. Daj šta daš. Sezonci sigurno nisu imali mnogo para, ali su, od svih, izgledali kao najočajniji. Sada je samo preostalo da ih oni uglađeniji na igru namame.

Pet sestara, pet zbunjenih starica, kojima se učinilo da su se u hodniku mimoišle sa nekim veoma poznatim čovekom oslonjenim na dečaka.

Šestorica aktivista, sasvim mirni, dnevnice za miting su im bile unapred isplaćene.

Ušli smo u voz, gurajući se, ko zna zašto tražeći baš stara mesta. Na kraju, kako je to već negde rečeno, onaj ko traži – taj i nađe.

DA LI SU KARTE SVIMA UREDNO PONIŠTENE

Otpravnik je svesrdno dunuo u pištaljku. Mašinovođa je proturio glavu kroz prozor, pa se prekrstio. Lokomotiva je bolno pisnula i lagano, veoma lagano (poput grdosije koja šepa, jer kvar na kočionom sistemu nije bio otklonjen), pođosmo tamo odakle smo i došli. Kako je uokolo bila nepregledna, varljiva ravnica, činilo se da nismo ni prekidali putovanje, da ovde nismo izgubili ni časak od naših života. Ta obmana kao da razveseli ljude, počeše da se smeju, raspričaše se, već su jedni drute pitali dokle putuju, kao da su svi zaboravili da se zapravo neprestano vraćamo…

Mladi otpravnik vozova je i dalje, još dugo stajao kraj perona, po propisu, u stavu mirno, kao da ga gleda unutrašnja kontrola same Direkcije Jugoslovenskih železnica.

Negde u daljini, međom nepožnjevenih žitnih polja, nekolicina vojnika je u koloni grabila ka naselju sa baroknim tornjevima i betonskim silosima, nadajući se da tamo ima otvorenih kafana ili makar prodavnica. (Onaj otac, što je krišom pratio regruta, pokri lice šakama. Nije se dobro videlo, ali je on znao, sasvim dobro je osećao da je i njegov sin među njima.)

Iza nas je ostala gomila prošlogodišnje, satrule šećerne repe. A stari konobar je sigurno odahnuo, s uživanjem se zanimao prebrojavanjem pazara, te je iznova raskrilio vrata bifea „Sloga“. Možda još neko, koliko danas, dovde zaluta.

I kada nam je izmakao iz vidika, vojnici su mu dobacivali psovke kroz prozore u hodniku vagona. Jedino je ćutao onaj crvenog lica.

A onda je preterano zalizani kondukter zaređao od kupea do kupea da ipak proveri, nikada se ne zna, ima li novih putnika i da li su karte svima uredno poništene. Onima što su se bunili kratko je odbrusio:

– A šta, gospodo, ima veze što niste nigde stigli?! Vozite se, zar ne?!

Žena sa detetom je ostala u staničnoj zgradi. Nije se vratila u voz. Detence je još dojilo i ona je smatrala da je od svega važnije da ga ne prekida. Ostala je sama i malo kome je nedostajala.

DA LI SU ONE MAKAR SLUTILE, KADA MI VEĆ NISMO ZNALI

To je bilo prvi put. U čekaonici skromne železničke stanice. A onda sam nastavio da ih redovno viđam. Kao da je ceo svet bio samo jedna velika, a ipak mala, zagušljiva čekaonica, pritvorenih šalona, ispresecana sečevima sunčevih zraka…

Bogorodice su uvek drugačije izgledale, kao što su i okolnosti uvek bile različite. Viđao sam ih zbunjene, na ulicama… usamljene, na parkovskim klupama… ponosne, u odmaklom mesecu trudnoće… iskisle, na autobuskim stajalištima… premorene, u prepunom gradskom prevozu… kako nekog čekaju, u baštama kafea… nalakćene, na prozorima i balkonima zgrada… zabrinute, u kolonama iseljenih… povijene, u doba bombardovanja… pa i kao one najtiše, a najupornije, u bučnim kolonama demonstranata… Nije svaka imala dete u naručju, a i kada ga je imala, nije ga svaka dojila, mada je i toga bilo, ali ja sam ih nepogrešivo prepoznavao, najpre po onom setnom osmehu. Ništa me više nije moglo zbuniti, pogotovo ne to što su jedne bile kao da su ih naslikali istočni ikonopisci, a druge onakve kakve su ih videli zapadni majstori slikarstva. Ništa me više nije moglo pomesti, pogotovo to što su jedne bile vitke, dugog vrata, a druge pak raskošne, meko zaobljene. Ne, ništa me više nije moglo razuveriti, čak ni to što nisu baš sve bile zagonetno osmehnute, jer neke su i plakale, neutešno, sasvim neutešno, kao da su došle do same granice beskonačnog razumevanja.

Poslušavši savet onog sveštenika, oca Tome, sve učestalije sam posezao za *Svetim pismom.* I, čudno, od tada sam počeo da viđam i druge slike. Recimo, onu veoma poznatu, koju uobičajeno zovemo „Tajna večera“. Nju naročito na televiziji. Nije uvek bivalo da ima trinaest učesnika – dešavalo se da ih je nekoliko desetina ili samo dvojica ili trojica; nije uvek bivalo da svi sede za istim stolom, dešavalao se i drugačije, neki su sigurno sedeli ispred ekrana, za stolovima u svojim domovima; nije uvek bilo ni stola, kamoli trpeze – ali slutio sam da je ishod tužno isti. Zatim sam prepoznavao i mnoge druge biblijske predstave, one koje prikazuju potop i sušu, vodene nemani i poljske skakavce, lutajući narod, fariseje i književnike, sitne kradljivce i potkupljive sudije, one nezalečivo ranjene ili slomljene, one uz bezosećajnost zanavek srasle, đavole koji nesmanjenom žestinom lete oko nebeskih lestvica i umorne anđele svih devet redova, neke od lica četrdesetorice mučenika, ponosno posrtanje i strašno razapinjanje…

I odlomke iz „Otkrivenja svetog Jovana Bogoslova“. Takvih je bilo sve više i više… Počinjali bi tamo, nastavljali bi se ovde, završavali bi onamo. Svuda su bili rasuti, ali ko je znao da ih složi, ko je mogao da poređa razvejane detalje, mogao je da vidi, mogao je kao iz knjige da čita:

A ostali ljudi koji ne pogiboše od ovih zala,
ne pokajaše se od djela ruku svojih
da se ne klanjaju demonima,
ni idolima zlatnim i srebrni
i bronzanim i kamenim i drvenim,
koji niti mogu vidjeti, ni čuti, ni hoditi
I ne pokajaše se za ubistva svoja,
ni za gatanja svoja,
ni za blud svoj
ni za krađe svoje.

Međutim, Bogorodice sam viđao najčešće. Znao sam da su to one. Nikada nikoga nisam uspeo da ubedim, da uverim, ali sam znao da su to bile one. Jedino što nisam uspevao da dokučim da li su one znale? Da li su one makar slutile? Kada već mi, i ne samo mi, nismo znali – šta smo mogli da budemo.

PISANjE

UNUTRAŠNJE DVORIŠTE

LOPTA KROZ NOGE

Naše je zgrade ujedno delilo i spajalo unutrašnje dvorište. Osim mnoštva garaža, tu se nalazila kuća žalosnog krojača Marka i njegove žene Lude Dese. Zatim, druga kuća, koja je pre rata bila krčma, a koju je početkom sedamdesetih, sa nikada pobrojanom familijom, iznajmljivao zagonetni semenkar Dalipi Vebi. Uz tu kuću bio je dozidan niz soba za goste, podužna građevina je posle oslobođenja određena za skroman, privremen smeštaj sirotinje, bez tekuće vode, sa zajedničkom česmom. Ovaj objekat je još onda određen za rušenje, ali nikada nije raseljen. Taman bi neki stanar nekud otišao, dolazio bi drugi…

Delilo nas je i spajalo sve to i čistina zgodna za fudbal, umesto stativa smo stavljali kamenice ili školske torbe.

– Vide li loptu, bate? Kroz noge ti prođe! Brani, bre! Postavi se, izađi pred igrača, nemoj da se plašiš! – dovikivao mi je Njule tokom dvorišne utakmice, ali se za razliku od drugih nije podsmevao mojoj nespretnosti.

AFRIKA, AZIJA I PORTUGALIJA

Sa prozora svog stana u prizemlju naspramne zgrade Njule je mogao da vidi moju terasu. Ja sam sa svoje terase mogao da vidim i njegov prozor i Ljubišu, bilo je to pravo Njuletovo ime, kako me širokim pokretom ruke zove na Petrovski vašar na kvantaškoj pijaci.

Tamo smo lunjali između sklepanih streljana sa vazdušnim puškama i krpenjačama, oko mašina za namotavanje šećerne vate i zida smrti, koji nije radio jer je motociklista prethodnog dana maltene poginuo. I kada smo udružili novac, imali smo samo za ponešto iz cele te raskošne ponude. Odigrali smo desetak partija stonog fudbala, zviznuli smo po jedanput veliku kožnu krušku za odmeravanje snage (koja se nije ni pomerila), ali sam ja poštopoto hteo da uđem i u šatricu ispred koje je bumbarasti vlasnik mamio posetioce: „Narode, priđi,

jedinstvena ponuda, posle velike turneje sada i u vašem gradu, divlje životinje sa svih kontinenata, Afrike, Azije i Portugalije!“ Njule je sprva bio protiv, govoreći da je čova samo slatkorečiv. Na kraju je popustio i ja sam od poslednjeg zajedničkog novca platio kartu, uz obećanje da ću mu posle sve pošteno prepričati.

– Priznaj, bate! Hajde, priznaj da ništa naročito nisi video? – saletao me je Njule na izlazu, ali sam ja mimo dogovora ćutao, unutra su bile samo dve krmeljive zmije, jedan sluđeni majmun i nekoliko setnih ptica nepoznate vrste.

ZAGONETNI KANJONI I TAJNI PLAN JUGOSLOVENSKE NARODNE ARMIJE

Igrali smo se kauboja i Indijanaca u dvorištu. Prolazi između garaža od lesonitploča, prepuni iždžikljalih kopriva, bili su zagonetni kanjoni i klanci kroz koje navodno prolaze kaubojski karavani. A Indijanci, oni su bili gore, na liticama, na onim talasastim krovovima garaža, što su u međuvremenu satruleli, sada ne bi mogli da drže ni pticu, kamoli dva ili tri dečaka. Njule je odozgo zapovedao da se krene u napad, stajao je prekrštenih ruku baš kao Vinetu. Posle je delio plen na ravne časti, razbrajao je budželaje, džombere, sodere, macole, kenjce, gvozdence, staklence, šestoperce, dvanaestoperce…

– Vidiš li, bate, ovo blago? Neće im skorije pasti na pamet da se šunjkaju kroz našu teritoriju!

Zapravo, ratovali smo sa „oficircima“, dečacima iz susedne vojne zgrade, čiji su se ponosni očevi i umorne majke besomučno doseljavali i odseljavali ogromnim „tamovim“ kamionima sa ceradama maslinaste boje, već prema strogo čuvanom tajnom planu prekomandi Jugoslovenske narodne armije. Bilo je zanimljivo gledati njihovo pokućstvo, a najzanimljivije su bile paradne uniforme na vešalicama, Ajfelove kule od palidrvaca napravljene na noćnim dežurstvima i desetine uramljenih zahvalnica ili plaketa.

– Vidi ih, molim te, moj ćale je odistinski bio u ratu, a ne kao ove mastiljare! – čkiljio bi Njule, jer je čika Božo Cuger, Ljubišin otac, zaista bio prvoborac.

NAJSTARIJI ČOVEK NA SVETU

Krali smo piskavce i orahe iz velikog pobočnog dvorišta slikara Vladislava Maržika, starog Čeha, prenežnog akvareliste, prvog ovdašnjeg školovanog likovnjaka. Polugluvi Maržik je dremao u svom vrtu, u svojoj baštenskoj naslonjači, desnim dlanom odsutno milujući neku od svojihhortenzija, kao što ljudi često odsutno glade kućnog ljubimca, kraj nogu sklupčanu mačku ili poslušnog psića. Maržik je tako dremao, a mi smo se pentrali po njegovom drveću.

– Čekaj, bate! Još malo, vidiš da nisam natrpao sve džepove! – Njule je bio onaj koji je uvek poslednji silazio sa stabla.

Ili smo, naslonjeni na ogradu, samo posmatrali starog Maržika kako onako poluslep, sa čak dvoje naočara i lupom u šaci, uporno pokušava da slika. Ruka mu je previše drhtala, ali nije odustajao, kao da mu život zavisi od toga hoće li napraviti još jedan akvarel.

– Ja ne bih da dočekam njegove godine. Šta će mi to. Niti pošteno čuje, niti pošteno vidi. Moja keva kaže da je Maržik najstariji čovek na svetu. Ima oko preko dva veka! – preterivao je Njule.

ŠTA IMA NOVO U SVETU

Čitali smo stripove. Bili smo članovi Stajkine biblioteke. Tako smo zvali najbolju trafiku u gradu, levo, tu odmah čim se izađe iz pasaža. Stajka je volela decu i svima nama je davala stripove na pozajmicu, pod uslovom da ih ne gužvamo. I Zora, njena mlađa koleginica, i ona je volela decu, ali nam je stripove ređe pozajmljivala. Deca su obožavala Stajku. Deca su volela i Zoru, ali su nju, onakvu, zanosnu crnku, uvek udešenu kao da je italijanska glumica, nju su nekako više volele odrasle mušterije muškog pola. Znali smo da šacujemo koliko će se ko zadržati nalakćen na pult trafike, uživajući u razmenjivanju sitnih ljubaznosti sa Zorom. Obična kupovina novina, koje će samo dva metra dalje završiti u kanti za đubre, mogla je da potraje četvrt, pa i pola časa. Takva je to trafika bila. Stajka, široke ruke. I ta prelepa Zora.

– Bate, hajmo! Stajka nam poručuje da je stigao kombi iz štamparije i da dođemo da vidimo šta ima novo u svetu! – obaveštavao me je Njule trljajući dlanove.

I MI SMO NJOJ GLEDALI DA UČINIMO

Bežali smo od Lude Dese, žene žalosnog krojača Marka, teško pokretne i večito u sobnim papučama, pošto su joj noge strašno oticale. Inače, velikog protivnika prašine.

Tačnije rečeno, nismo bežali, jer ona nije mogla da nas juri, ali je volela da nas poprska dok baštenskim crevom zaliva svoju okućnicu u unutrašnjem dvorištu, čudan spoj leja mladog luka, zelene salate i ružičnjaka. Nekada smo izmicali na bezbednu udaljenost i kreveljili se, a nekada se, naročito za vrućina, namerno nismo sklanjali, dopuštajući da nas raspršeni mlaz vode orosi. Bili smo mokri, Luda Desa se slatko smejala, a žalosni krojač Marko je izlazio iz kuće sa centimetar-pantljikom oko vrata i desetinama čioda među stisnutim usnama. Zurio je čas u svoju razgaljenu ženu čas u nas, zurio je onim svojim ko zna zašto usahlim pogledom, zurio je i ništa nije shvatao.

– Baš mi je drago, gledao sam da i mi Desi nekada nešto učinimo na volju – rekao je Njule dok smo se sušili na letnjem suncu.

TO TI JE SEKS

Obožavali smo da čučimo kraj suterenskih prozora obližnje koradžijske radnje „Kod Makedonca“ i da posmatramo kako čitava porodica vredno posluje oko naročite vrste stola bez ploče, zapravo oko ogromnog limenog okvira, na kojem je bilo razvijeno tanušno testo. Odozdo su neke mašine izduvavale topao vazduh, orijaška kora se mreškala, splasnula bi, pa se nadimala poput pobedničke zastave bez ikakvog obeležje. I sve tako dok se ne bi dovoljno osušila.

Obožavali smo da posmatramo to vijorenje, ali i pravljenje korneta. Lepuškasta bratanica starog Makedonca, zajapurena, što od rada što od vrućine, raskopčana koliko se može, ta i takva je ulivala ne naročito gustu masu u devet

levkastih kalupa, lagano je povlačila ručicu, ova ručica je pak pokretala zglob, a taj zglob je pomerao metalnu letvu sa nizom od devet zagrejanih kupastih izbočina, vrele kupaste izbočine bi zasele pravo u kalupe, začuo se dahtaj, javnula se para, a kada bi se mirisni oblak razišao, devet korneta je bilo gotovo, dok je lepuškasta bratanica starog Makedonca brašnjavom mišicom otirala zacrvenele obraze…

I još jedanput – retka masa, levkasti kalupi, ručica, zglob, kupaste izbočine, umetanje, dahtaj, para, gotovi korneti, brašnjave mišice, zacrveneli obrazi…

– Vidiš, bate, to ti je seks! – rekao je Njule.

NEISKORIŠĆENI TRILING DAMA

U jednom prolazu između Njuletove zgrade i Maržikovog dvorišta, odakle smo mogli da čujemo roditelje kada nas zovu, ali smo bili zaklonjeni tako da ne mogu da nas vide, tamo smo čučeći menjali ili „tapkali“ sličice, tamo smo okretali prvi tablanet, kasnije, uz prve cigarete, igrali smo i prvi poker u sitne pare.

Recimo, ja imam triling dama. Već zamišljam sebe kao pobednika. Njule, međutim, samouvereno podiže ulog. Ja se premišljam, pa odustajem i bacam karte…

– Eto, da si platio da vidiš šta imam, dobio bi! A bilo je ništa, pet daski! Blefkao sam te, bate! – prebrojavao je Njule zaradu.

TITO I RUKOVODSTVO RADE NA TOME

U atomskom skloništu njegove zgrade napravili smo „naš bunker“. Jednu od prostorija smo ukrasili posterima iz „Džuboksa“ i tu smo, zavaljeni u rashodovane fotelje, kada od Njuletovog brata iskamčimo gramofon, slušali prvi rok. Preglasno, iako smo tavanicu oblepili kartonima za jaja. Komšije se nisu bunile. Njuletov otac, prvoborac, sredio je to sa kućnim savetom.

– Ma, pustite decu, pa šta ako koriste atomsko sklonište? – odgovorio je on jednom komšiji sa mrežicom za kosu na glavi, veoma zabrinutom za Opštenarodnu odbranu i Društvenu samozaštitu.

– Ali, druže Božo, neprijatelj nikada ne spava! – značajno je podigao prst taj i takav, smatrao se veoma važnim, kraj njegovog prozora je bio držač za isticanje zastave o praznicima, pa je mislio da može da se pita i o svim drugim državnim pitanjima.

– Šta me tu družekaš, a nisi ni omirisao barut! Atomsko sklonište nam ič ne treba, vidiš da zvrji prazno. Nikada više neće da bude rata, kada ti Božo Cuger tvrdi! A ovi naši, Tito i rukovodstvo, oni rade na tome da rata nikada više ne bude ni na celom celcijatom svetu! – zadigao je čika Božo Cuger treger majicu i počešao se po trbuhu.

Tako je, jednom zasvagda, okončao raspravu. Nije se znalo misli li ozbiljno ili se samo zavitlava.

ŠTA MI TU TREBIŠ?

Komšija sa mrežicom za kosu i držačem za zastavu nije više smeo ni da šukne, jer je čika Božo bio nosilac Spomenice 1941. Kasnije sam shvatio koliko je u ono doba to bila velika stvar. Ali, čika Božo Cuger nije mario za svoje zvanje, titulu, šta li. Imao je, ako se dobro sećam, četvoro dece, moj drug Ljubiša, odnosno Njule, odnosno Cugerovac, kako su ga takođe zvali, bio je najmlađi naslednik. Čika Božo nikada nije hteo da menja taj prizemni dvosobni stan za veći, na šta su ga drugovi nagovarali, i kako mu je zbog zasluga i brojne porodice sledovalo. Tek kasnije sam shvatio koliko je i zbog toga čika Božo Cuger bio veliki čovek, a ne samo zbog popriličnog trbuha. Prosto rečeno, nije mnogo mario za uvažavanje komšije sa mrežicom za kosu i držačem za zastavu, kao ni za uvažavanje koje su mu svi ostali ukazivali. Živeo je svoj život, imao je samo jednu strast – ribolov.

Nikada nisam ušao u njihov stan a da on lično ili neko od dece nije razmrsivao ili premotavao žilicu, da nije podmazivao mašinice, da nije švićkao štapovima ne bi li probao koliko su savitljivi, da nije po kutijicama presabirao olovo, plovke, mušice ili udice.

– Hajde, mali, i ti pomagaj… Uzmi ovaj kolut i vinkluj – dobijao sam i ja zadatak od čika Bože Cugera.

Nikada nisam ušao u njihov stan, a da Njuletova majka „upravo“ nije završila sa prženjem girica.

– Ženo, posluži čoveka… Junačino, šta mi tu trebiš, jedi bre i glave… Gledaj, ovako je apneš! Gotovo! Krupna-riba-malu-ribu-gutnula! – pokazivao mi je čika Božo Cuger kako se jedu girice, pa bi se obraćao Njuletu. – Deder, Ljubiša sine, upravi taj ventilator u mene, mnogo je vruće.

GRADSKA PLAŽA NIJE PRAVA OBALA

I nikada nisam mogao da uđem u njihov stan a da se ne sapletem o makar jedan bicikl. Budući da nije imao garažu, čika Božo je bicikle, kasnije i „tomosove“ motore, držao u ogromnom kvadratnom predsoblju. Nekada jedno prevozno sredstvo, nekada čak pet, ne računajući guvernale, bandaše, blatobrane i druge rezervne delove. Zapravo, nikada nisam znao koliki je uistinu bio njegov „vozni park“. Ali, nikada nije poput novih „buržuja“ posedovao garažu, nikada nije imao kola, već samo bicikle i „tomosove“ motore. Valjda ih je najviše cenio zbog odlaska na pecanje. Jer, samo biciklom ili malim motorom možeš stazama uz Ibar ili Moravu, kroz vrbake ili kukuruzišta, kola tu ništa ne vrede, ona su samo za „duvanje“, reci odistinski ne možeš da priđeš. Kolima je moguće doći najdalje do gradske plaže, koju čika Božo Cuger nije računao u pravu obalu.

– Izem ti to čvarenje, skakanje i cičanje – umeo je da kaže. – Voda je voda kada u nju možeš da gledaš i da ćutuješ! Deder, Ljubiša sine, upravi taj ventilator u mene, mnogo je vruće.

NIKADA CELE ZAVESE

Pecaroški pribor, prevozna sredstva, jedan veliki i nekoliko manjih ventilatora, jer je čika Boži Cugeru večito bilo vruće, sve to plus veverica, bilo je ono što bi svako zatekao kada uđe u stan Njuletovih roditelja.

Odnosno, vevericu, malu krznenu živuljku, možda i ne bi mogao baš odmah da uočiš. Međutim, zavese, te zavese koje nikada nisu bile cele, njih nisi mogao da ne primetiš. Nikada pre niti posle nisam video da neko drži vevericu u stanu i to van kaveza ili čega sličnog. Končane zavese su joj bile omiljeno pentralište. Ali, kako sujoj kandžice bile oštre, tako ni zavesa nikada nije bila cela. Šta je na to

imala da kaže Njuletova majka – nije mi poznato. U svakom slučaju, nije mi ličila na ženu koja se zbog toga uzbuđuje. Svaka druga bi histerisala. Nju, pak, nikada nisam video ni da je zbog toga trepnula. Veverica se, kako joj ime i kaže, beskonačno verala, sve što takne bi ogrebala ili rasparala. A kada bi se konačno umorila, tada je znala da skoči na sto, da ispruži prednje šape i da se dugo gleda oči u oči sa čika Božom Cugerom.

– Vidiš li ti ovo, bate? Moj ćale bi pripitomio i lava! – znao je Njule da kaže.

BUĐENJE

Njuletov brat, zvani Braco, on je svirao bubnjeve. Bio je jedan od prvih rokera u gradu. Sam Njule, on je neko vreme vežbao trubu. Mogao sam da čujem sa terase kako Braco prakticira ritmove, a mogao sam da čujem i kako Njule iz trube isteruje tonove. Nekada, u vreme popodnevnog odmora, dok su svi u okolnim zgradama i u kućama u unutrašnjem dvorištu dremali, on bi isturio trubu kroz prozor i svirao „buđenje“. Na sve strane je ječalo i svi su verovatno skakali iz svojih kreveta, osim starog slikara, polugluvog Čeha Vladislava Maržika. I Njule bi tako trubio i trubio, dok ne bih video njegovu majku kako mu se prikrada iza leđa, kako ga hvata za uvo i uvlači u dubinu sobe.

A jednom sam video i Njuletovu majku kako otvara taj isti prozor. U momentu mi se učinilo da peva, jer sam prvo zapazio širom otvorena usta, pa sam tek onda čuo glas. Ali, kada je taj glas najzad dopro do mene – tada sam shvatio da ona zapravo zapomaže. Bilo je to onog dana kada je umro njen muž, čika Božo Cuger. Na moje izraze saučešća Njule se gotovo zaplakao, pa je stisnuo pesnice i odvratio:

– Nego, bate, da nam nisi video vevericu? Iskoristila je frku i nekud strugnula…

JEDAN OD PRVIH TAKVIH SLUČAJEVA U CELOJ DRŽAVI

A onda smo, s polaskom u srednju školu, počeli da se udaljavamo. Njule je krenuo u neku, čini mi se tehničke struke, ja sam upisao gimnaziju. Imali smo

različito društvo. Sve ređe smo se sastajali, sve češće smo se samo sretali. Moj odlazak na studije proredio je i te susrete.

Pitanje je da li sam ga svih tih godina video više od tri ili četiri puta. Uvek u kafani „Sloga“

Ugostiteljsko-turističkog preduzeća „Srbija“, koju smo svi zvali „Na košu“ jer je bila tik uz bok sportske hale. Samo bi iz drugog kraja zadimljenog restorana na sto za kojim sam sedeo sa prijateljima stigao litar belog i sifon sode, pa čuveni Lesovi ćevapčići i zaljućene salate. Mi smo bili studentarija, večito bez novca, pijuckali smo na bonove za topli obrok koje su nam davale majke, mislim da je Njule već radio, imao je para.

Imao je para i bio je široke ruke. Čašćavao je i plaćao čekovima. Posle se ispostavilo da nije mogao da se zaustavi u toj svojoj potrebi da čini zadovoljstva drugima, da je čekove potpisivao i kada bi potrošio platu. Bio je to u celoj državi jedan od prvih slučajeva izdavanja čekova bez pokrića. Ne znam na koliko je osuđen, ne znam kako mu je bilo u zatvoru, nikada ga nisam pitao. Zapravo, ne znam ni da li je sve ovo prethodno tačno, samo sam čuo da se tako pričalo. Jedino pamtim da ga neko vreme nije bilo i da se vratio promenjen, tih, imao sam utisak da je Njuletova senka jasnija od samog Njuleta. Rekao je:

– Dobro je, bate, što to tamo nisi video.

PROŠLO JE DOBA POPRAVLJANJA ČASOVNIKA

Oženio se. Nisam siguran, ali mislim da nije imao dece. Ja sam počeo da pišem. Potom sam se i ja oženio. Počeli su ratovi, demonstracije, ratovi, demonstracije… Objavljivao sam knjige. Raščulo se, makar u mom gradu. Kad bismo se sreli, Njule mi je uvek nešto čestitao. Ne znam da li je ikada išta od toga čitao. Mada ne znam ni odakle mi pravo da tako mislim, možda je čitao više od mene. Sa ženom je držao sajdžijsku radnju, nasleđenu od tasta, zapravo kiosk u ulici kojom se ide ka autobuskoj stanici. Tako sam uvek prolazio pored njega kada bih putovao na književne večeri. Ako bi me video – izlazio je da me pozdravi. A leti, kada je bilo toplo, tada je stajao ispred kioska i posmatrao svet koji nekuda odlazi i odnekud dolazi. Nije imao previše posla, prošlo je doba popravljanja časovnika, ako ti se budilnik ili ručni sat pokvari, bacaš ga i kupuješ novi. Stajao je

tako, s godinama sve izraženijeg trbuha. Imao sam utisak da mu je uvek bilo vruće kao i njegovom ocu, čika Boži Cugeru.

– Vidiš li ti ovo, bate? – uvek je govorio.

Pretpostavljam da je mislio na raspad države i politiku, ali ga nikada nisam pitao na šta tačno cilja. Možda je bio začuđen onim što smo mi drutima činili, možda je bio začuđen onim što su nama drugi radili. Samo znam da me je značajno, upitno gledao… I da se zbunjeno osmehivao… I da sam ja večito žurio…

PISANJE

Pred kraj telefonskog razgovora sa sestrom, taman što smo razmenili sve novosti, ona je dodala:

– Nego, jesi li čuo, umro je Njule. Sahrana je bila juče, videla sam čitulju tek danas.

Nisam znao. Zapravo, već decenijama sam veoma malo znao o njegovom životu. A sada nisam na vreme saznao ni za njegovu smrt. Na trenutak sam razmišljao da pozovem nekog, da se izokola raspitam da li je dugo bolovao ili je bilo naprasno… A onda sam shvatio da to ne bi bilo pošteno, da bih se tako predstavio kao njegov bliski prijatelj. Umesto toga sam pisao o onome čega sam se sećao. Sada sasvim ubeđen da je pisanje tužan posao, pišeš o delu nečijeg života, pišeš o nečijem životu, pišeš o svom životu – kao da nešto znaš.

Pišeš i pišeš, bate, kao da si pa nešto video.

PREVLADAVANjE STVARNOSTI U PRIČAMA GORANA PETROVIĆA

1

U svojoj prvoj knjizi *Saveti za lakši život* (koju pisac *naziva roman uz kafu),* mozaičkoj zbirci pedeset minijatura koje drži na okupu predložak life-coaching bedekera, oblikovaće se svi kasniji pravci književnog razvoja Gorana Petrovića. Idejno će se začeti elementi fantastike koji će do punog izraza doći u romanima *Opsada crkve Svetog Spasa* i *Sitničarnica „Kod srećne ruke",* nagovestiti sklonost da leksičko blago, ironija i povremeni poetski izleti („Petrovićeva gotovo pesnička koncepcija sveta" – Ana Ristović) preplave sadržinu i tako prikriju izbijanje na površinu idejnog sloja priče, čime se dekonstruiše sama suština pripovedanja. Ova rukovet „saveta" istovremeno objavljuje piščev otklon prema uvreženim proznim formama, proznom tonu i ozbiljnosti životnih tema ili istorijskih, aktuelnih i drugih proznih obrazaca u srpskoj književnosti s kraja XX veka („Goran Petrović iskočio je iz horizonta pripovednog diskursa srpske književnosti toga trenutka" – Aleksandar Jerkov). Narator-savetodavac prećutno uverava svoje čitaoce da se svet neprihvatljive svakidašnjice može pričom („savetima") preoblikovati u svet mašte. Ovo uverenje ispoljiće se u više navrata i kasnije u Petrovićevoj prozi i pričama, kao u priči *Reči* iz prve njegove zbirke *Ostrvo i okolne priče,* u kojoj naratorova sagovornica ima ogrlicu od reči i njena je soba sva od reči jer „rečima se može ostvariti sve. Pa opet, u naše se doba za rečima poseže kada se želi napraviti štogod sasvim suprotno od njihove sadržine." Drukčije rečeno, to je vera da se stilskim figurama, u krajnjoj liniji rečima, stvarnost da rekonstruisati, a to znači raščiniti, deistorizovati i upriličiti u neutralne delove slagalice od kojih čitalac koliko i pisac može sklopiti novi svet, čak ljudi mogu, kao članovi nekog tajnog društva, da iz svakodnevice ispunjene opasnostima krišom uđu u pejzaže akvarela *(Iz hronike tajnog društva).* Utoliko se o kasnijim pričama i romanima Gorana Petrovića može govoriti kao o svojevrsnoj nadogradnji ove njegove prve knjige

(„priručnika motiva i tema kojima će se ozbiljnije i još promišljenije baviti narednih godina“ – Vasa Pavković).

Lišen, međutim, istoričnosti i iluzija prethodnog, potrošenog sveta, ovaj novi svet u prvim proznim knjigama Gorana Petrovića otkriva nam se kao *ispražnjen svet,* gde postoje samo tragovi pređašnjeg, sanjanog života ili sećanja na izgubljene vrednosti, samo neutralni ostaci koji poprimaju čas bukoličke, čas zastrašujuće jednostavne obrise, preteće zbog svoje ogoljenosti, kao što su „detinja mesta“ („mesta gde ste bili dete“ u *Savetima za lakši život)* ili „Ehej dvor“ (topos pustinjakovog idiličnog staništa ili Usudovog „dvora“ iz narodnih pripovedaka u priči *Mesec nad tepsijom).* Ovakve priče iz Petrovićevog ranog proznog opusa, koje se odlikuju „postmodernističkim izborom začudnih situacija i prostora – simulakruma“ (Ala Tatarenko), prepune su simbola, metafora, hiperbola i oksimorona koji će poslužiti piscu da svoju ironiju i fantastiku usmeri na pojave, događaje i radnje koje se odnose uglavnom na prividno *nevažno* (slučajno) i u *nevažnom* (slučajnom) ono što će se u kontekstu ispostaviti kao važno: bojenje pepela ptice Feniks, spuštanje neba za potrebe građevinskih preduzimača (koji žele da imaju najviše nebodere), skidanje kolutova dima sa zidova i nameštaja, prekrivanje poda nežnim rečima, obedovanje reči, koračanje lebdeći iznad zemlje (zaljubljeni parovi), sanjari ogromnih mehura od sapunice, materijali za pravljenje prijatnih iznenađenja *(Saveti za lakši život),* mravi koji vuku mrvice tišine *(Mesec nad tepsijom),* trska zaudisanje snova (preživljavanje) na javi *(Trska)…*

Ispražnjeni svet Petrovićevih prvih zbirki *(Saveti za lakši život* i *Ostrvo i okolne priče)* pre svega je ispražnjen od istorije, koja više nije ni tragedija ni farsa, nego apsurd: „Uzmite manji komad papira. Čitkim slovcima ispišite: 'Pod je dole, zidovi su sa strane, a tavanica je gore.' Kad god se nađete u nedoumici, izvadite papirić i pročitajte sadržaj“ *(Saveti za lakši život,* XXX). To je svet ispražnjen i od svakodnevice, kojoj su oduzeti i prostor i vreme (u priči *Trska* ceo predeo, prostor, podeljen je na javu i san, ostaci sveta razbacani su po okolini, a u priči *Mesec nad tepsijom* „svet je pojeo svoje ivice“). Najzad, taj svet je ispražnjen i od junaka: sagovornik naratora-savetodavca za bolji život je još jedan Kaspar Hauzer koji treba da nauči kako da se u svojoj novoj stvarnosti snađe (i koga narator-savetodavac ovde podučava ne samo osnovnim znanjima savremenog čoveka izloženog čudima moderne tehnologije, nego i instiktivnim ljudskim reakcijama, kao što je npr. znatiželja: „virnite kroz susedovu ključaonicu i steknite makar elementarna znanja iz tehnike“ – *Saveti za lakši život, XL*).

Usred ovog osećanja ispražnjenosti tog postapokaliptičnog sveta izbije, međutim, u svim ovim prvim piščevim pričama, trag ljudskosti u dehumanizovanom okruženju, bljesnu rečenice kao istrgnute iz neke pesme, izdvoje se reči mudrosti i topline koje nas podsećaju da je ostalo još štošta vredno pažnje i stoga neophodno da se upamti i zabeleži, ukažu se „neverovatni doživljaji“ koje savetodavac narator preporučuje čitaocu: „videti sovu sa krznom, zaboraviti razvod roditelja, slikati san, zaljubiti se, pronaći čoveka ribu i čoveka pticu, otkriti centar vode, pričati preko telefona, pogledom premostiti ulicu, sedeti u areni, zastakliti mesečinu, opustiti se, voditi ljubav ujutru, pisati muziku, roditi se dva ili više puta, umreti, šetati se visećim mostom, imati mehaničku lutku, brati kajsije, fotografisati se u meksičkom odelu, sprečiti mozak da zaboravlja, trezniti se, kisnuti, odgajati pečurke velike kao kuće, imati sposobnost pretvaranja u bilje… *(Saveti za lakši život,* X)“ Najzad, nenametljivo i bez imalo patetike, usred obezličenog sveta bez empatije i emocija, niz lice penzionera gospodina Pavla, junaka priče *Žena koja peva (Ostrvo i okolne prine),* skliznuće i par suza.

2

Sa suzama gospodina Pavla kao da se otvara nov ciklus Petrovićevih priča, oličenih u zbirkama *Bližnji* i *Razlike.* Utisak obitavanja među ostacima nekadašnje stvarnosti prisutan je i ovde, ali se piščeva pažnja usmerava na ljude, obične, „male“ pojedince, na „bližnje“ iz božje zapovesti, prijatelje, rođake, komšije, sunarodnike, koji se suočavaju sa svojom sudbinom. Iako i dalje oslonjene na dva sveta – „svet obistinjen u mučnoj istorijskoj stvarnosti i svet oživljen u maštovitom duhu“, što je zapravo „ukrštaj nepovezanih stvari“ (Gojko Božović) – priče iz zbirke *Bližnji* nisu lišene istoričnosti i sumorne svakodnevice gde pisac pronalazi epifanije kojima uverava čitaoca da nije sve izgubljeno, da je svet postao mesto gde se izvan naše pažnje i opipljivog vidokruta odvijaju male lične drame ili događaji koji tom i dalje posuvraćenom svetu daju smisao.

Ovde ljudi i dalje „brišu korake od lišća i mesečine“ *(Slike sa izložbe),* ali je sve prisutniji „istorijski cinizam koji ima i jednu političnost u sebi… što se takođe razvijalo u njegovoj prozi, ali to ga čini autentičnim i istovremeno mu daje ulogu pisca po modelu starih majstora koji su bili moralne sudije svoje epohe“

(Aleksandar Jerkov). Taj „istorijski cinizam“ vidan je u pričama *Zavesa,* gde se pripovest o jednoj zavesi proizvedenoj u Americi proteže na sudbine oficira Kraljevske vojske, koji su posle Drugog svetskog rata većinom završili kao emigranti i fabrički radnici na Zapadu; *Sve što znam o vremenu,* u kojoj se pominju budilnici što su zaglušivali TV dnevnik na protestima građana 1996. godine, kao i nezavidne sudbine izbeglica u vreme bombardovanja Srbije 1999; *Velika priča,* remek-delo u žanru kratke prozne forme, gde otac i petogodišnji sin, poput ljudi koji razmenjuju „velike, važne tajne“, u povodu istog tog bombardovanja, raspravljaju o tome koliki krater može da napravi jedna avionska bomba; ili *Bogorodica i druga viđenja,* sa atmosferom ratnog haosa, bezvlašća i javašluka na jednoj provincijskoj železničkoj stanici. U istom ključu može se pročitati i priča *Pronađi i zaokruži,* u kojoj pisac, postupkom „listanja porodičnih fotografija“, između ostalog evocira vreme svog detinjstva, običaje i navike onoga vremena, pa i sećanje na jednu fotografiju sa sombrerom, koja ga je podsetila na sličnu kostimografiju sa fotografije tadašnjeg doživotnog predsednika.

Svet Petrovićevih priča ne bi bio potpun bez epifanija koje će ovaj pisac otkrivati u obezljuđenoj svakodnevici („da bi se desila velika priča, potrebno je – uz zanat, znanje, vještinu, osjećanje jezika – da se desi i neko nepojmljivo čudo“ – Jovan Delić). Čitav jedan „beznačajan“ ljudski život stao je na margine enciklopedije nađene u antivarnici, koju je dopisivao njen nekadašnji vlasnik, i tako na svojevrstan način ispričao sopstvenu životnu priču *(Na sprudu).* Na topos „plemenitosti uzaludnih ljudskih napora“, u kojem se ogleda čovekova želja da *dance macabre* koji ne može izbeći završi nekim tragom koji bi za sobom ostavio, nailazimo i u priči *Slučaj u Balkanskoj ulici,* čiji junak godinama, svakodnevno, odlazi na beogradsku železničku stanicu da kupi voznu kartu – do Beograda, i kada mu je na kraju neki šaljivdžija na šalteru proda, doživljava srčani udar i umire na putu od kuće do stanice. Priča *Matica* takođe tematizuje univerzalnu želju za odbacivanjem okova jednolične svakidašnjice, kada se njen junak preseljava u sopstveni podrum.

Najzad, u možda najsnažnije priče iz ove dve zbirke spadaju one u kojima se, kao i u *Trsci,* sve što je sanovito, lepo i čudesno nalazi *Gore,* a sve što je htonsko, propadljivo i ružno ostaje *dole* („kao i u ostalim svojim pričama, pisac svemu što je lepo i vredno dodeljuje mesto u visinama, a sve što je efemerno i prozaično smešta dole“ – Slađana Ilić). Tako se u priči *Iznad pet trošnih saksija* u nebo iznad banjskog letovališta, prepunog užurbanih i samoživih turista, dižu zvuci Bramsove *Treće simfonije,* koja sa terase jednog ostarelog meštanina, invalida u kolicima,

odjekuje sa zvučnika njegovog gramofona, uporno i svakodnevno, dok starac u zanosu diriguje nevidljivoj publici. U priči *Bližnji* na vrata naratora usred noći dolazi čovek koji tvrdi da je zaboravio gde mu je stan, pa obojica kreću nagore, prema višim spratovima, mimoilazeći stanove svojih bližnjih, u potrazi za izgubljenim domom, sve dok se na vrhu svetlarnika na tajanstvenom stanaru odjednom ne ukažu krila i on se u obličju anđela uznosi na nebo.

I kao što je *Savetima za lakši život* utro put poetičkim rukavcima u svojim kasnijim pripovetkama i romanima, tako je pričom *Unutrašnje dvorište,* koja se prvi put objavljuje među koricama jedne knjige njegovih priča, Goran Petrović na neki način omeđio tlocrt prostora, vremena i svakodnevice koje smo nalazili u prethodnim zbirkama, pribegavajući i ovoga puta svom prepoznatljivom i preovlađujućem pripovedačkom postupku – „fragmentizaciji narativnog tkiva kao poetičke paradigme“ (Gojko Tešić). Dirljiva i gorka priča o naratorovom susedu iz zajedničkog dvorišta, njihovog zajedničkog „detinjeg mesta“, prerasta u pripovest o iluzijama izgubljenim u stvarnosti, koju pisac želi da pričom prevlada i time joj prida prihvatljive i trajne obrise.

3

U ovom izboru zastupljene su sve dosad objavljene zbirke *(Ostrvo i okolne priče, Bližnji* i *Razlike)* jer je današnjem čitaocu valjalo predočiti razvojni put pisca i kompozicioni sklad u kojem će se ispoljiti sve odlike stila i istovremeno svi modeli kratke prozne forme, svi književni postupci koje je Petrović dosad koristio. Među tradicionalno shvaćene zbirke, međutim, uvrstili smo i prvu njegovu knjigu *Saveti za lakši život* kao uvođenje u potonje pripovedačko delo. Pripovetka *Ispod tavanice koja se njuspa* nije ovde izabrana samo zato što je prerasla u veću novelu i u izdanju „Lagune“ biće ponovo objavljena kao posebna knjiga, a poslednjem „ciklusu“ u ovom izboru, u koji je stala samo priča *Unutrašnje dvorište,* naslov „Pisanje“ dao je sam pisac.

Dejan Mihailović

O PISCU

Goran Petrović (Kraljevo, 1961) objavio je knjigu kratke proze *Saveti za lakši život* (1989), roman *Atlas opisan nebom* (1993), zbirku pripovedaka *Ostrvo i okolne priče* (1996), roman *Opsada crkve Svetog Spasa* (1997), roman *Sitničarnica „Kod srećne ruke“* (2000), zbirku pripovedaka *Bližnji* (2002), knjigu izabrane kratke proze *Sve što znam o vremenu* (2003), dramski tekst *Skela* (2004), zbirku pripovedaka *Razlike* (2006), knjigu zapisa *Pretraživač* (2007), novelu *Ispod tavanice koja se ljuspa* (2010) i dramski tekst *Matica* (2011). Petrovićevi romani i priče objavljeni su u preko sto deset izdanja, od čega pedeset u prevodu na francuski, ruski, španski, nemački, italijanski, bugarski, slovenački, poljski, ukrajinski, makedonski, engleski, mađarski, češki, slovački, beloruski, grčki, holandski i persijski jezik.

Dvadesetak njegovih priča je zastupljeno u antologijama srpske priče u zemlji i inostranstvu. Neka od Petrovićevih dela su adaptirana za pozorište, televiziju i radio: *Opsada crkve Svetog Spasa* (dramatizacija i režija Kokan Mladenović), Narodno pozorište Sombor, 2002; *Skela* (po sopstvenom tekstu, produkcija Narodno pozorište u Beogradu, režija Kokan Mladenović), Orašac, 2004; radio-drama *Bogorodica i druga viđenja* (dramatizacija Sanja Milić, režija Nađa Janjetović), Dramski program Radio Beograda, 2007; televizijski film *Bližnji* (po sopstvenom scenariju, režija Miško Milojević), Dramski program RTS-a, 2008; radio-drama *Iznad pet trošnih saksija* (dramatizacija i režija Strahinja Mlađenović), Dramski program Radija Novi Sad, 2011; *Matica* (po sopstvenom dramskom tekstu, režija Rahim Burhan), Atelje 212,2011.

Dobitnik je više književnih priznanja, među kojima su književna stipendija Fonda Borislava Pekića, nagrada „Meša Selimović“, Ninova nagrada za roman godine, „Vitalova“ nagrada, „Račanska povelja“, nagrada Narodne biblioteke Srbije za najčitaniju knjigu godine, nagrade „Borisav Stanković“, „Svetozar Ćorović“, „Ivo Andrić“, „Laza Kostić“, „Veljkova golubica“ za celokupno pripovedačko delo…

Član je Srpskog književnog društva i Srpskog PEN centra. Za redovnog člana Srpske akademije nauka i umetnosti izabran je 8. novembra 2018. godine.